

Ir. C.J. Cleveringa

BEDRIJFSECONOMISCHE ONTWIKKELINGEN
in de periode 1969/70 t/m 1975/76

Mededelingen No. 177

November 1977

Landbouw-Economisch Instituut, Conradkade 175, Den Haag
Tel.: 61.41.61

Verschenen in Bedrijfsontwikkeling 8(1977) 6(juni)551
en in Bedrijfsontwikkeling 8(1977)10(okt.)880,899 en 923

INHOUD

	Blz.
1. ONTWIKKELING VAN DE RENTABILITEIT EN PRODUKTIVITEIT OP GROTERE WEIDEBEDRIJVEN IN HET NOORDELIJK KLEI- EN VEENGEBIED (1971/72 t/m 1975/76) Bedrijfsontwikkeling 8 (1977) 6 (juni) 551	5
2. BEDRIJFSOMVANG EN BEDRIJFSRESULTATEN (1969/70 - 1974/75) Bedrijfsontwikkeling 8 (1977) 10 (okt.) 880	17
3. PRODUKTIVITEIT EN RENTABILITEIT OP WEIDEBEDRIJVEN IN SAMENHANG MET DE BEDRIJFSOMVANG (1969/70 - 1974/75) Bedrijfsontwikkeling 8 (1977) 10 (okt.) 899	45
4. DE BEDRIJFSRESULTATEN EN DE FINANCIËLE POSITIE VAN GROTERE WEIDEBEDRIJVEN MET RESPECTIEVELIJK EEN GRUP- EN EEN LIGBOXENSTAL (1973/74 t/m 1975/76) Bedrijfsontwikkeling 8 (1977) 10 (okt.) 923	59

ONTWIKKELING VAN DE RENTABILITEIT EN
PRODUKTIVITEIT OP GROTERE WEIDEBEDRIJVEN IN
HET NOORDELIJK KLEI- EN VEENGEBIED

(Boekjaren 1971/72 t/m 1975/76)

1. Inleiding

Nadat de bedrijfsresultaten van melkveehouderijbedrijven in 1971/72 en 1972/73 aanmerkelijk gunstiger waren dan in voorgaande jaren, is de rentabiliteit sindsdien sterk achteruitgegaan.

In 1971/72 bedroeg het netto-overschot (pb) op ongeveer 90 representatieve grote weidebedrijven in het Noordelijk klei- en veengebied 1) gemiddeld bijna f 10.000,- en in 1975/76 was dit met ongeveer f 30.000,- gedaald tot een tekort van bijna f 19000,-.

Bij gelijkblijvende produktiviteit zou het netto-overschot zijn gedaald tot een tekort van bijna f 26.000,-.

Bij gelijkblijvende prijzen van produkten en produktiemiddelen - maar stijgende produktiviteit - zou het netto-overschot zijn gestegen tot ruim f 18.000,-.

De invloed op het bedrijfsresultaat van de ongunstiger prijs-verhoudingen was derhalve aanzienlijk groter dan die van de produktiviteitsstijging.

Aan de hand van de gemiddelde resultaten van deze representatieve grotere weidebedrijven in het Noordelijk klei- en veengebied zal worden toegelicht hoe deze ongunstige ontwikkeling kan worden verklaard uit de veranderingen in hoeveelheden en prijzen van de opbrengsten en kostenbestanddelen.

2. De technische ontwikkeling op de grotere bedrijven

Onder "grotere" bedrijven worden verstaan alle bedrijven groter dan de produktieomvang (in sbe's) welke produktieve werkgelegenheid biedt aan één volwaardige arbeidskracht (VAK). In verband met de technische ontwikkeling wordt deze minimale produktieomvang jaarlijks verhoogd; in de hier besproken periode van 103 tot 118 sbe (tabel 1, regel 3) 2).

Het gemiddeld aantal sbe's per VAK (regel 6) was alle jaren kleiner dan de norm waaraan een "groot" bedrijf moet voldoen (regel 3), maar dat verschil verminderde geleidelijk van 12 tot 7 sbe.

De sterke toeneming in produktieomvang der bedrijven (regel 4) is veel meer veroorzaakt door de groei van de melkveestapel (regel 8) dan door de vergroting van de bedrijfsoppervlakte (regel 7). Daar het aantal volwaardige arbeidskrachten vrij constant bleef (regel 5), nam zowel het aantal ha per VAK (regel 10) als het aantal melkkoeien per VAK (regel 11) toe, hetgeen gecombineerd

1) Deze bedrijven maken deel uit van het boekhoudnet van het LEI ten behoeve van de bedrijfsuitkomstenstatistiek.

2) In 1975/76 werd de grens tussen grotere en kleinere bedrijven gelijk gehouden in verband met een herziening der sbe-normen.

tot uitdrukking komt in de stijging van het aantal sbe's per VAK (regel 6). De stijging van de arbeidsproduktiviteit was per gewerkt uur nog groter, daar in deze periode het aantal gewerkte uren per VAK daalde (regel 9).

Tabel 1. Grotere weidebedrijven Noordelijk klei- en veeweidegebied

1. Boekjaar	1971/ 72	1972/ 73	1973/ 74	1974/ 75	1975/ 76
2. Aantal bedrijven	86	86	85	88	91
3. Sbe/bedrijf minimaal	103	108	113	118	118
4. Sbe/bedrijf	161	163	175	186	198
5. VAK/bedrijf	1,76	1,68	1,73	1,71	1,78
6. Sbe/VAK	91	97	101	109	111
7. Opp.cult.gr. (ha)	28,4	27,6	27,9	29,0	30,7
8. Melkk./bedrijf	41,5	41,9	46,1	49,0	51,0
9. Uren/VAK	3075	3060	3000	3000	2935
10. Ha/VAK	16,1	16,4	16,1	17,1	17,2
11. Melkk./VAK	23,6	24,9	26,7	28,7	28,7
12. Melkk./ha	1,48	1,54	1,68	1,73	1,72
13. Kg melk/koe	4765	4715	4660	4780	5045
14. Kg melk/ha	6980	7160	7715	8095	8395
15. Sbe/ha	5,7	5,9	6,3	6,4	6,5
16. Kg melk/VAK (x 1000)	112	121	124	137	145
17. Kg melk/bedrijf (x 1000)	191	198	215	235	257

Ook de veedichtheid (aantal melkkoeien per ha) (regel 12) nam toe. De produktiviteit van de melkveestapel, uitgedrukt in kg melk per koe, daalde de eerste drie jaren, herstelde zich in 1974/75 tot het niveau in 1971/72 en nam ten slotte in 1975/76 plotseling met ruim 250 kg per koe toe (regel 13). Het gecombineerde effect van meer koeien per ha en een hogere melkgift per koe resulteerde in een forse stijging van het aantal kg melk per ha (regel 14). Het gecombineerde effect van meer koeien per VAK en een hogere melkgift per koe kwam tot uiting in een spectaculaire stijging van het aantal kg melk per VAK (regel 16).

Als gevolg van de grotere veedichtheid, de hogere melkgift en een uitbreiding van de bedrijfsoppervlakte, is het aantal geproduceerde kg melk per bedrijf (omzet) gestegen van 190.000 tot 257.000 kg (regel 17).

De produktiviteitsverhoging van arbeid, grond en koeien is mede verkregen door het toenemende gebruik van arbeids- en grondbesparende produktiemiddelen en een hierbij aangepaste bedrijfsvoering.

Uit tabel 2 blijkt in welke mate het gebruik van stikstof (regel 1) en aangekocht voer (regel 8) is toegenomen. Hierdoor

kon het aantal melkkoeien per ha en tegelijk zelfs ook de totaal gemaaide oppervlakte stijgen (regel 3), de gemaaide oppervlakte per gve daalde echter en wel van 66 tot 59 are (regel 2).

Tabel 2. Grotere weidebedrijven Noordelijk klei- en veengebied

Boekjaar	1971/ 72	1972/ 73	1973/ 74	1974/ 75	1975/ 76
1. Kg N/ha	208	190	227	259	268
2. Are gemaaid/gve	66	63	61	60	59
% oppervlakte gemaaid					
3. Totaal	132	133	138	143	142
4. Hooien	65	57	53	47	47
5. Kuilen	59	67	74	83	76
6. Drogen	5	6	6	8	5
7. Vers	3	3	5	5	14
Bijkomende voederkosten/koe					
8. Totaal	560	604	662	722	855
9. Krachtvoer 1)	408	491	601	641	739
10. Ruwvoer 1)	152	113	61	81	116
11. Kalveren/10 mk	3,8	4,1	4,0	4,0	3,8
12. Jongvee/10 mk	3,2	3,5	3,5	3,6	4,0
13. Bruto-opbrengst per koe	2815	3040	2990	3045	3555
14. Saldo-opbrengst minus bijk.voederk.per koe	2195	2375	2265	2265	2645
15. Bruto-opbrengst per ha	4210	4690	5015	5255	6115
16. Saldo-opbrengst minus toegerek.kosten per ha	2595	2900	2945	2900	3475
17. Kosten grond en gebou- wen (pb) per ha	350	386	452	537	630
1) Pulp is opgenomen onder	ruw- voer	ruw- voer	kracht- voer	kracht- voer	kracht- voer

Opvallend is ook de verschuiving in de periode van hooien naar kuilen (regel 4 en 5) en in 1975/76 naar vers gemaaid gras voor stalvoeding (regel 7). Deze wijzigingen in het graslandgebruik houden verband met de geleidelijke overgang van grup- naar ligboxenstallen, waaruit ook de sterke stijging van de kosten van grond en gebouwen per ha (regel 17) is te verklaren, die weliswaar in het algemeen op pachtbasis zijn becijferd, maar die voor ligboxenstallen op eigenaarsbasis zijn berekend.

Ten slotte zijn in tabel 2 de opbrengsten en saldo per koe en per ha (regels 13 t/m 16) vermeld.

De toeneming van de bruto-opbrengst per koe in deze periode met f 740,- (regel 13) ging gepaard met een stijging van de bij-

komende voederkosten met f 290,- per koe, zodat het saldo per koe slechts met f 450,- steeg (regel 14). De verhoging van de bruto-opbrengst per ha met f 1900,- maakte een kostenverhoging van f 1000,- noodzakelijk, zodat het saldo slechts met ongeveer f 900,- toenam (regel 16).

In deze cijfers komt de ongunstige ontwikkeling van de prijs-verhoudingen tot uitdrukking die in samenhang met de produktiviteitsontwikkeling in de volgende paragrafen nader zal worden toegelicht aan de hand van kostprijsdiagrammen.

3. De werkelijke bedrijfsresultaten

Uit figuur 1 blijkt de gecombineerde invloed van de toename van de produktie (kg melk per bedrijf, afgezet op de X-as) en van de inkrimpande marge tussen de bruto-opbrengst en de bruto-kosten (in centen per kg melk), (afgezet resp. op de rechter en de linker verticale as van de diagrammen) op het bedrijfsresultaat in de periode 1971/72 t/m 1975/76.

De omzet steeg in deze vijf jaren met ongeveer 70.000 kg (34%) van ongeveer 190.000 tot 260.000 kg; de marge, aanvankelijk 5,1 cent per kg, werd geringer en vervolgens zelfs negatief (in 1975/76 -7,2 cent per kg).

De bruto-opbrengst per kilo melk steeg in deze vijf jaren weliswaar met ruim 10 cent, maar de bruto-kosten namen bijna 25 cent per kg melk toe. Terwijl de kostenstijging vrij regelmatig verliep stagneerde de bruto-opbrengst in de drie middelste jaren doordat de stijging van de melkprijs ongeveer gecompenseerd werd door een daling van de omzet en aanwas en van de overige opbrengsten (o.a. schapen) per kilo melk.

Aan de stijging van de bruto-kosten per kilo melk hebben alle zeven onderscheiden kostencomponenten bijgedragen. De kosten van arbeid en die van veevoer (bijkomende veevoerkosten), die het grootste aandeel van de bruto-kosten vormen, droegen in absolute zin het meeste tot deze kostenstijging bij, namelijk respectievelijk ongeveer 10 en 5 cent. Relatief bleef het aandeel van alle zeven componenten in de bruto-kosten gedurende de gehele periode ongeveer gelijk.

De stijging van elk van deze kostencomponenten in centen per kilo melk, is een resultante van de veranderingen in enerzijds de gebruikte hoeveelheden van de desbetreffende produktiemiddelen per kilo melk (de produktiviteit) en anderzijds de prijs per eenheid produktiemiddel.

Wanneer de produktiviteit van een produktiemiddel, gemeten in kilogrammen melk per eenheid produktiemiddel stijgt, zullen, bij gelijkblijvende prijzen, de kosten per kilo melk evenredig dalen. Omgekeerd zullen wanneer de prijzen der produktiemiddelen stijgen bij gelijkblijvende produktiviteit, de kosten per kilo melk evenredig stijgen.

In paragraaf 4 zal de invloed van de prijsstijging van de produktiemiddelen, op de bedrijfsresultaten - bij dezelfde hoeveelheid produktiemiddelen en produkten - worden nagegaan. In paragraaf 5 zal de invloed van produktiviteitsverbetering bij constante prijzen worden bekeken.

4. Bedrijfsresultaten bij constante hoeveelheden

Uit tabel 3 blijkt dat - met uitzondering van de veevoerkosten in het laatste jaar - alle kosten continu in prijs zijn gestegen, zij het in zeer verschillende mate. Verreweg het sterkste nam het uurloon toe, dat in deze periode verdubbeld is; de kosten van grond en gebouwen (op pachtbasis) stegen met 35%.

Tabel 3. Prijsindices opbrengsten en kosten Noordelijk klei- en veenweidegebied (1971/72 = 100)

	1971/72	1972/73	1973/74	1974/75	1975/76
Opbrengsten					
Melkprijs	100	101	108	112	121
Omzet en aanwas rundv.	100	125	113	99	112
Overige opbrengsten	100	114	120	117	131
Kosten					
Arbeid	100	117	138	164	201
Werktuigen	100	105	116	134	141
Werk door derden	100	107	116	127	140
Overige kosten	100	110	119	129	133
Veevoer	100	104	120	121	119
Meststoffen	100	111	112	122	137
Grond en gebouwen(pb)	100	108	117	126	135

In verband met de mogelijkheid arbeid en grond door kapitaalgoederen te vervangen, is het van belang hoe de prijs van laatstgenoemde zich heeft ontwikkeld ten opzichte van de prijs der beide primaire produktiefactoren. Uit de tabel blijkt duidelijk dat het ook in deze periode economisch aantrekkelijk bleef de arbeidsproduktiviteit te verhogen met behulp van werktuigen en werk door derden. Hetzelfde geldt voor verhoging van de produktiviteit van grond met behulp van aangekocht veevoer. De prijsstijging van meststoffen verliep daarentegen vrijwel parallel met die van grond en gebouwen (pb).

In dit verband is ook de verhouding tussen de melkprijs en de prijs van produktieverhogende produktiemiddelen van betekenis; terwijl de prijs van meststoffen de laatste jaren aanmerkelijk sterker steeg dan die van melk, bleef de prijsstijging van veevoer achter bij die van melk.

Figuur 2 toont de gevolgen van genoemde prijsontwikkeling voor de economische resultaten, bij dezelfde hoeveelheden producten en produktiemiddelen als in 1971/72. In dit geval zouden de bruto-kosten per kilo melk in 1975/76 6,5 cent meer gestegen zijn dan in werkelijkheid het geval was (figuur 1), terwijl de bruto-opbrengst per kilo melk even hoog geweest zou zijn. De stijging van de kosten zou uitsluitend veroorzaakt zijn door de hogere arbeidskosten (+ 10 cent) daar de overige kosten ongeveer gelijk of - zoals die van grond en gebouwen (pb) en veevoer - zelfs lager zouden zijn geweest.

Wegens de veel hogere arbeidskosten per kg melk zou het netto-overschot (pb) in 1975/76 bij gelijkblijvende produktieomvang en produktiviteit, bijna f 7000,- lager zijn geweest dan in werkelijkheid.

5. Bedrijfsresultaten bij constante prijzen

Hoe de bedrijfsresultaten in 1975/76 zouden zijn geweest wanneer de bedrijfsorganisatie en bedrijfsvoering op deze grotere weidebedrijven evenzo als in werkelijkheid waren veranderd maar de prijzen van produkten en produktiemiddelen sinds 1971/72 onveranderd zouden zijn gebleven blijkt uit figuur 3. In plaats van de werkelijke margeverslechtering in deze periode van 12 cent, zou de marge 2 cent groter zijn geweest en in plaats van een werkelijk netto-tekort in 1975/76 van f 19.000,- zou er een netto-overschot zijn geweest van ruim f 18.000,-.

Deze gunstige ontwikkeling bij constante prijzen, zou geheel voor rekening komen van de stijging van de arbeidsproduktiviteit. De arbeidskosten per kilo melk zouden in deze periode bij constante prijzen 5 cent lager zijn geworden, terwijl de kosten der overige produktiemiddelen per kilo melk gelijk gebleven of zelfs toegenomen - zoals die van grond en gebouwen (pb) en veevoer - zouden zijn.

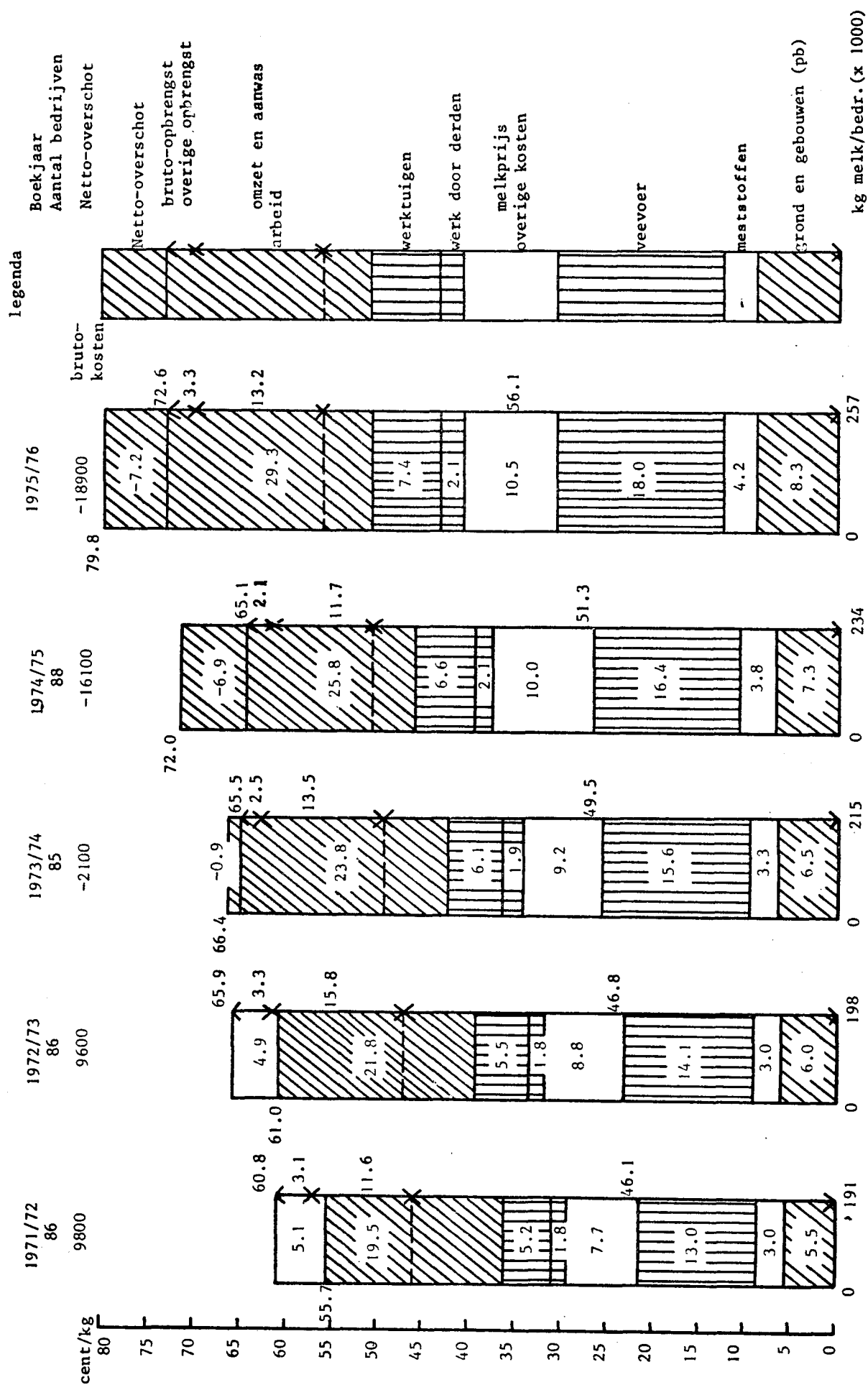
Deze produktiviteitsanalyse leidt dus tot het belangrijke maar zorgwekkende inzicht dat alle spectaculaire door de melkvee-houders in deze periode genomen maatregelen met betrekking tot uitbreiding van de melkveestapel door vergroting van de melkvee-dichtheid met behulp van meer aangekochte kunstmest en veevoer (zie par. 2 en tabel 1 en 2) uiteraard wel resulteert in een grotere omzet maar niet in een grotere produktiviteit van de produktiemiddelen met uitzondering van de arbeidsproduktiviteit.

De prijsstijgingen van met name grond en gebouwen (pb), meststoffen, werktuigen en overige kosten werkten wegens een gelijkblijvende produktiviteit van de produktiemiddelen volledig door in de kosten per kilo melk. De kosten van veevoer per kilo melk nemen zelfs in het laatste jaar toe ondanks de dalende veevoerprijs wegens een groter gebruik van meer aangekocht voer per kilo melk.

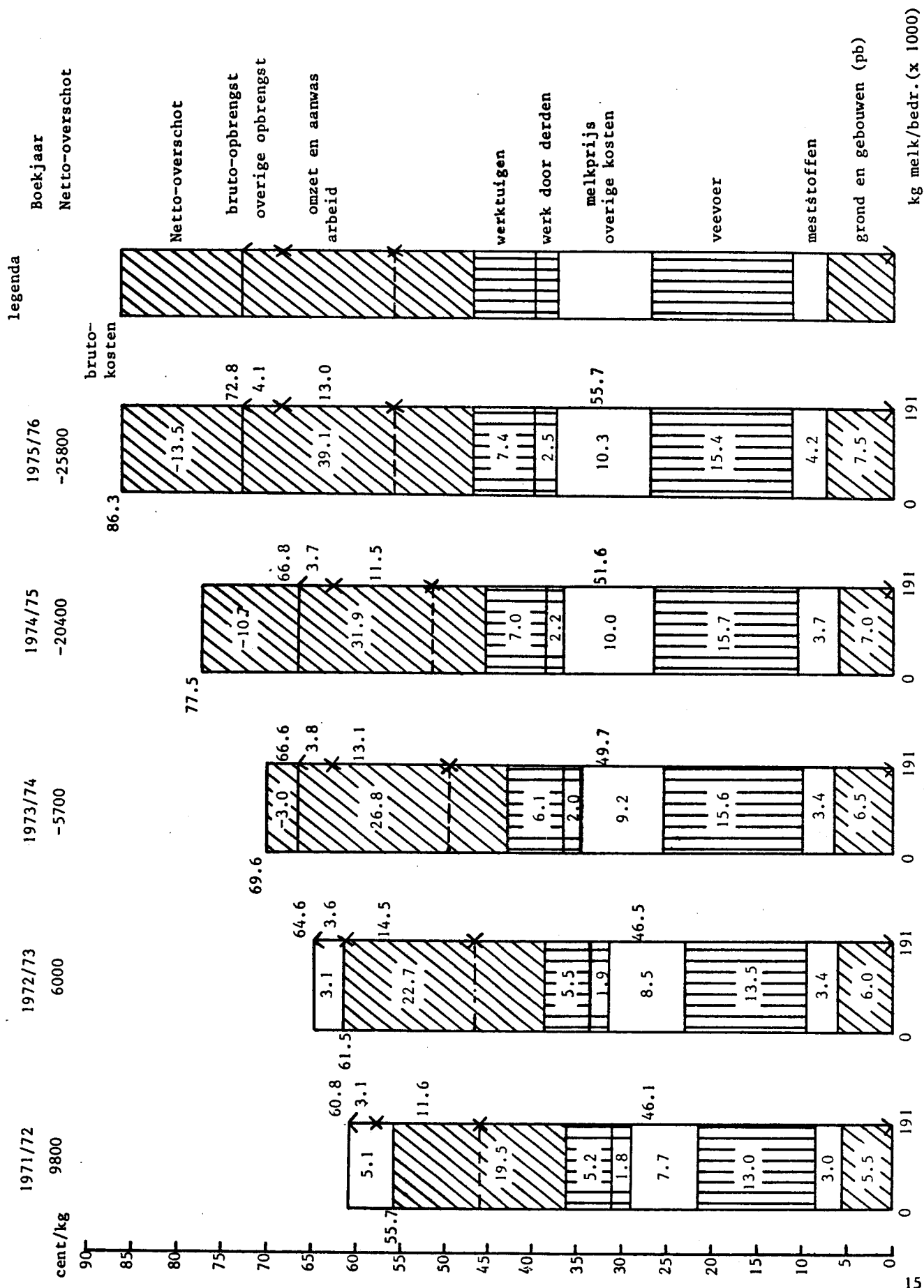
Alleen de produktiviteit van de arbeid is onder invloed van al deze maatregelen sterk gestegen maar desondanks onvoldoende om de verdubbeling van het uurloon in deze periode te compenseren. De arbeidskosten per kilogram melk zouden in deze periode bij gelijkblijvende produktiviteit gestegen zijn van 19,5 tot 39,1 cent en bij gelijkblijvend prijspeil gedaald zijn tot 14,5 cent. In werkelijkheid stegen zij tot 29,3 cent per kilo.

Dat deze melkveehouderijbedrijven, die wat natuurlijke omstandigheden en bedrijfsstructuur betreft in Nederland en de EEG een bevoorrechte positie innemen, bij verdere voortzetting van de prijsontwikkeling van produkten en produktiemiddelen zoals in de hier beschouwde periode, door produktiviteitsverhoging een positief bedrijfsresultaat zullen kunnen behalen, lijkt op grond van de hier besproken resultaten uitgesloten.

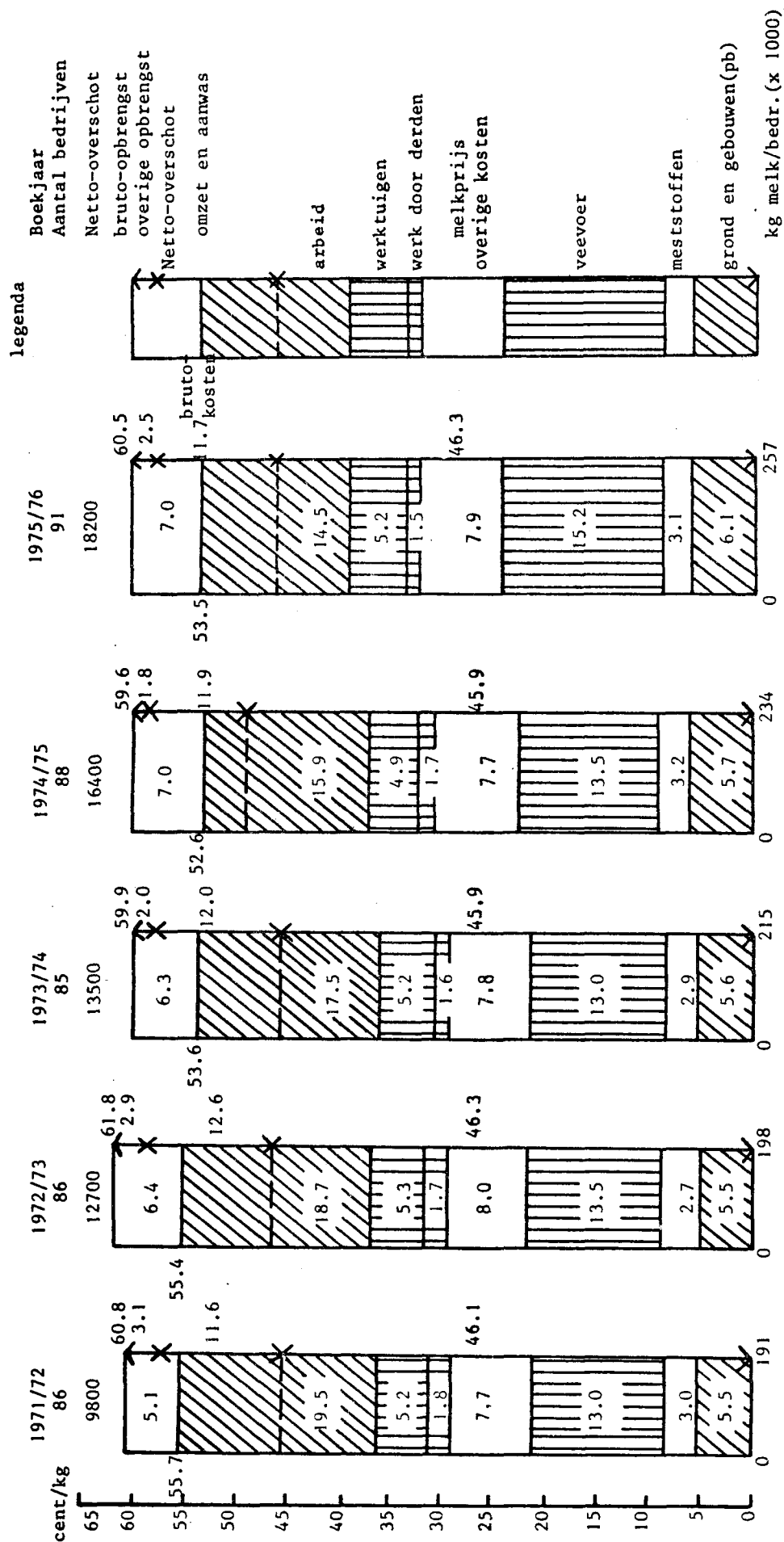
Figuur 1. Grotere weidebedrijven Noordelijk klei- en veengebied. Werkelijke prijzen.

Figuur 2. Grotere weidebedrijven Noordelijk klei- en veenweidegebied. Constante hoeveelheden (niveau 1971/72).

Figuur 3. Grotere weidebedrijven Noordelijk klei- en veengebied. Constante prijzen (prijspeil 1971/72).

BEDRIJFSOMVANG EN BEDRIJFSRESULTATEN

(1969/70 - 1974/75)

1. Inleiding

In dit artikel wordt de samenhang tussen bedrijfsomvang (in sbe) en bedrijfsresultaten in de boekjaren 1969/70 (1) en 1974/75 (2) besproken. Hoewel ook de bedrijfsresultaten van 1975/76 inmiddels bekend zijn (3), is actualisering van de inhoud, door de uitkomsten van 1974/75 te vervangen door die van 1975/76, juist bij het hier behandelde onderwerp niet mogelijk. In het boekjaar 1975/76 zijn nl. voor het eerst gewijzigde sbe-normen toegepast (4, 5), waardoor de boekjaren 1975/76 en 1969/70 niet met elkaar kunnen worden vergeleken voor zover de kengetallen in sbe zijn uitgedrukt.

Om de invloed van de wijziging van de sbe-normen op de in sbe uitgedrukte kengetallen te demonstreren, is een aantal kengetallen van het boekjaar 1974/75 uitgedrukt zowel in de oude (1967) als in de nieuwe (1975) sbe-normen (2, 3).

Hoewel ook zoveel mogelijk kengetallen over 1975/76 zijn vermeld, heeft de inhoud in hoofdzaak betrekking op de boekjaren 1969/70 en 1974/75, aan de hand van kengetallen op basis van de oude, in 1967 vastgestelde sbe-normen.

2. Bedrijfsomvang in sbe "vertaald" in aantal ha cultuurgrond (op basis van oude (1967) en nieuwe (1975) sbe-normen)

Jaarlijks worden in de BUL (staten F) de bedrijven per bedrijfstype ingedeeld naar bedrijfsomvang op basis van het aantal sbe per bedrijf.

In figuur 1 is voor 1975/76 de gemiddelde oppervlakte cultuurgrond van deze groepen bedrijven weergegeven die zijn ingedeeld op basis van de nieuwe sbe, vastgesteld in 1975.

Uit deze figuur blijkt allereerst dat de groepen akkerbouwbedrijven variëren van gemiddeld 19 tot bijna 100 ha, de groepen weidebedrijven van 11 tot 55 ha en de groepen gemengde bedrijven met intensieve veehouderij van 5 tot 12½ ha. Vervolgens zien wij dat in de volgorde akkerbouwbedrijven (A), gemengde bedrijven met overwegend akkerbouw (GA), weidebedrijven (W), gemengde bedrijven met overwegend rundveehouderij (GR) en gemengde bedrijven met intensieve veehouderij (GV), bij een zelfde bedrijfsomvang in sbe, de oppervlakte cultuurgrond kleiner is of omgekeerd, bij een zelfde oppervlakte grond, het aantal sbe per bedrijf groter is. Dit betekent dus dat in dezelfde volgorde het aantal sbe per ha cultuurgrond toeneemt.

Voor het verkrijgen van een inzicht in de invloed van de in 1975 gewijzigde sbe-normen op deze samenhang, is deze in figuur 1 voor akkerbouwbedrijven (A) en gemengde bedrijven met intensieve veehouderij (GV) tevens weergegeven voor het boekjaar 1974/75 op basis van de oude sbe, vastgesteld in 1967. Deze twee groepen zijn

in dit opzicht het meest interessant omdat de sbe-normen van 1975 t.o.v. 1967 voor akkerbouwbedrijven gemiddeld 8% en voor varkens en leghennen respectievelijk 4 en 20% zijn verlaagd, terwijl ze voor weidebedrijven praktisch ongewijzigd bleven.

Het blijkt nu dat de curve die voor akkerbouwbedrijven het verband aangeeft tussen de bedrijfsomvang in sbe en in ha in 1975/76 (nieuwe sbe) t.o.v. 1974/75 (oude sbe) naar links is verschoven, d.w.z. dat in 1975/76 t.o.v. 1974/75 een gelijke oppervlakte in ha correspondeerde met een kleiner aantal sbe. Normaal zou dit wijzen op een extensivering van het grondgebruik. Deze heeft echter niet plaatsgehad (figuur 3) en de verschuiving moet dan ook worden verklaard uit het feit dat de sbe-normen voor akkerbouwbedrijven in 1975/76 t.o.v. 1974/75 gemiddeld 8% zijn verlaagd (5).

Deze verandering wordt geïllustreerd door de pijltjes in figuur 1, die voor de groepen grotere akkerbouwbedrijven in vier gebieden bij de desbetreffende gemiddelde oppervlakte per groep aangeven in welke mate het gemiddeld aantal sbe in 1974/75 daalt wanneer de bedrijfsomvang wordt uitgedrukt in respectievelijk sbe 1967 (1) en sbe 1975 (4). Deze vier regionale groepen zijn samengesteld uit dezelfde grotere akkerbouwbedrijven die, landelijk ingedeeld naar bedrijfsomvang, ten grondslag liggen aan de curve 1974/75.

De verklaring van deze wijze van presenteren is dat voor het boekjaar 1974/75 de kengetallen m.b.t. de regionale groepen zowel in oude als in nieuwe sbe zijn berekend (2 en 3, staten A en B), maar die met betrekking tot het verband tussen bedrijfsomvang in sbe en ha (2, staten F) alleen in oude sbe.

Opmerkelijk zijn vervolgens de curven die het verband tussen bedrijfsomvang in sbe en ha aangeven voor gemengde bedrijven met intensieve veehouderij (GV). Terwijl de sbe-normen voor intensieve veehouderij, evenals die voor de akkerbouw, in 1975 werden verlaagd t.o.v. die in 1967, laat figuur 1 zien dat de curve in 1975/76 (nieuwe sbe) t.o.v. 1974/75 (oude sbe) naar rechts is verschoven. Bij gelijkblijvende intensiteit van het grondgebruik zou ook hier de curve naar links hebben moeten verschuiven, in dezelfde richting als de twee regionale groepen GV-bedrijven wanneer de bedrijfsomvang in sbe in 1974 wordt uitgedrukt in nieuwe (1975) i.p.v. oude (1967) sbe. Door de sterke intensivering van het grondgebruik in 1975/76 t.o.v. 1974/75 is de invloed van de verandering van de sbe-normen echter meer dan gecompenseerd.

Uit tabel 1 (blz. 21) blijkt dat in 1975/76, vooral in het Z. Zandgebied, het aantal steekproefbedrijven met intensieve veehouderij sterk werd uitgebreid met bedrijven die in vergelijking met voorgaande jaren een geringere oppervlakte hadden en een groter aantal dieren, met name fokzeugen en mestvarkens. Hierdoor daalde de gemiddelde bedrijfsoppervlakte in het NOC en Z. Zandgebied respectievelijk 4,2 en 2,5 ha, steeg de bedrijfsomvang, uitgedrukt in nieuwe sbe, van ongeveer 50 tot ruim 60 en nam het aantal sbe per ha toe met respectievelijk 8,2 en 5,5.

Tabel 1 Vergelijking van kengetallen op basis van oude (1967) en nieuwe (1975) sbe-normen

	Grotere gemengde bedrijven met intensieve veehouderij									
	N.O.C. Zandgebied					Z. Zandgebied				
	72/73	73/74	74/75	75/76		72/73	73/74	74/75	75/76	
Aantal opgenomen bedrijven	50	44	44	49		44	42	43	54	
Oppervlakte cultuurgrond (ha)	12,1	12,7	11,8	7,6		13,2	13,3	13,0	10,5	
Aantal melkkoeien	19,2	20,4	20,9	14,5		12,8	15,8	15,4	8,5	
Aantal fokzeugen	33	27	27	40		33	31	34	40	
Aantal mestvarkens	60	64	56	72		76	106	107	182	
Aantal leghennen	1030	1300	1290	1033		293	530	460	510	
Aantal slachtkuikens	1130	2050	2500	650		600	870	1000	1540	
Aantal sbe (1967)	177	188	184	-		161	174	180	-	
Aantal sbe (1975)	163	172	169	172		154	165	171	197	
Waarvan intensieve veehouderij:										
Procent sbe (1967)	55	53	54	-		50	50	53	-	
Procent sbe (1975)	51	49	50	63		48	47	51	64	
Sbe per ha (1967)	14,7	14,8	15,6	-		12,2	13,1	13,8	-	
Sbe per ha (1975)	13,5	13,6	14,4	22,6		11,7	12,4	13,2	18,7	

Deze forse verandering in bedrijfsstructuur is voornamelijk veroorzaakt door een wijziging in de keuzecriteria van de steekproefbedrijven. In 1974/75 en voorgaande jaren gold als minimum bedrijfsomvang 5 ha en sinds 1975/76 60 sbe. Hierdoor is de steekproef uitgebreid met bedrijven kleiner dan 5 ha en meer dan 60 sbe.

In figuur 1 is tenslotte ook de sbe-grens 118 aangegeven volgens welke in 1974/75 en in 1975/76 de regionale groepen per bedrijfstype zijn ingedeeld in grotere en kleinere bedrijven. Wij zien dat deze sbe-grens voor de bedrijfstypen in bovengenoemde volgorde lag bij een gemiddelde oppervlakte van ongeveer 22,5 - 20,0 - 17,5 - 15,0 en 7,5 ha.

3. Bedrijfsomvang en intensiteit van het grondgebruik

Uit figuur 1 is gebleken dat bij toeneming van het aantal sbe per bedrijf de oppervlakte grond op W-bedrijven minder stijgt dan op A-bedrijven. Dit betekent dat er op A- en W-bedrijven een verschillend verband bestaat tussen bedrijfsomvang en intensiteit van het grondgebruik (sbe per ha). In figuur 2 is dit verband afgebeeld. In 1975/76 blijkt op A-bedrijven de intensiteit van het grondgebruik vrijwel onafhankelijk van de bedrijfsoppervlakte te zijn d.w.z. de bedrijfsoppervlakte (ha) neemt vrijwel evenredig met de bedrijfsomvang (sbe) toe.

In tegenstelling tot de A-bedrijven blijkt de intensiteit van het grondgebruik op W-bedrijven in 1975/76 in het traject van 70 tot 250 sbe sterk toe te nemen. Dit is een zeer opmerkelijk verschijnsel. Voordien was de graslandexploitatie juist extensiever naarmate de bedrijfsoppervlakte groter was. In figuur 2 is te zien dat deze regel gold tot en met 1971/72. Sindsdien trad er geleidelijk zowel een doorbraak op naar weidebedrijven met een bedrijfsomvang in het traject van 250 tot 400 sbe als een toeneming van de intensiteit van de graslandexploitatie in het traject van 100 tot 250 sbe. Ook op de grootste weidebedrijven met gemiddeld 400 sbe was in 1975/76 het aantal sbe per ha groter dan op de bedrijven met 100 sbe (respectievelijk 7,5 en 6,5 sbe/ha).

De sterke toeneming in bedrijfsomvang in combinatie met toenemende intensiteit van de graslandexploitatie op grotere bedrijven houdt direct verband met de overgang van grupstal naar ligboxenstal.

Evenals in figuur 1 zijn in figuur 2 voor A-bedrijven de gegevens van 1975/76 vergeleken met die van 1974/75 (op basis van resp. nieuwe en oude sbe) en de gemiddelden van de vier regionale groepen in 1974/75 zowel in de oude als in nieuwe sbe uitgedrukt. Duidelijk blijkt ook uit deze afbeelding dat de verschuiving van de curve van 1974/75 naar 1975/76 verklaard kan worden uit de wijziging van de sbe-normen.

De ontwikkeling in de intensiteit van het grondgebruik die in het voorgaande aan de hand van het kengetal "sbe per ha" is

besproken (figuur 2) zal thans worden "vertaald" in wijzigingen in het bouwplan op A-bedrijven (figuur 3) en in veebezetting per ha op W-bedrijven (figuur 4).

Uit figuur 3 blijkt allereerst dat in 1969/70 naarmate de oppervlakte bouwland groter was het percentage hakvruchten daalde van ongeveer 45 tot 35%; het percentage granen bleef ongeveer gelijk (43 à 45%).

In 1974/75 waren de percentages hakvruchten en granen vrijwel onafhankelijk van de bedrijfsoppervlakte en vertoonden het spiegelbeeld van de situatie op de grotere A-bedrijven in 1969/70 nl. 45% hakvruchten en 35% granen. Behalve op de allerkleinste en allergrootste bedrijven was de verhouding granen : hakvruchten op het bouwland in 1975/76 vrijwel gelijk aan die in het voorgaande jaar.

In figuur 4 wordt nogmaals (verg. figuur 2) geïllustreerd hoe het verband tussen bedrijfsomvang (sbe) en intensiteit van het graslandgebruik (gve per ha en melkkoeien per ha voederoppervlakte) in de periode 1969/70 - 1975/76 zeer ingrijpend veranderde.

4. Factoropbrengsten, factorkosten en netto-overschot

In figuur 5 is te zien dat de vroeger algemeen gevoelde vrees, dat bij sterke schaalvergroting van de bedrijven de opbrengst per ha en per dier zouden gaan dalen, ongegrond is geweest.

Alleen op de bedrijven met intensieve veehouderij schijnen de factoropbrengsten per sbe geringer te zijn naarmate de bedrijfsomvang groter is maar dit kan samenhangen met een verschillende samenstelling van de veestapel per grootteklasse; in de groep kleinste en grootste bedrijven bedroeg namelijk het percentage sbe rundveehouderij resp. 51 en 34% en het percentage sbe intensieve veehouderij resp. 46 en 58%.

Uit figuur 5 blijkt dat op W-bedrijven de factoropbrengst per sbe hoger is naarmate de bedrijfsomvang groter is; de factoropbrengst per sbe bedroeg op W-bedrijven kleiner dan 130 sbe ongeveer f 300,-, op die van 130 tot 230 sbe ongeveer f 320,- en op die met een bedrijfsomvang boven 230 sbe ongeveer f 340,-.

Verschillen in niveau van de factoropbrengsten per sbe in samenhang met de bedrijfsomvang zijn echter in het algemeen onbetekenend in vergelijking met de niveauverschillen tussen de bedrijfstypen, waarbij de rangorde overigens jaarlijks kan wisselen met name t.a.v. de intensieve veehouderij.

In figuur 6 is de samenhang tussen produktieomvang en factorkosten per sbe afgebeeld. Op alle bedrijfstypen nemen de factorkosten per sbe in het traject van 60 tot ongeveer 200 sbe per bedrijf sterk af, maar bij een grotere bedrijfsomvang treden slechts geringe economische voordelen van schaalvergroting op.

Wel is er wederom een duidelijk niveauverschil tussen de bedrijfstypen, waarbij de rangorde in verschillende jaren veel stabiel is dan die bij de factoropbrengsten.

Het netto-overschot per sbe, de resultante van de factoropbrengsten en -kosten per sbe, is afgebeeld in figuur 7. In deze figuur zijn tevens de isoquanten getekend die de punten verbinden met een gelijk netto-overschot per bedrijf (= aantal sbe per bedrijf x netto-overschot per sbe = omzet x marge).

Wanneer wij allereerst de aandacht richten op de bedrijfsresultaten in 1974/75 dan blijkt dat de meeste groepen bedrijven gerangschikt liggen rondom de lijn die een negatief netto-overschot van f 25.000,- aangeeft. Alleen de grotere A-bedrijven hadden een positief netto-overschot dat, bij een vrijwel gelijke marge van f 100,- per sbe, bij toenemende bedrijfsomvang steeg van f 10.000,- tot f 35.000,-.

Van de W-, GR- en GV-bedrijven was het netto-overschot in het traject van 60 tot ongeveer 200 sbe vrijwel constant (-f 25.000,-) daar de marge bij toenemende produktieomvang minder negatief werd. Bij een produktieomvang van de W-bedrijven groter dan 200 sbe waren de economische voordelen van schaalvergroting groter. Het netto-overschot "verspringt" van de -f 25.000,- naar de -f 10.000,- curve, maar bleef ook op deze bedrijven met een gemiddelde oppervlakte van bijna 50 ha en met 90 melkkoeien negatief.

De GA-bedrijven nemen t.a.v. het bedrijfsresultaat een tussenpositie in t.o.v. de A-bedrijven enerzijds en de W-, GR- en GV-bedrijven anderzijds. Alleen de groep grootste GA-bedrijven bereikte in 1974/75 gemiddeld een positief bedrijfsresultaat.

Uit figuur 7 blijkt tevens dat op de A- en W-bedrijven sinds 1969/70 de kloof in bedrijfsresultaten tussen grotere en kleinere bedrijven is verbreed. Bij de A-bedrijven is in de periode 1969/70 - 1974/75 het verschil in marge tussen de groepen grootste en kleinste bedrijven ongeveer verdubbeld (respectievelijk f 102,- en f 192,-) en bij de W-bedrijven zelfs bijna verdriedvoudigd (resp. f 154,- en f 419,-). Zijn de economische voordelen van schaalvergroting in deze periode dus groter geworden, als gevolg van de daling van het absolute niveau van de bedrijfsuitkomsten is op de W-bedrijven het absolute verschil in netto-overschot tussen de groepen grootste en kleinste bedrijven in deze periode slechts ruim f 7.000,- groter geworden (resp. f 11.400,- en f 18.700,-), terwijl het verschil in aantal melkkoeien per bedrijf tussen beide groepen toenam met 40 (resp. 37 en 77). Op de A-bedrijven is het verschil in netto-overschot tussen de groepen grootste en kleinste bedrijven in deze periode zelfs ruim f 5.000,- kleiner geworden (resp. f 48.900,- en f 43.500,-), terwijl het verschil in oppervlakte met 20 ha toenam (resp. 47 en 67 ha).

De relatieve vergroting van de economische voordelen van schaalvergroting en de absolute verslechtering van de economische resultaten kan ook als volgt tot uitdrukking worden gebracht. Terwijl het verschil in marge tussen de groepen grootste en klein-

ste A-bedrijven in 1969/70 f 102,- en in 1974/75 f 192,- bedroeg nam het netto-overschot per sbe produktieomvangvergroting op A-bedrijven in 1969/70 met f 210,- toe en in 1974/75 met slechts f 118,-. En bij de W-bedrijven, waar het verschil in marge tussen de groepen grootste en kleinste bedrijven in deze periode veel sterker steeg, nl. van f 154,- tot f 419,-, nam het netto-overschot per sbe produktieomvangvergroting in 1969/70 met f 80,- toe en in 1974/75 slechts met f 64,-.

In figuur 8 is tenslotte het verband tussen omzet en marge in het boekjaar 1975/76 afgebeeld. In dit voor de A-bedrijven zeer gunstige jaar bedroeg het netto-overschot van de groep grootste bedrijven (bijna 500 sbe) gemiddeld meer dan f 100.000,-. Daarentegen slaagde de groep grootste melkveehouderij (ruim 400 sbe) er, ondanks het eveneens gunstige jaar t.o.v. 1974/75, niet in gemiddeld een positief netto-overschot te behalen.

Uit de figuren 9 en 10 blijkt dat de verslechtering van de bedrijfsresultaten op A- en W-bedrijven in 1974/75 t.o.v. 1969/70 veroorzaakt is door een naar verhouding sterkere stijging van de factorkosten t.o.v. de factoropbrengsten per sbe. Tevens blijkt uit figuur 10 dat de factorkosten per sbe op de kleinere bedrijven sterker zijn gestegen dan op de grotere bedrijven en op de W-bedrijven sterker dan op de A-bedrijven. Hierdoor is niet alleen de positie van kleinere t.o.v. de grotere bedrijven ongunstiger geworden maar ook die van de W- t.o.v. de A-bedrijven.

Nog dichter tot de hoofdoorzaak van deze verschijnselen brengt ons figuur 11. Vergelijking van figuur 11 met figuur 10 laat ons zien dat de samenhang tussen bedrijfsomvang en bedrijfsresultaat hoofdzakelijk wordt bepaald door de samenhang tussen bedrijfsomvang en arbeidsproduktiviteit. Deze samenhang komt via de arbeidskosten per sbe tot uitdrukking in de factorkosten per sbe en vervolgens in het netto-overschot per sbe. In verband met de dominerende invloed van de arbeidsproduktiviteit op de economische voordelen van schaalvergroting zal hieraan in de volgende paragraaf verder aandacht worden besteed.

5. De arbeidsproduktiviteit in samenhang met de bedrijfsomvang

Uit figuur 12 blijkt dat er in 1974/75 t.a.v. alle bedrijfstypen een sterke samenhang was tussen arbeidsproduktiviteit (in sbe per v.a.k.) en bedrijfsomvang (in sbe) in die zin dat de arbeidsproduktiviteit in het traject tot ongeveer 200 sbe relatief sterk toenam en boven deze bedrijfsomvang in mindere mate. Hier vinden wij de uiteindelijke oorzaak voor het soortgelijke verband tussen netto-overschot per sbe en de bedrijfsomvang (figuur 7).

Verschillen in arbeidsproduktiviteit per v.a.k. zijn niet gelijk aan die in arbeidsproduktiviteit per uur wanneer het aantal uren per v.a.k. ongelijk is. In figuur 13 komt het verschil

in arbeidsuren per v.a.k. tussen akkerbouw- en veeteeltbedrijven duidelijk tot uiting. Uit deze figuur blijkt echter tevens dat het gemiddeld aantal uren per v.a.k. per bedrijfstype weinig samenhang vertoont met de bedrijfsomvang, zodat de hogere arbeidsproduktiviteit op grotere bedrijven niet is verkregen ten koste van meer arbeidsuren per man.

De stelling dat de hogere arbeidsproduktiviteit op grotere bedrijven niet bereikt wordt door langere werktijden per man geldt maar ten dele voor de ondernemers. Op alle bedrijfstypen neemt in het traject tot ongeveer 200 sbe, dus het traject waarin de arbeidsproduktiviteit het sterkste toeneemt, ook het aantal uren handenarbeid van de ondernemer toe (figuur 14).

Figuur 15 laat zien dat in de periode 1969/70 tot 1974/75 de arbeidsproduktiviteit op de kleinste A- en W-bedrijven gelijk is gebleven. Hier heeft de technische ontwikkeling in de bewerkingssector stilgestaan. Naarmate de bedrijfsomvang groter was namen de verschillen in arbeidsproduktiviteit toe. Opmerkelijk is dat zowel in 1969/70 als in 1974/75 de arbeidsproduktiviteit op de groep grootste W-bedrijven gelijk was aan die op A-bedrijven met een gelijke bedrijfsomvang.

Blijkens figuur 16 is bij een bedrijfsomvang van ongeveer 200 sbe het aantal ha per v.a.k. op A-bedrijven toegenomen van ruim 20 tot ruim 25 ha en op W-bedrijven met 1 ha gedaald van ongeveer 16 tot 15 ha. Op de groepen grootste bedrijven is de oppervlakte per v.a.k. echter sterk toegenomen; op de A-bedrijven van ruim 20 tot bijna 30 ha en op de W-bedrijven van 17 tot ruim 20 ha.

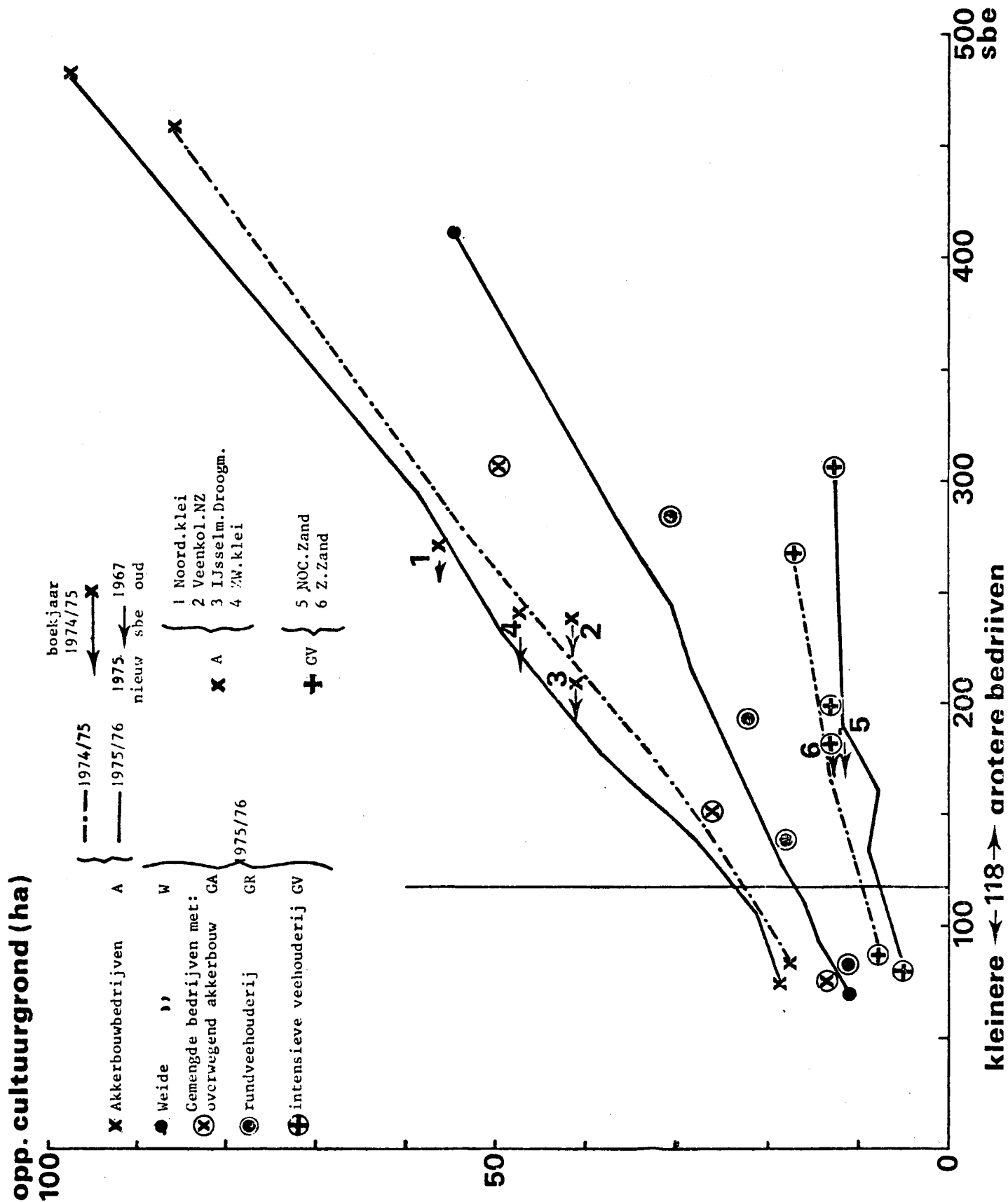
Op de W-bedrijven met een omvang van 200 sbe is het aantal melkkoeien per v.a.k. gestegen van 26 tot bijna 30 en de melkproduktie per v.a.k. van 110.000 tot 140.000 kg (figuur 17). Op de groep grootste W-bedrijven is echter het aantal melkkoeien per v.a.k. gestegen van 26 tot 38 en de melkproduktie per v.a.k. van 110.000 naar 180.000 kg (figuur 18).

Met name op de W-bedrijven hebben, in samenhang met de bedrijfsomvang, echter niet alleen sterke ontwikkelingen in de produktiviteit van de arbeid plaatsgehad maar ook in die van de grond en het kapitaal (melkkoeien). Hierop zal in een afzonderlijk artikel elders in dit nummer (6) nader worden ingegaan.

Literatuur

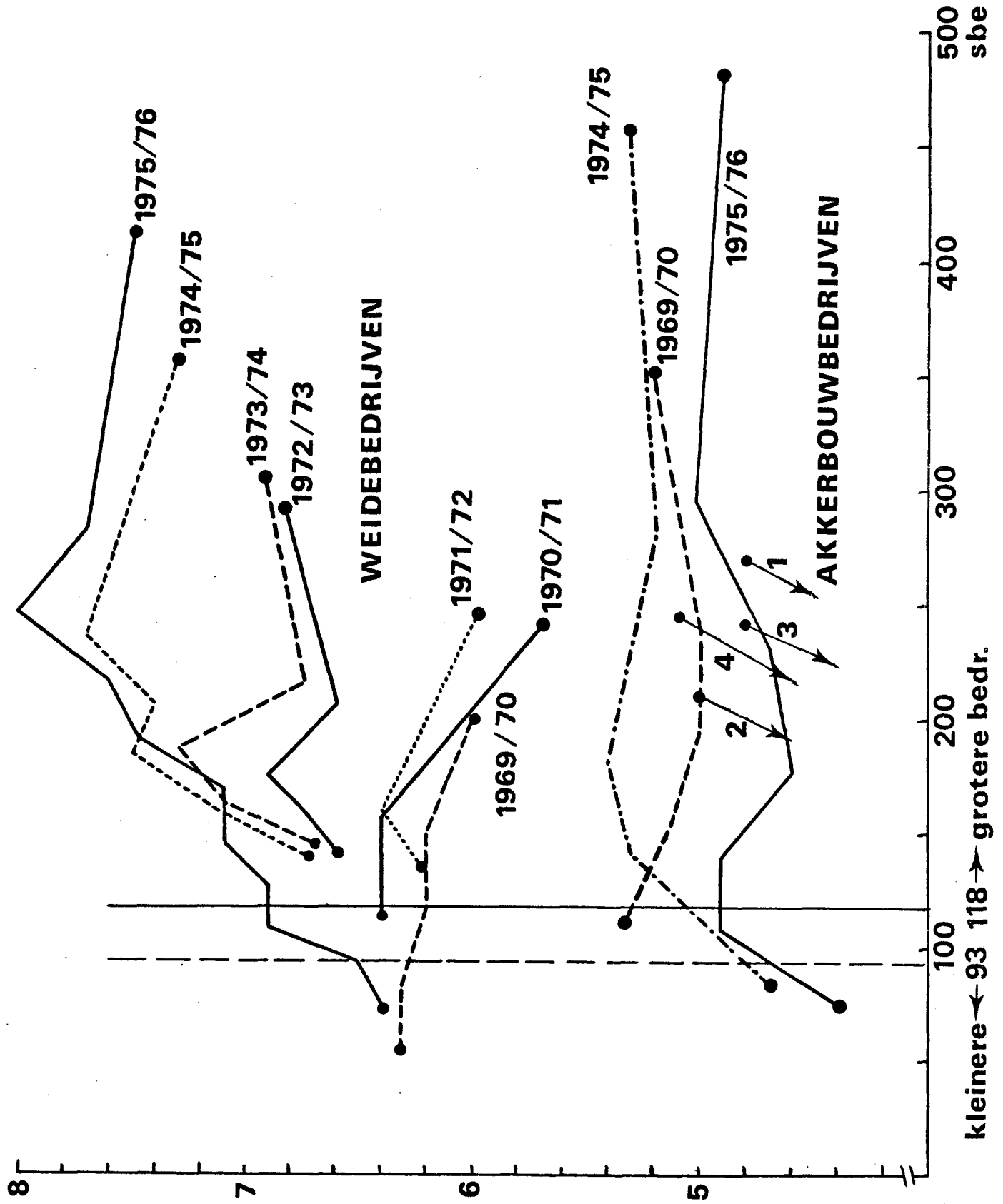
1. Bedrijfsuitkomsten in de landbouw (BUL), boekjaren 1966/67 t/m 1969/70. LEI-publikatie No. 3.26
2. Bedrijfsuitkomsten in de landbouw (BUL), boekjaren 1971/72 t/m 1974/75. LEI-publikatie No. 3.62
3. Bedrijfsuitkomsten in de landbouw (BUL), boekjaren 1972/73 t/m 1975/76. LEI-publikatie No. 3.67
4. Standaardbedrijfseenheden 1975. LEI-Mededelingen No. 155
5. Toepassing van bewerkingseenheden en standaardbedrijfseenheden op landbouwbedrijven (be en sbe 1975).
LEI-Mededelingen No. 165
6. Produktiviteit en rentabiliteit op weidebedrijven in samenhang met de bedrijfsomvang. Bedrijfsontwikkeling 8 (1977)
10 (okt) 899

FIGUUR 1

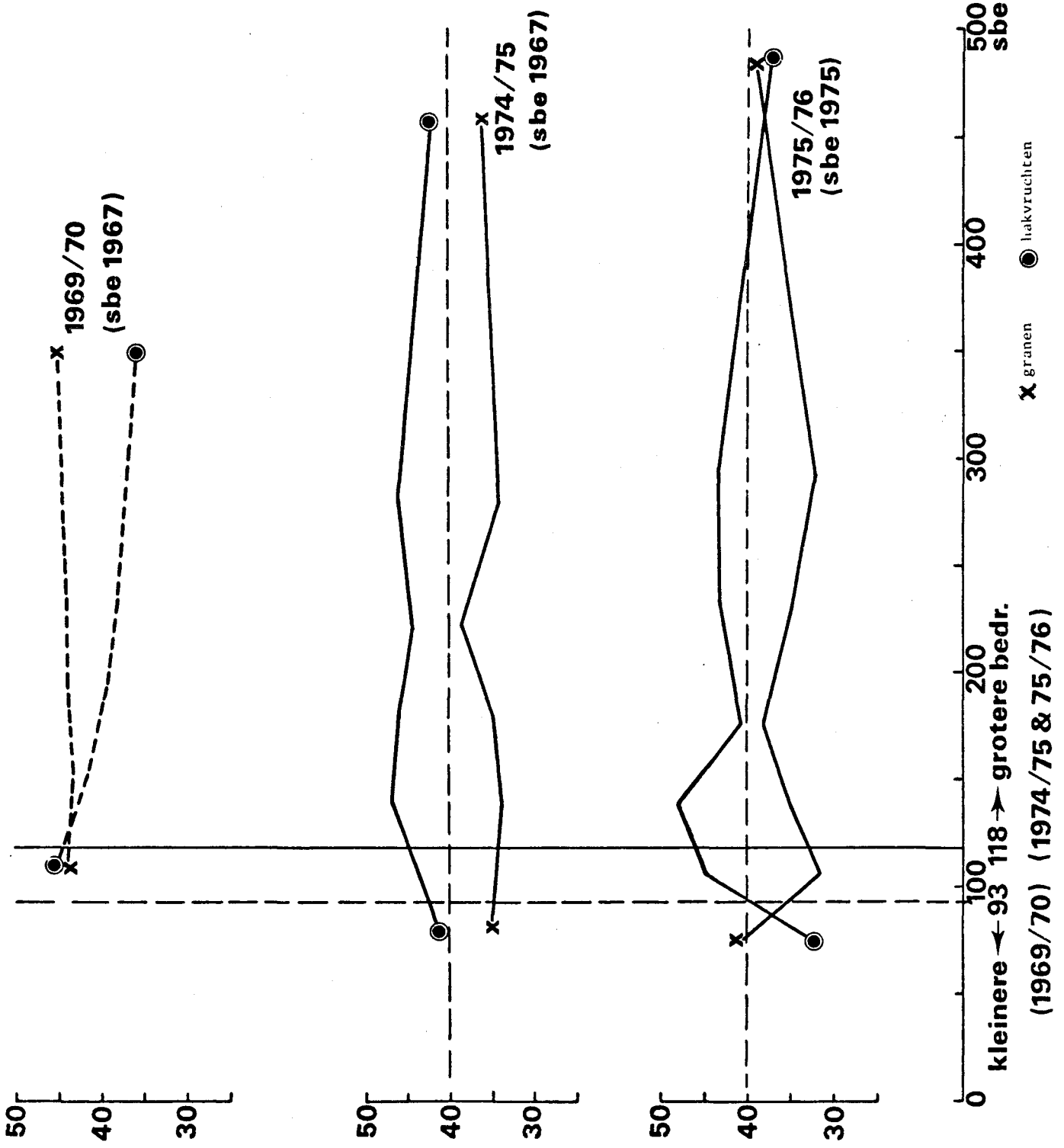
FIGUUR 2

sbe/ha cultuurgrond

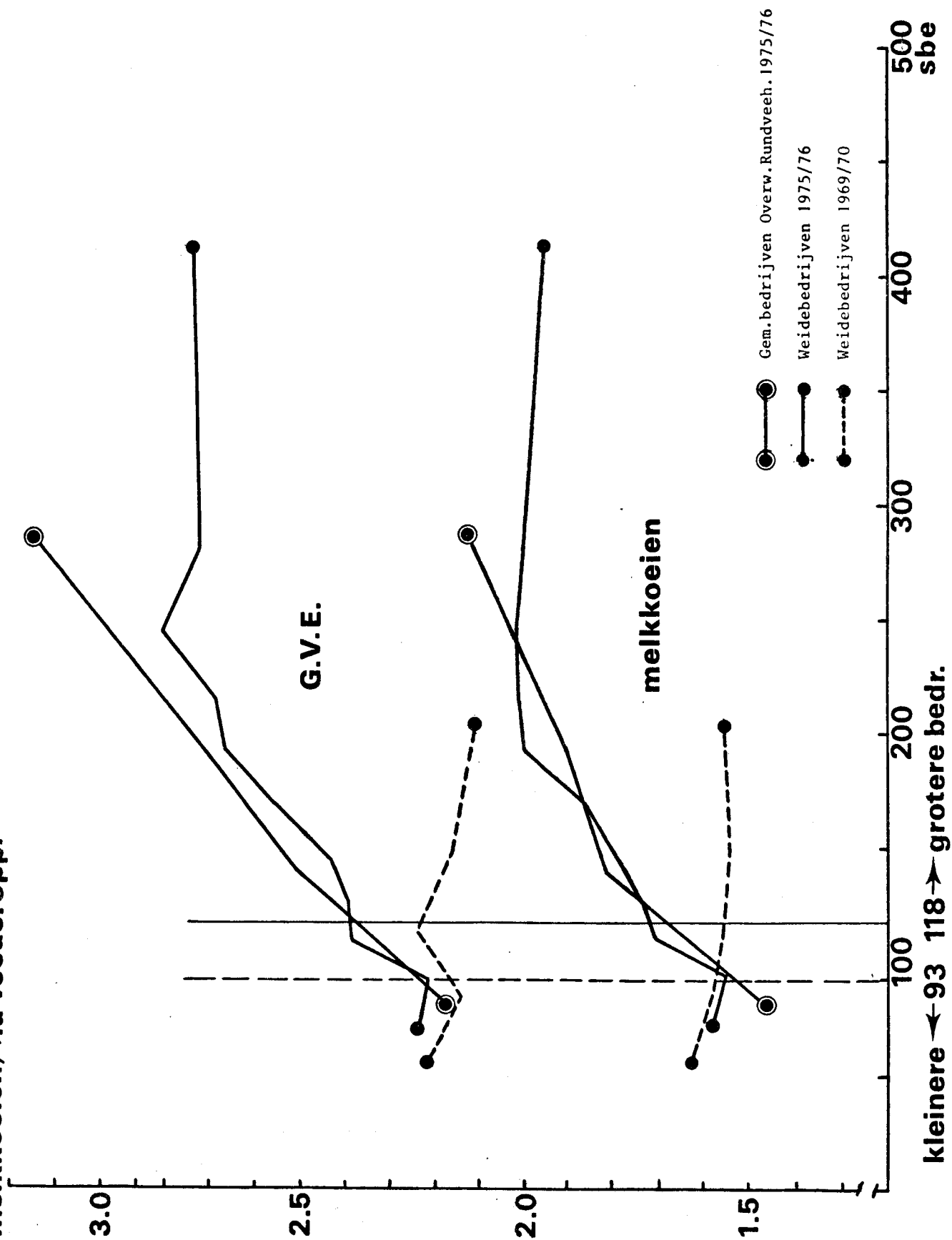
FIGUUR 3

% opp. bouwland

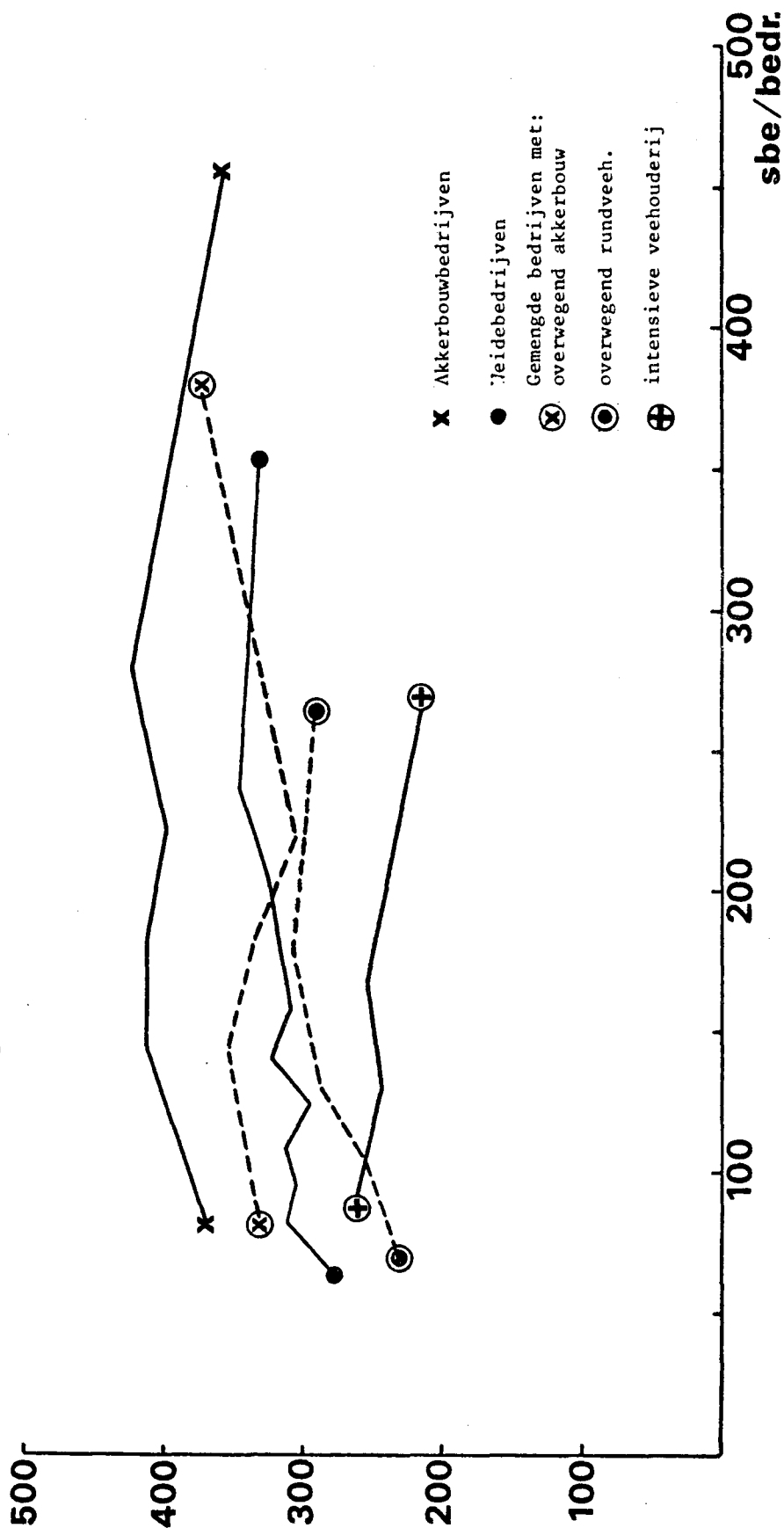
FIGUUR 4

G.V.E./ha voederopp.
melkkoeien/ha voederopp.

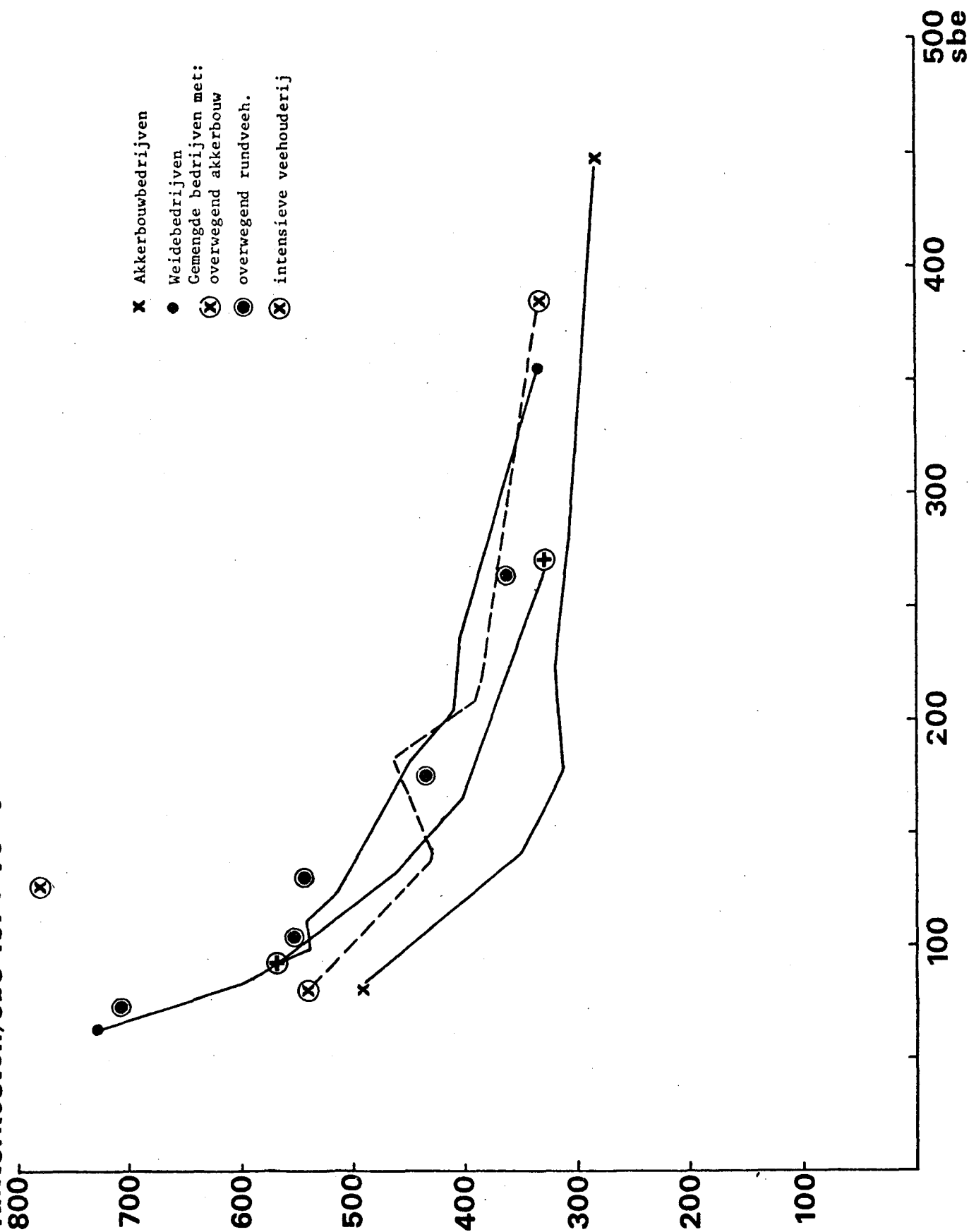

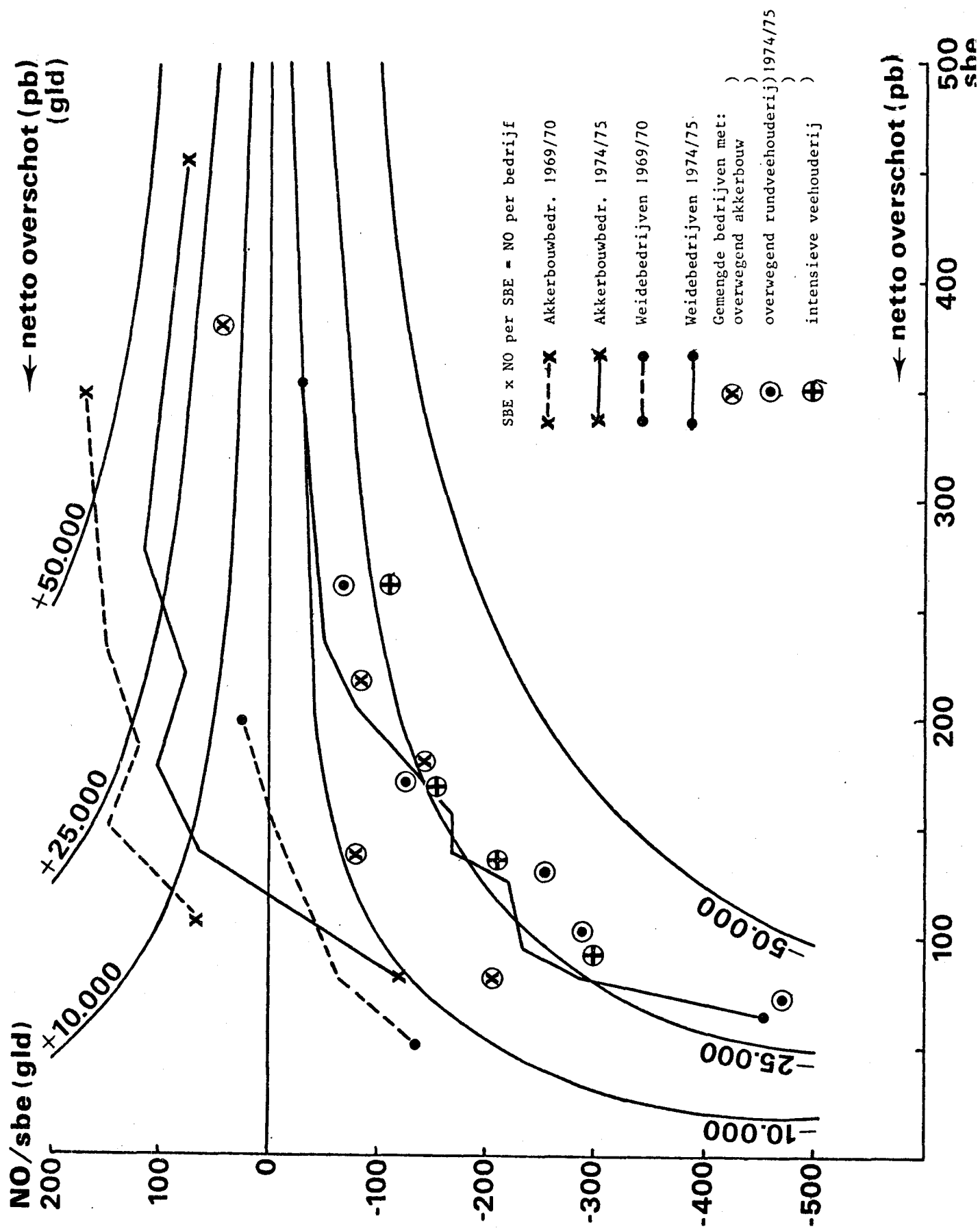
FIGUUR 5

faktoropbr./sbe 1974/75 (gld)

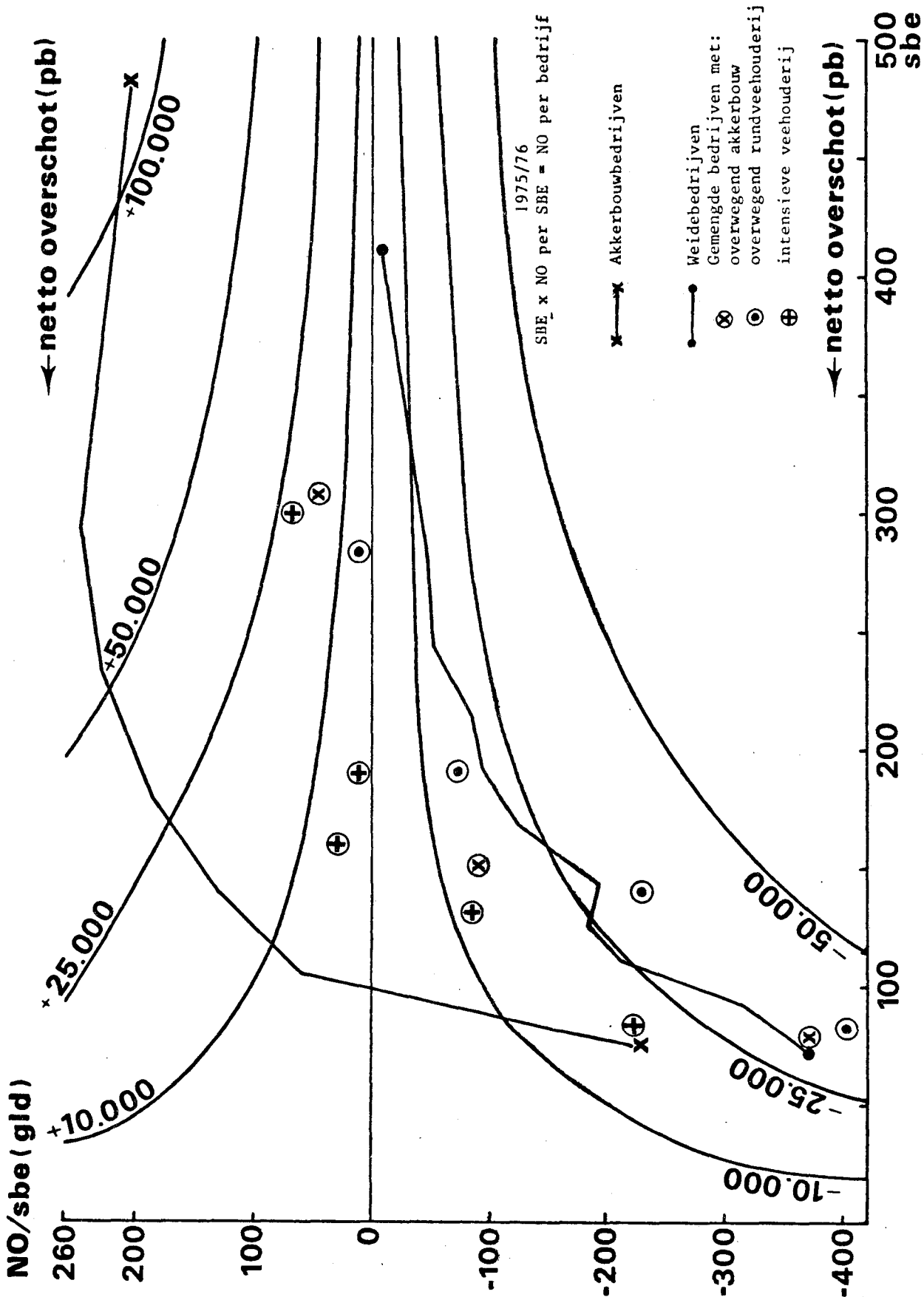

FIGUUR 6
faktorkosten/sbe 1974/75 (gld.)

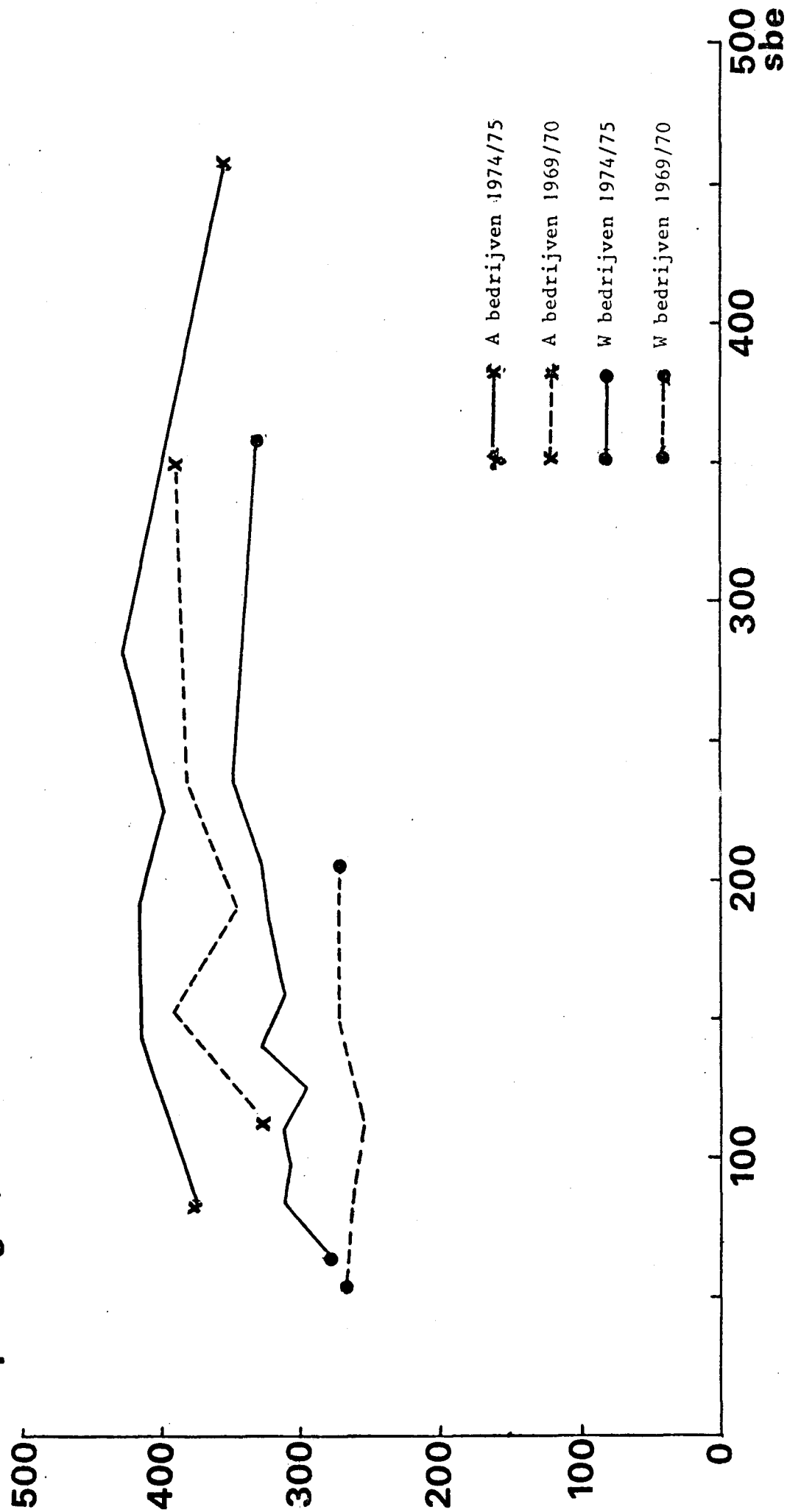

FIGUUR 8

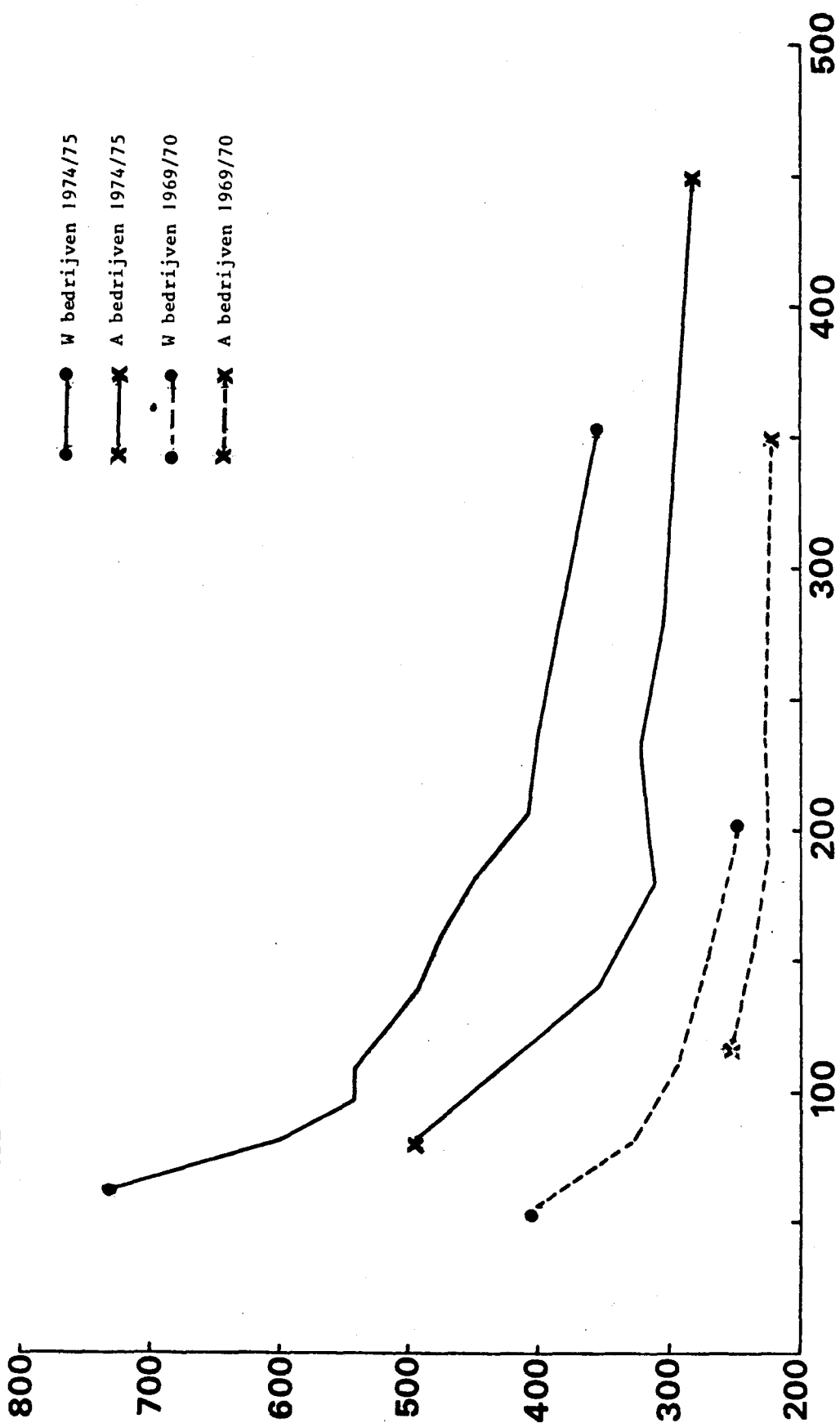

faktopbrengst/SBE (GLD)

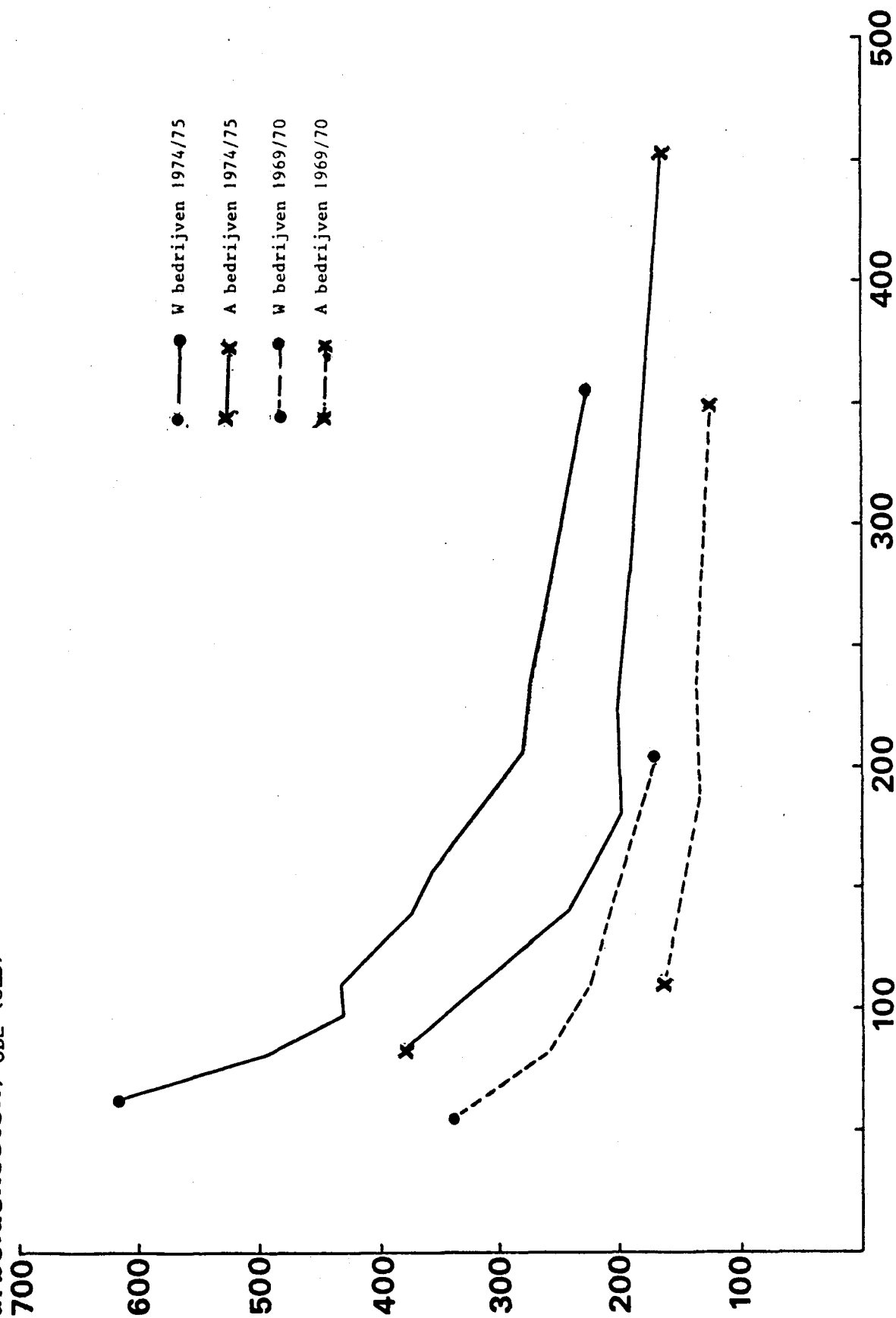
FIGUUR 10

faktorkosten / SBE (GLD)

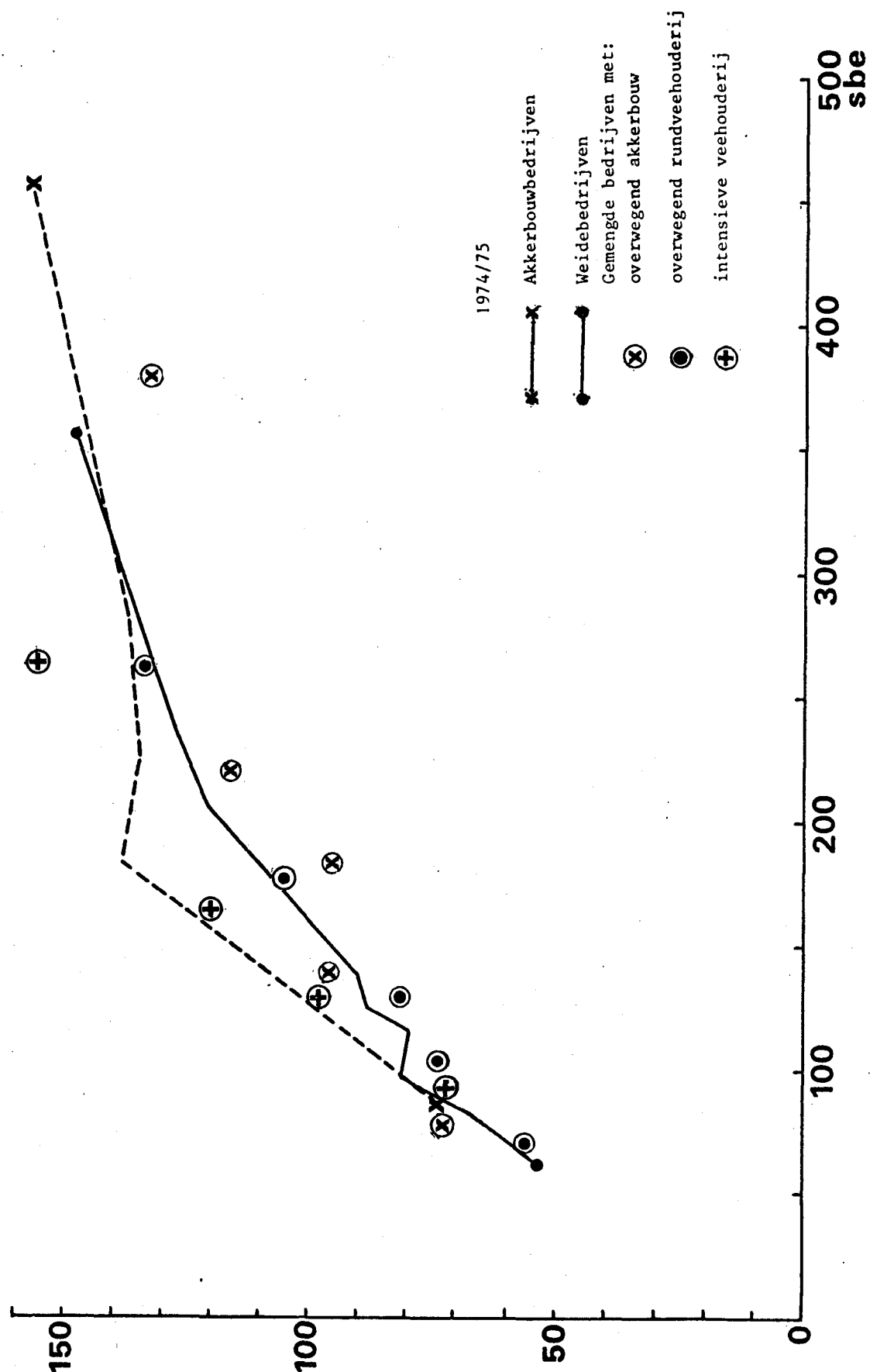
FIGUUR 11

arbeidskosten / SBE (GLD)

FIGUUR 12

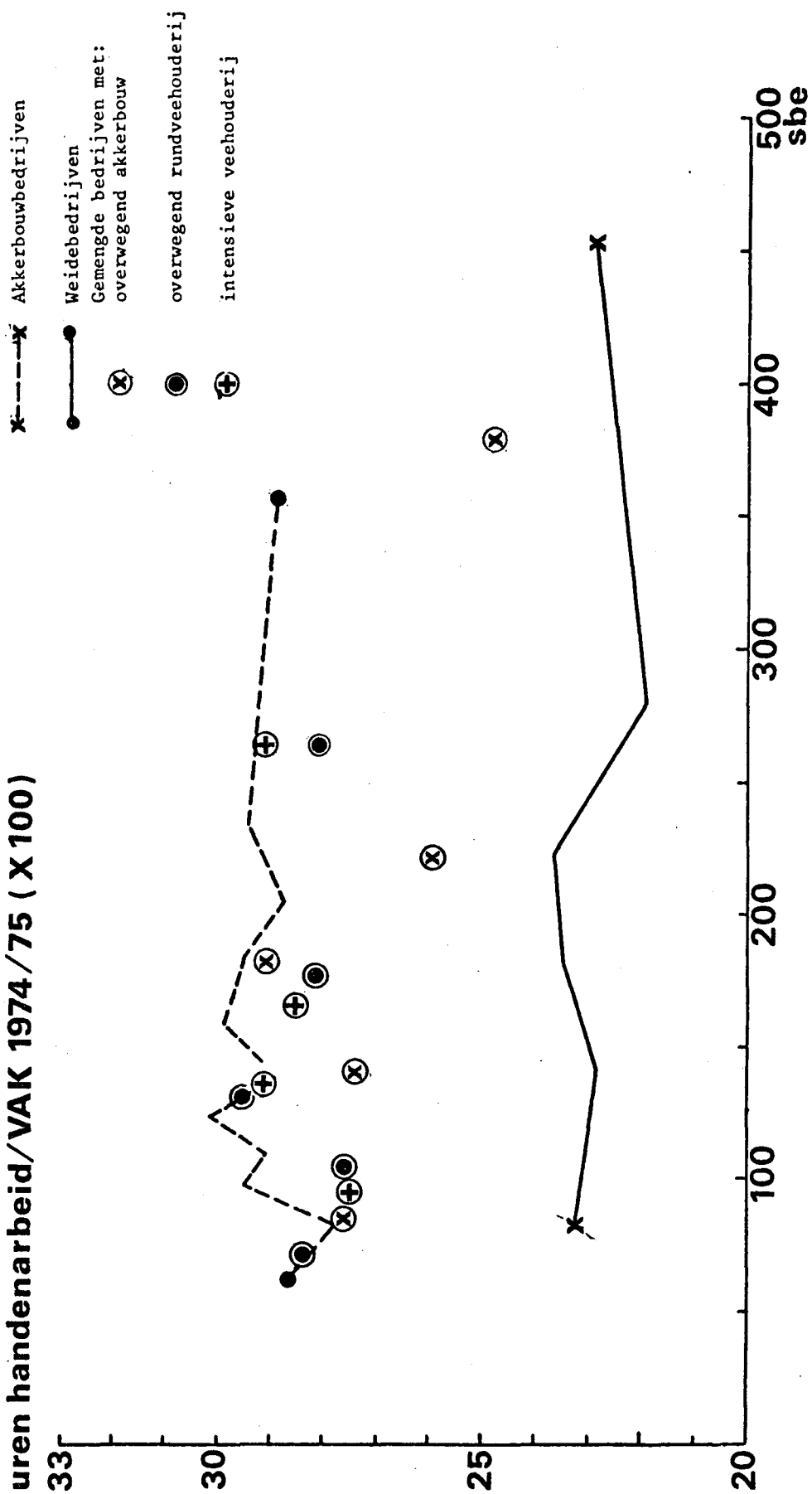
sbe/VAK

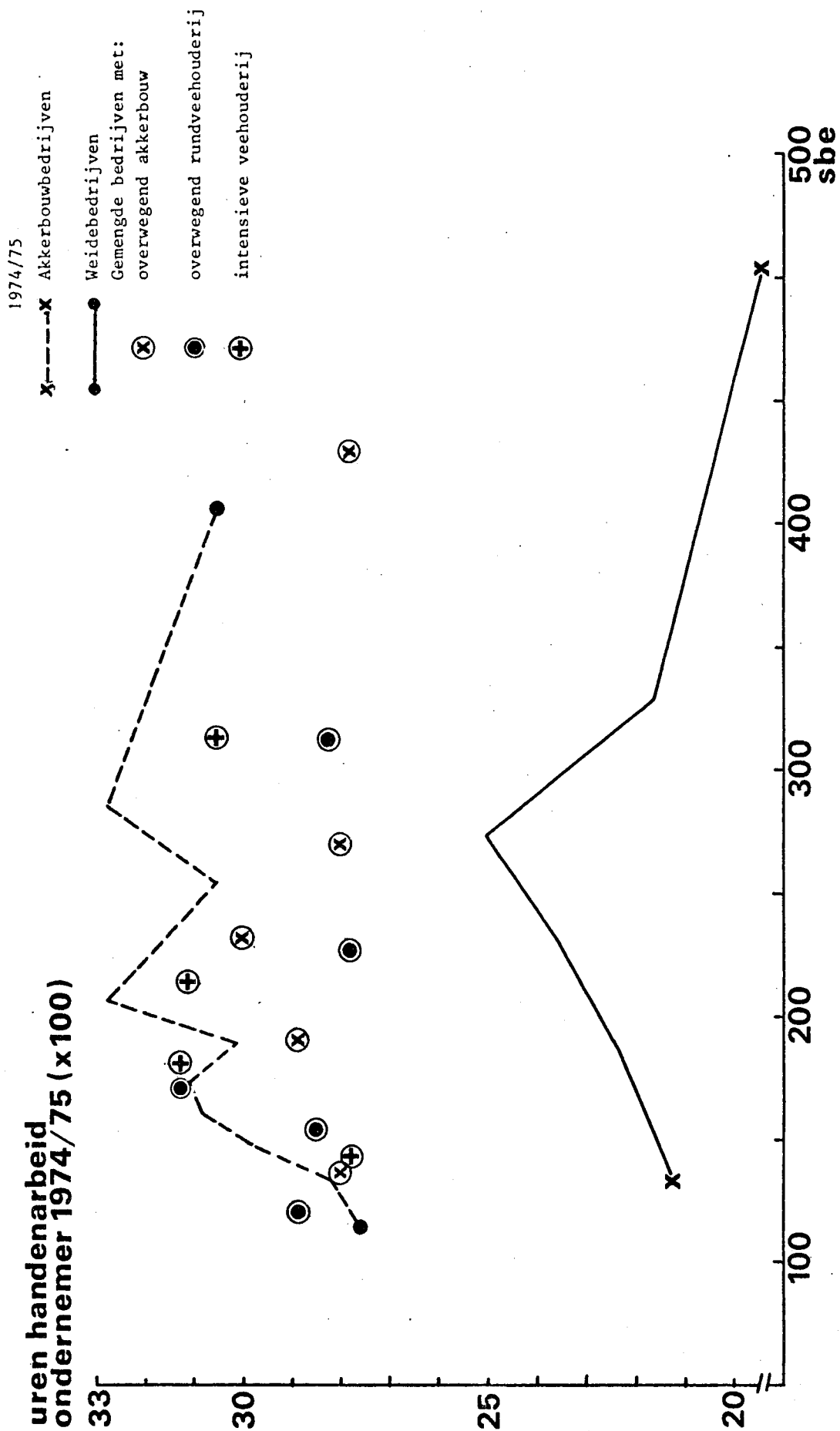
FIGUUR 13

1974/75

uren handenarbeid/VAK 1974/75 (X 100)

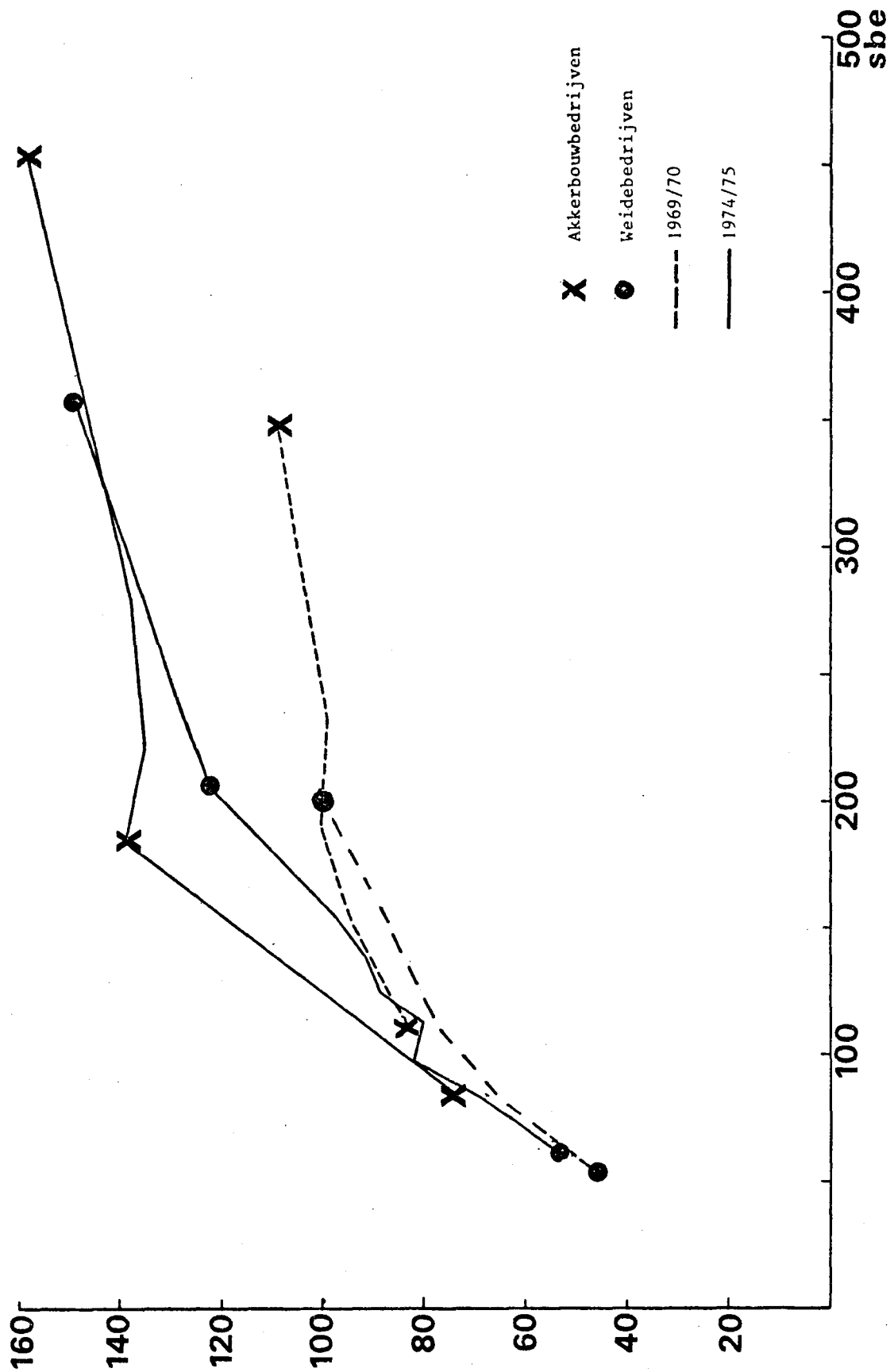

FIGUUR 14

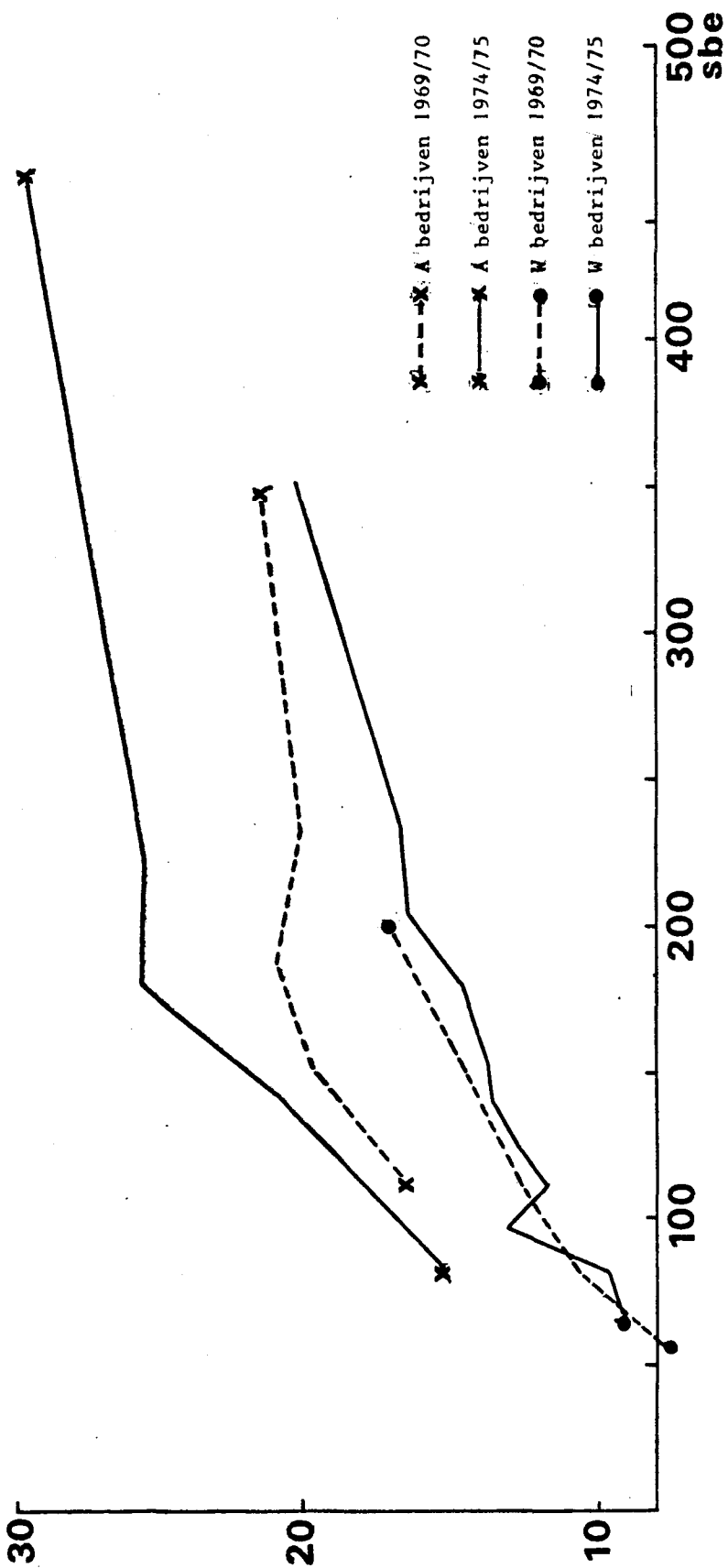
FIGUUR 15

sbe/VAK

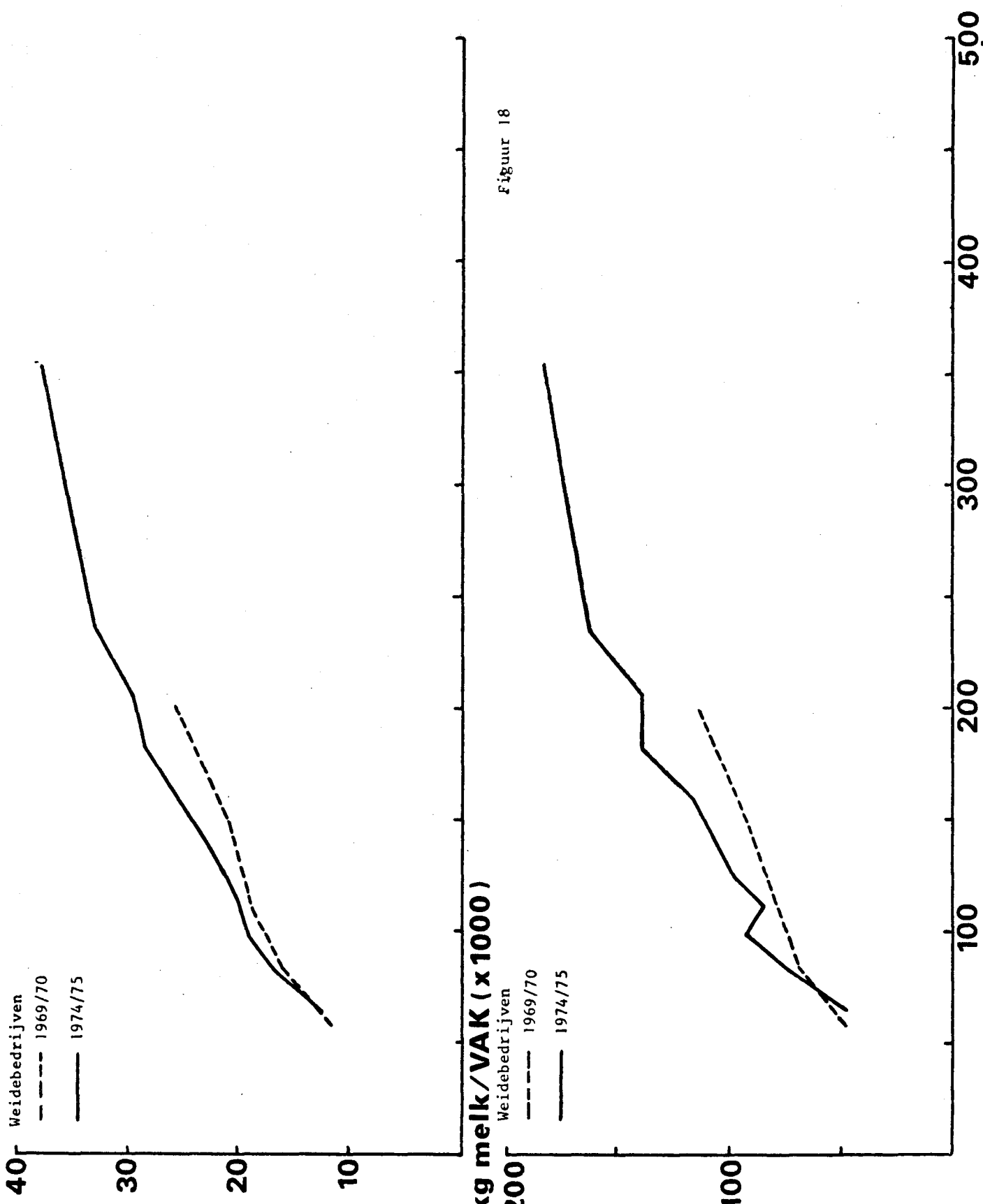
FIGUUR 16

ha/VAK

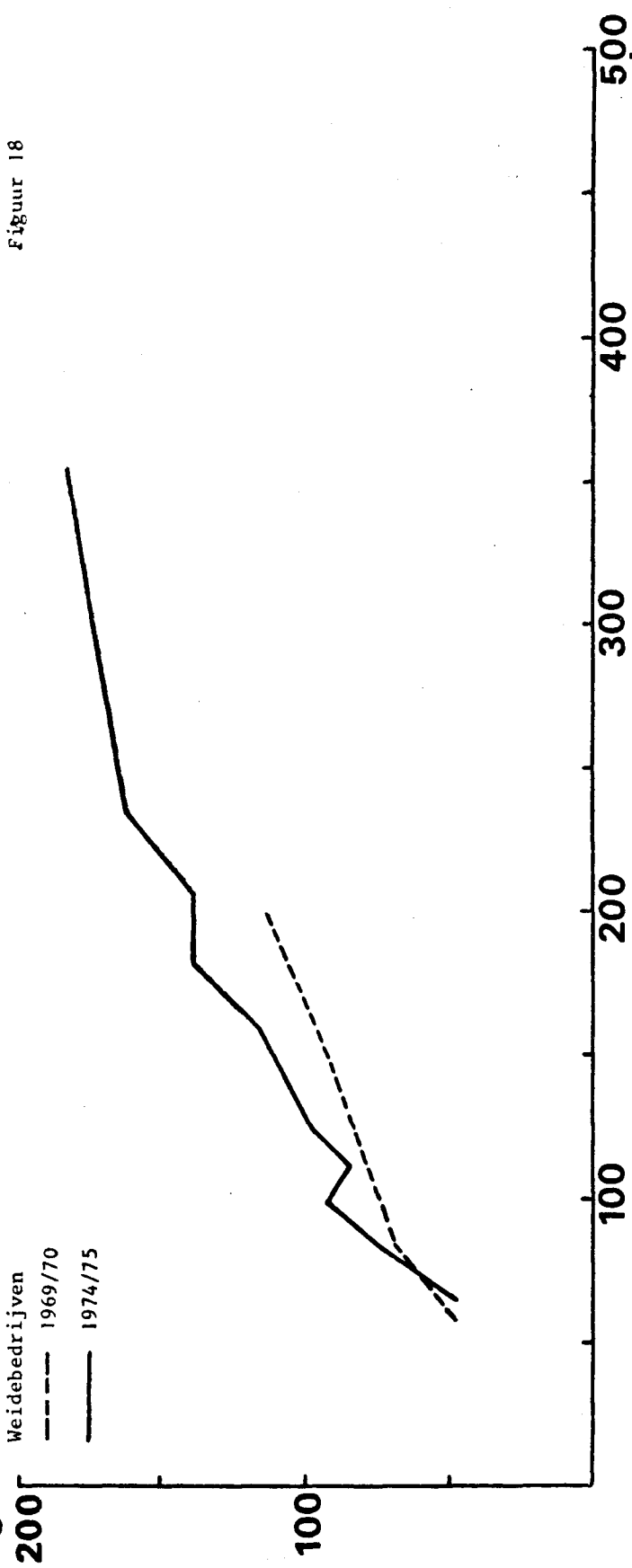
FIGUUR 17

melkkoeien/VAK

FIGUUR 18

kg melk/VAK (x 1000)

PRODUKTIVITEIT EN RENTABILITEIT OP WEIDEBEDRIJVEN
IN SAMENHANG MET DE BEDRIJFSOMVANG
(1969/70 - 1974/75)

1. Inleiding

In aansluiting op vorige publikaties (1, 2, 3) in dit blad zijn in het "algemeen" gedeelte van dit nummer (4) de bedrijfsuitkomsten van weidebedrijven gepubliceerd.

In aansluiting op deze publikatie, waarin de ontwikkeling van de bedrijfsomvang en de bedrijfsresultaten in 1974/75 werd vergeleken met die in 1969/70, zal thans nader worden ingegaan op de veranderingen in de bedrijfsvoering op weidebedrijven in deze periode van zes boekjaren, die de eerder besproken uitkomsten tot resultaat hebben gehad.

Tenslotte zal worden ingegaan op de wijze waarop de structuur van de kosten per kg melk verandert onder invloed van de produktieomvang. Aangezien in 1969/70 de opbouw van de bruto-kosten per kg melk uit afzonderlijke componenten nog niet door het LEI werd berekend, hebben deze cijfers alleen betrekking op 1974/75.

2. De produktiviteit van grond en vee op weidebedrijven in samenhang met de bedrijfsomvang

Uit figuur 1 blijkt dat er in 1969/70 weinig samenhang bestond tussen de produktiviteit van het melkvee en de bedrijfsomvang. Wel waren er toen reeds aanwijzingen dat de melkproduktie per koe gemiddeld op bedrijven met 50 melkkoeien (ongeveer 200 kg) hoger was dan op bedrijven met 15 koeien. Deze tendens heeft zich in de volgende vijf jaren versterkt. In 1974/75 bedroeg het verschil tussen bedrijven met bijna 100 en die met 15 melkkoeien bijna 1000 kg per koe; alleen bedrijven met meer dan 40 melkkoeien benaderen gemiddeld het 5000 kg-niveau en bedrijven met minder dan 20 melkkoeien blijven gemiddeld onder 4500 kg per koe. Er was in 1974/75 geen verschil in melkproduktie per koe tussen weidebedrijven (W) en gemengde bedrijven met overwegend rundveehouderij (GR) met een zelfde produktieomvang in sbe.

Elders in dit nummer 1) is reeds gebleken dat in de periode 1969/70 - 1974/75 op W-bedrijven niet alleen de positieve samenhang tussen melkproduktie per koe en bedrijfsomvang is versterkt maar dat bovendien de negatieve samenhang tussen veedichtheid (gve en melkkoeien per ha voederoppervlakte) en bedrijfsomvang is omgeslagen in een positieve. In combinatie met elkaar is hierdoor uiteraard een zeer sterke samenhang ontstaan tussen melkproduktie per ha en de bedrijfsomvang. Werd in 1969/70 bij toenemende bedrijfsomvang het effect van de stijgende melkproduktie per koe nog geneutraliseerd door de dalende veedichtheid, in 1974/75

1) Blz. 54 figuur 4, in artikel vermeld onder no.4 in literatuurlijst, opgenomen in "algemeen" gedeelte.

steeg de melkproduktie per ha op W-bedrijven in het traject van 15 tot bijna 100 melkkoeien per bedrijf, van 5500 tot ongeveer 10.000 kg, een samenhang die ook op GR-bedrijven optreedt (zie figuur 2).

Zeer opmerkelijk is dat deze ontwikkeling niet ten koste is gegaan van de gemaaide oppervlakte, maar dat het percentage gemaaid van de totale oppervlakte, althans op de W-bedrijven groter dan 140 sbe, eveneens sterk is gestegen (figuur 3). Deze toename ging gepaard met een sterke verschuiving van hooien naar kuilen en vers gras (figuur 4) en een sterke toename van de stikstofbemesting (figuur 5).

Uit het voorgaande blijkt dat in vijf jaar tijd er een radicale verandering is opgetreden in de samenhang tussen bedrijfsvoering en bedrijfsomvang op W-bedrijven. Onderscheiden in 1969/70 de grotere weidebedrijven (50 melkkoeien) zich nog van de kleinere door een geringer aantal melkkoeien en minder stikstofbemesting per ha, thans wordt gemiddeld de hoogste veedichtheid, de hoogste melkproduktie per koe en daarmee de hoogste melkproduktie per ha, in combinatie met de zwaarste N-bemesting per ha en het grootste percentage gemaaide oppervlakte aangetroffen op W-bedrijven met gemiddeld 50 tot 100 melkkoeien.

Hoe dit tot uitdrukking komt in de opbrengsten en saldo's per koe en per ha blijkt uit figuur 6. Het verschil van bijna 1000 kg per koe tussen de groep grootste en kleinste W-bedrijven in 1974/75 komt tot uitdrukking in een verschil van melkgeld per koe van ongeveer f 500,-. Wegens afnemende overige opbrengsten per koe bedroeg het verschil in de totaalopbrengst per koe slechts f 300,-. Wanneer tenslotte de bijkomende voederkosten in mindering worden gebracht blijkt echter het saldo per koe - ongeveer f 2100,- - onafhankelijk van de bedrijfsomvang te zijn, wegens toenemende bijkomende voederkosten per koe bij toenemende bedrijfsomvang.

Geheel anders wordt het beeld echter bij de beschouwing van de opbrengsten en saldo's per ha grasland en voedergewassen (zie figuur 6). Naarmate de bedrijfsomvang van W-bedrijven toeneemt stijgt de bruto-opbrengst per ha van f 4000,- tot f 6000,- en het saldo opbrengst minus toegerekende kosten (inclusief o.a. N-bemesting) van f 2000,- tot ruim f 3000,-.

3. De opbrengsten en kosten per kg melk op weidebedrijven in samenhang met de bedrijfsomvang (1974/75)

De integrale invloed van de samenhang tussen enerzijds de produktiviteit van arbeid, grond en kapitaal (melkvee) en anderzijds de produktieomvang, komt via de prijzen uiteindelijk tot uitdrukking in de structuur van opbrengsten en kosten per kg melk en vervolgens via marge en omzet in het netto-overschot.

Figuur 7 laat zien dat in 1974/75 de bruto-opbrengst per kg melk daalt van ongeveer 80 tot 65 cent, naarmate de bedrijfsomvang groter wordt wegens afnemende overige opbrengsten per kg melk. De brutokosten dalen echter van 130 tot 70 cent, d.w.z. met 60 cent. Hiervan komt 50 cent voor rekening van de arbeidskosten en 10 cent voor de overige kosten, die meest direct verband houden met het verschil in overige opbrengsten (varkenshouderij).

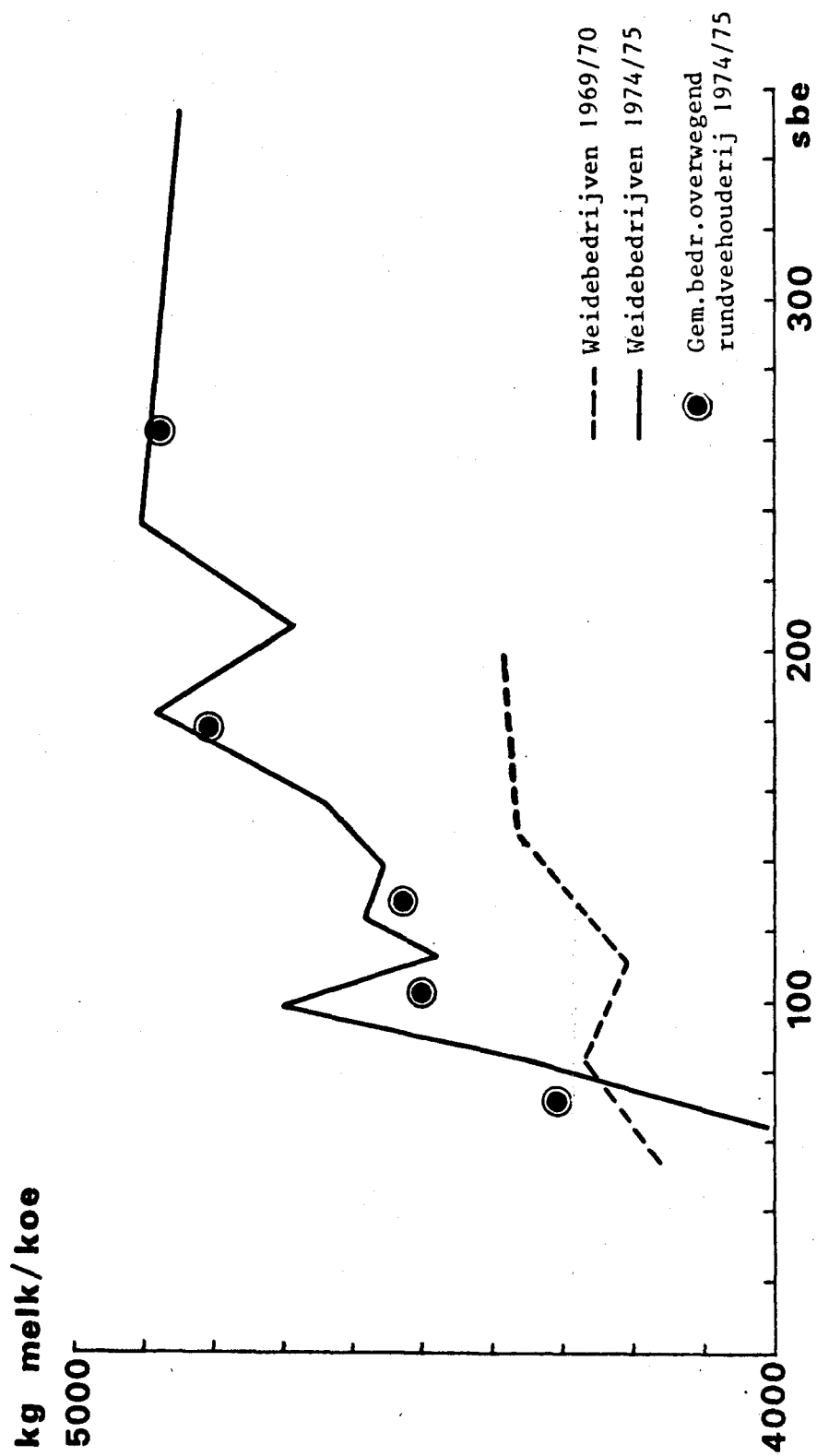
De conclusie is dus dat het verschil in produktiekosten per kg melk tussen grotere en kleinere W-bedrijven vrijwel uitsluitend bepaald wordt door verschil in arbeidskosten en dat, ondanks de grote verschillen in bedrijfsvoering, de kosten van grond en gebouwen, meststoffen, veevoer, werktuigen en werk door derden per kg melk weinig uiteen lopen. Hierdoor is het te verklaren dat de curve die de marge aangeeft een vrijwel zuiver spiegelbeeld van de arbeidskostencurve vormt.

Typerend voor de economische situatie van de weidebedrijven in 1974/75 is uiteraard dat ook op de grootste W-bedrijven de marge negatief blijft en dat in totaal slechts 10% van de W-bedrijven in dat jaar een positieve marge had.

Literatuur

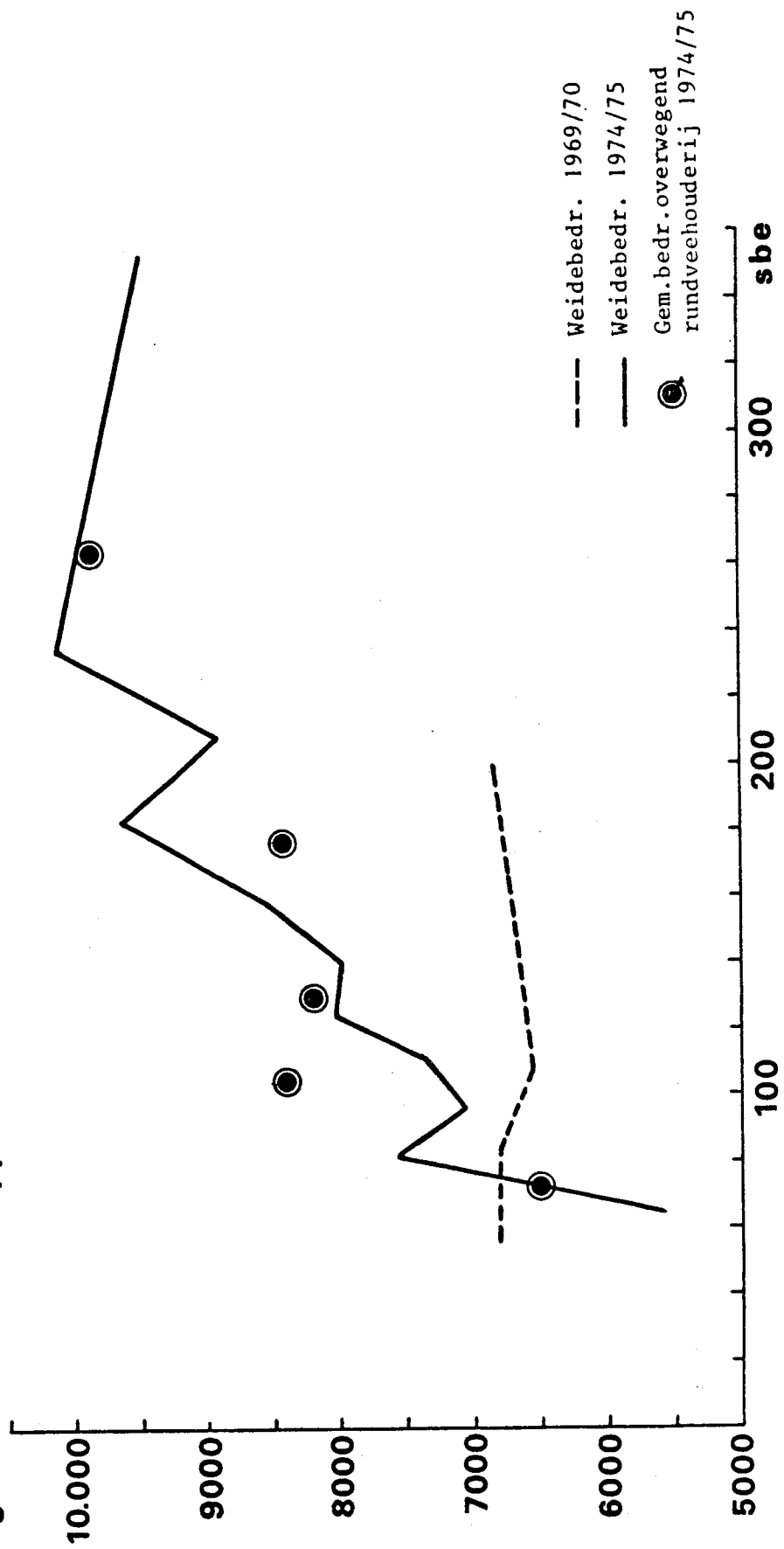
1. C.J. Cleveringa Bedrijfsuitkomsten van weidebedrijven
Bedrijfsontwikkeling 2 (1971) 12(dec.)
editie Veehouderij
2. C.J. Cleveringa Bedrijfsuitkomsten van weidebedrijven
Bedrijfsontwikkeling 4 (1973) 12(dec.)
1081
3. C.J. Cleveringa Rentabiliteit en produktiviteit op grotere weidebedrijven in het Noordelijk klei-
en veengebied
(boekjaren 1971/72 t/m 1975/76)
Bedrijfsontwikkeling 8 (1977) 6(juni) 551
4. C.J. Cleveringa Bedrijfsomvang en bedrijfsresultaten
(1969/70 - 1974/75)
Bedrijfsontwikkeling 8 (1977)10(okt) 899

FIGUUR 1

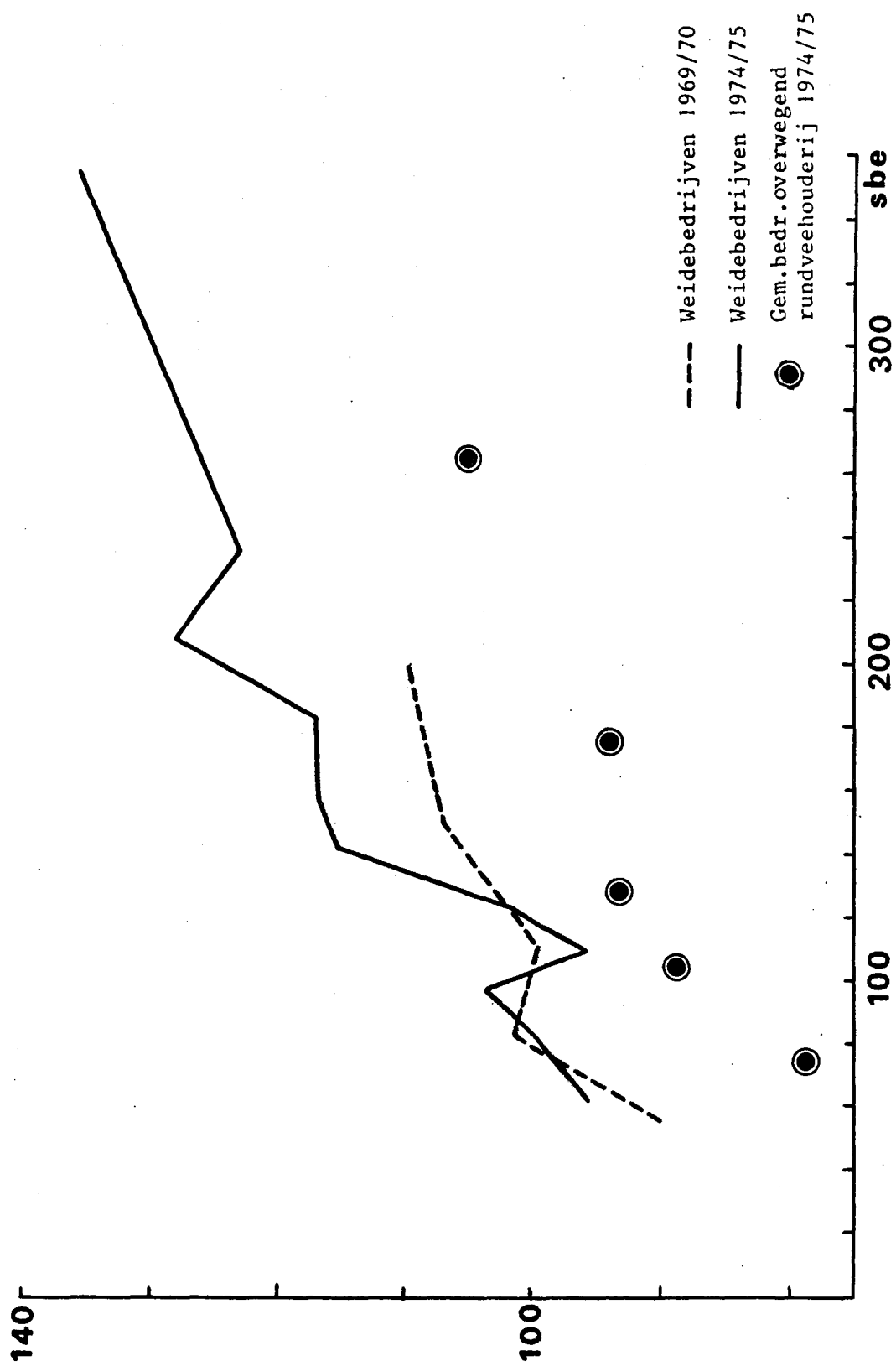
FIGUUR 2

kg melk/ha voederopp.

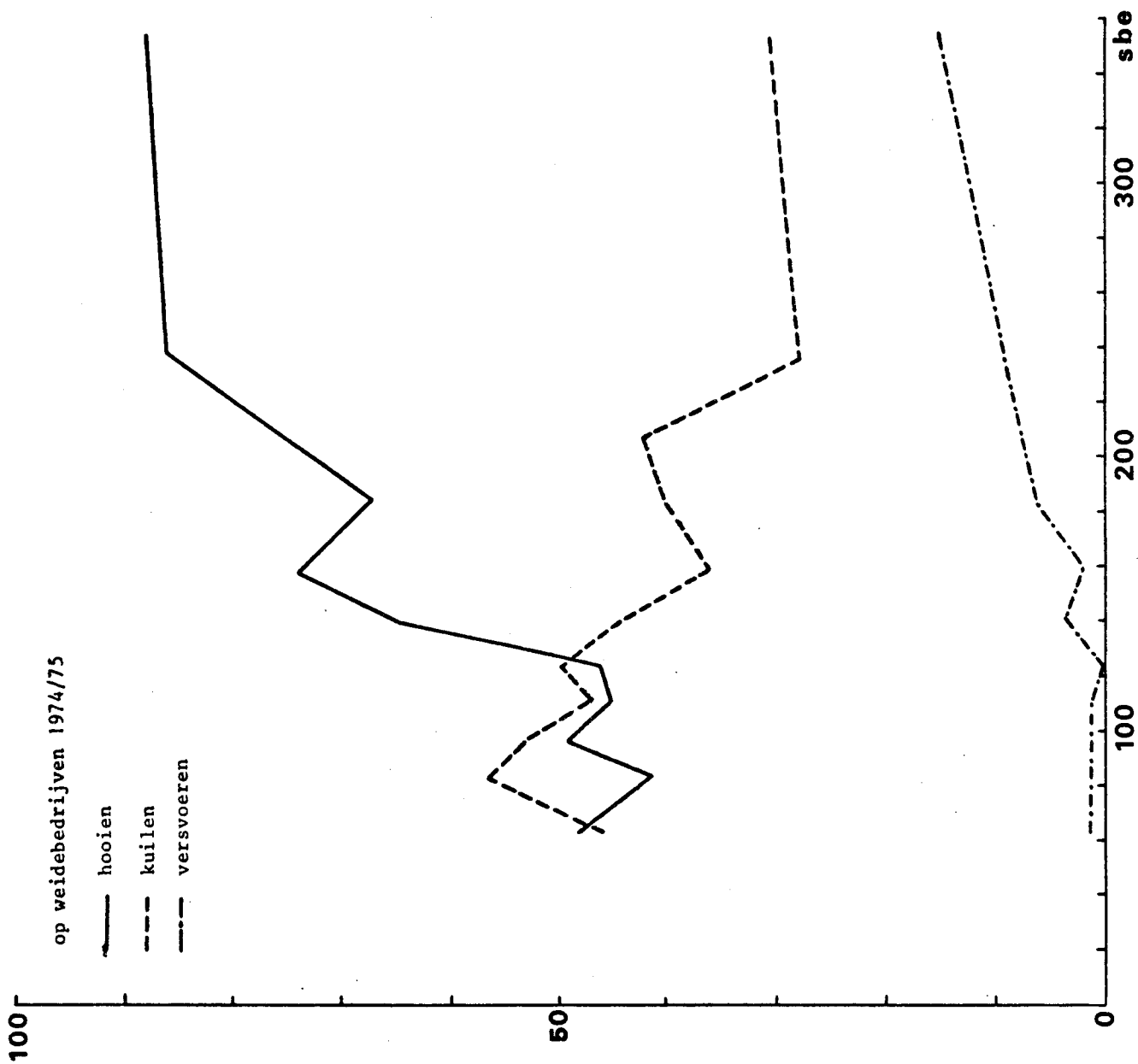

FIGUUR 3

% gemaaid opp.

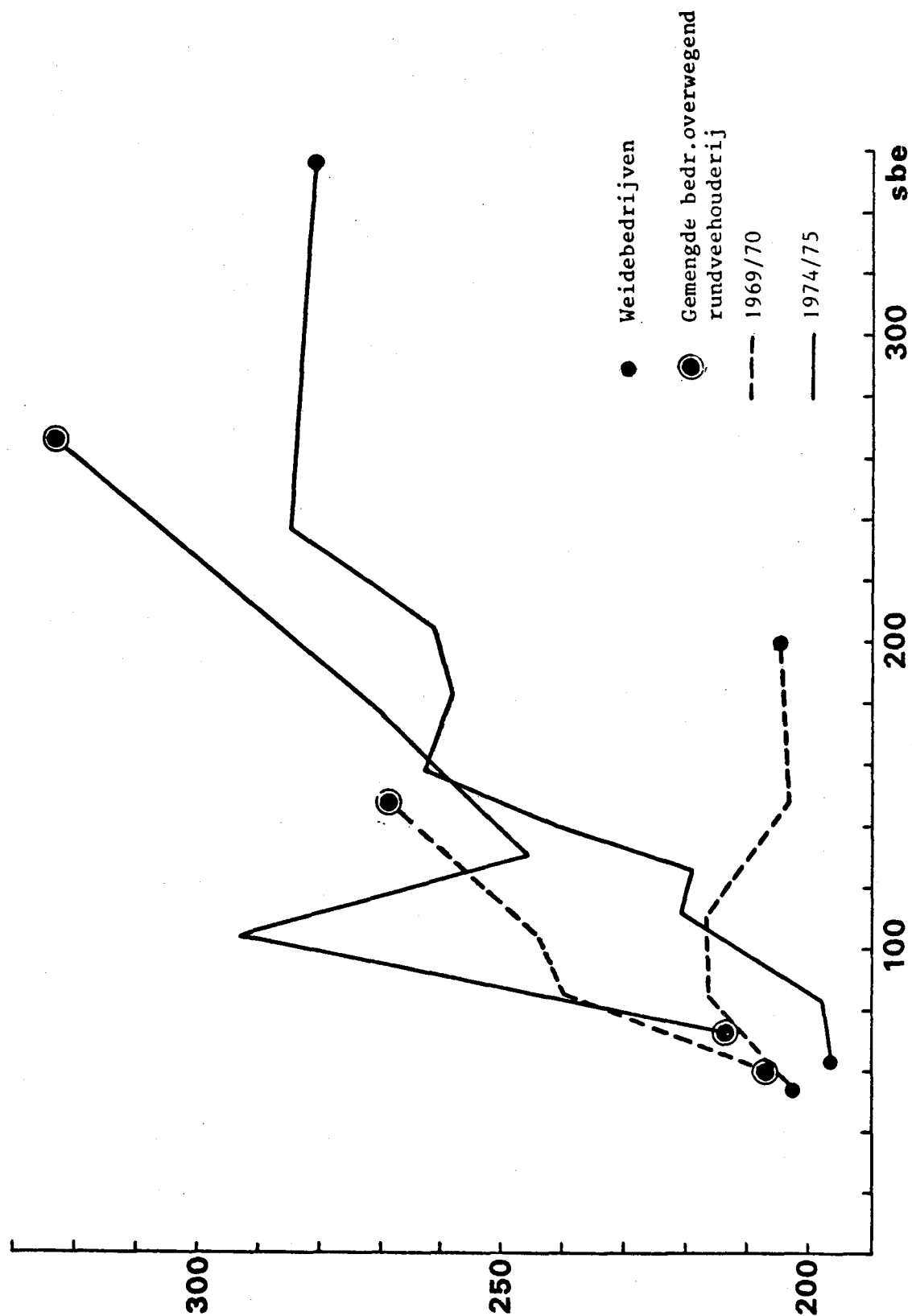

FIGUUR 4
% gemaaid opp.

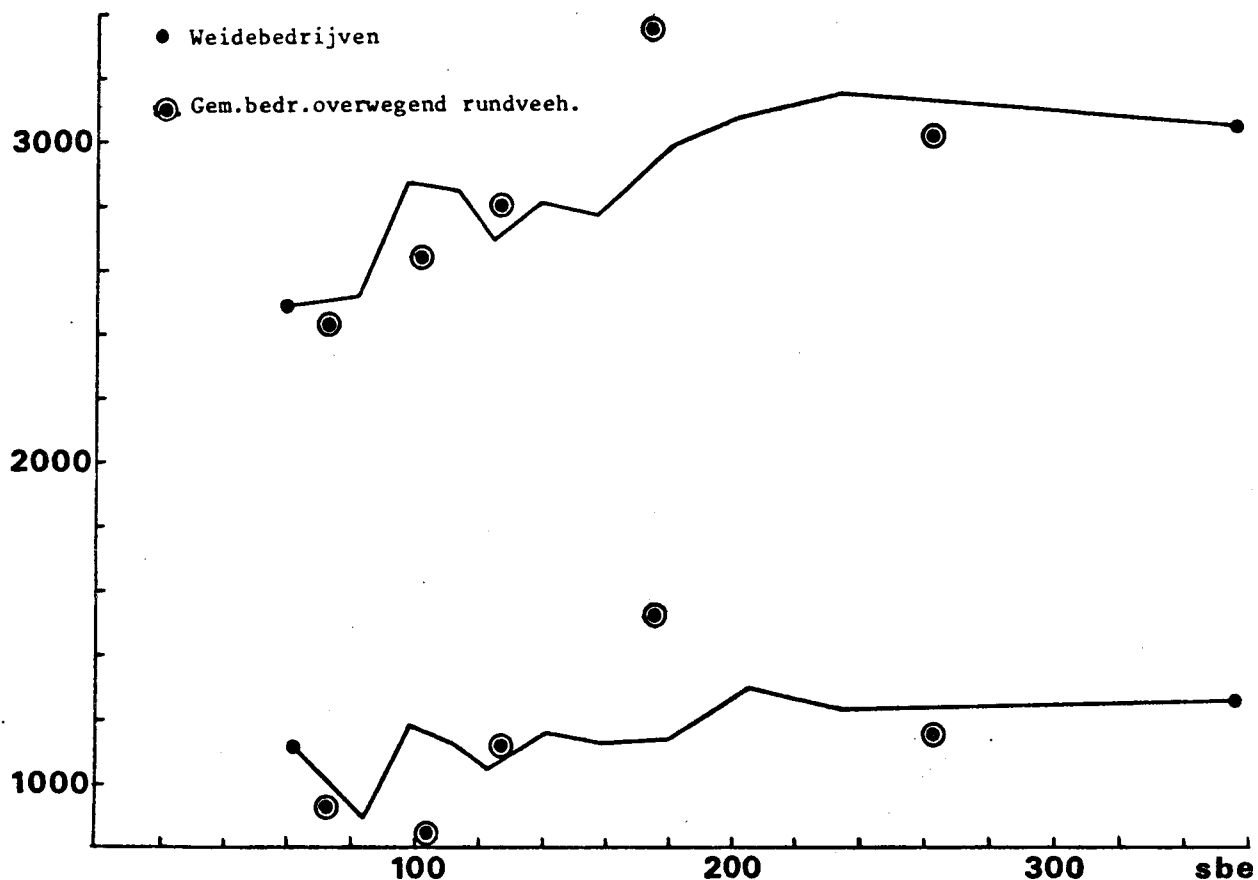
FIGUUR 5

kg N/ha grasland & voedergewassen

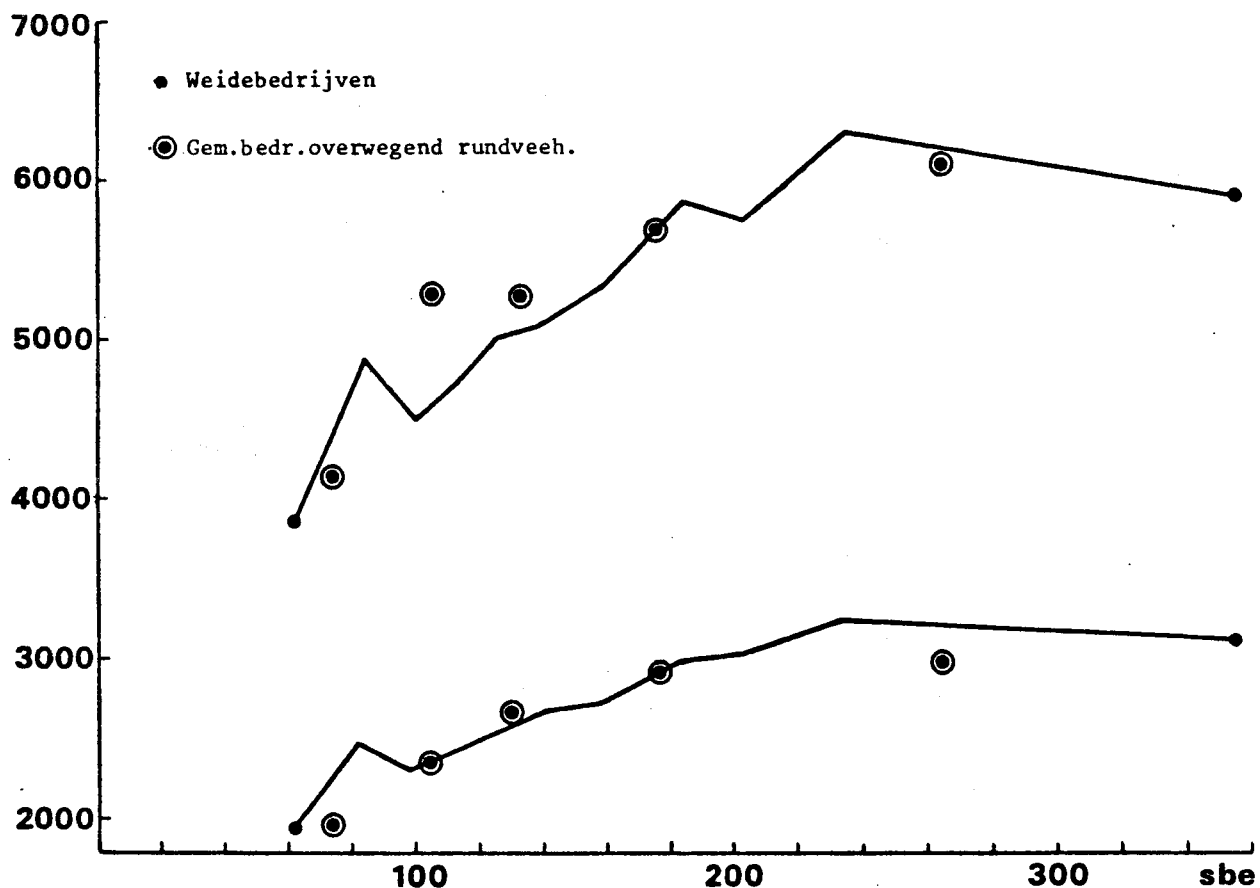

FIGUUR 6

**opbrengst en saldo opbrengst minus
bijkomende voederkosten /melkkoe 1974/75**

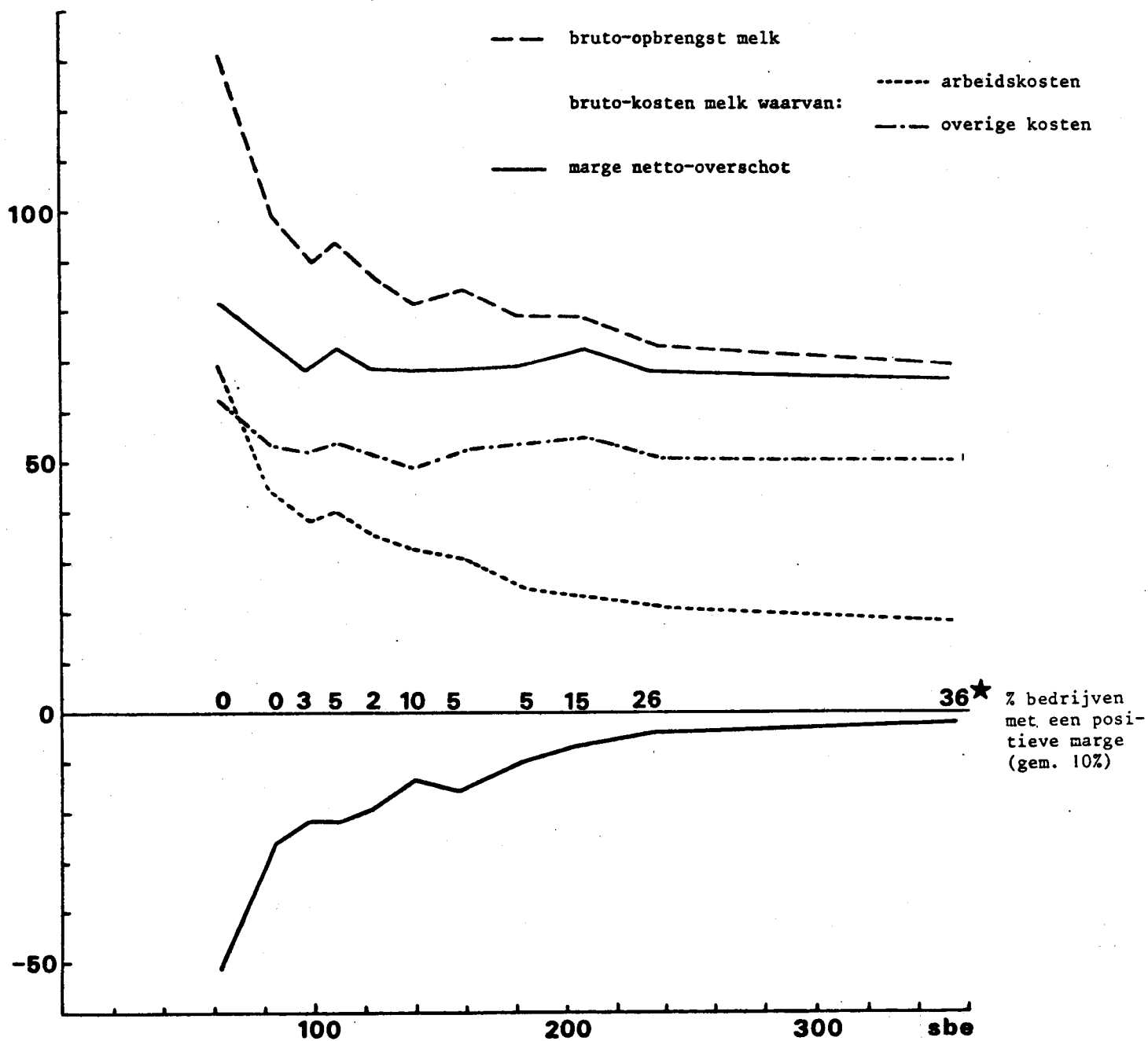
**opbrengst en saldo opbrengst toegerekende
kosten /ha grasland en voedergewassen 1974/ 75**

FIGUUR 7

cent / kg melk

Weidebedrijven 1974/75

DE BEDRIJFSRESULTATEN EN DE FINANCIËLE POSITIE VAN
GROTERE WEIDEBEDRIJVEN MET RESPECTIEVELIJK EEN
GRUP- EN EEN LIGBOXENSTAL

(1973/74 t/m 1975/76)

1. Inleiding

Het aantal ligboxenstallen, dat in 1970 nog geen 1000 bedroeg, is thans tot boven de 13000 gestegen. Ruim 40% van de veehouders met 30 en meer koeien beschikte begin 1977 over een boxenstal. Daar ondanks deze stormachtige ontwikkeling het merendeel van de veehouders hun koeien nog in een grupstal verzorgen, leek het interessant met behulp van de beschikbare gegevens uit de steekproefbedrijven de bedrijfsresultaten en de financiële positie van de bedrijven met een grupstal te vergelijken met die met een ligboxenstal (in het vervolg G- en L-bedrijven genoemd).

Om de verschillen in bedrijfsresultaat en financiële positie als gevolg van het staltype zo duidelijk mogelijk tot uitdrukking te brengen, is de vergelijking in de eerste plaats beperkt tot weidebedrijven (80% en meer sbe rundveehouderij).

Door het buiten beschouwing laten van gemengde bedrijven is de invloed van andere produktierichtingen dan melkvee op de bedrijfsresultaten in belangrijke mate uitgeschakeld. Vervolgens is de vergelijking tevens beperkt tot de grotere weidebedrijven omdat vrijwel alle L-bedrijven een bedrijfsomvang van meer dan 150 sbe hebben, terwijl de G-bedrijven uiteraard variëren van zeer klein tot groot.

Om de grote invloed van de bedrijfsomvang op de bedrijfsresultaten van weidebedrijven (1) bij de vergelijking van G- en L-bedrijven zoveel mogelijk uit te schakelen, zijn alleen de G-bedrijven met een bedrijfsomvang van 150 sbe en meer in de vergelijking betrokken. De L-bedrijven waren in 1973/74 113 sbe en groter en in 1974/75 en 1975/76 118 sbe en groter.

Uit tabel 1 (blz. 61) blijkt dat de opgenomen grotere G-bedrijven slechts ongeveer 20% van alle weidebedrijven met dit staltype vertegenwoordigden, terwijl de L-bedrijven representatief zijn voor vrijwel alle weidebedrijven met ligboxenstallen.

Bij deze vergelijking is geen rekening gehouden met het jaar waarin de ligboxenstallen zijn gebouwd. Uit vroegere LEI-onderzoeken is bekend dat bedrijven in omschakeling een aanpassingsperiode met opbrengstdepressies en inkomensdalingen kunnen doormaken. De indruk bestaat dat tegenwoordig deze bezwaren zich niet meer of in veel geringere mate voordoen. De hier besproken groep L-bedrijven vertegenwoordigt het gemiddelde van alle aanwezige leeftijdsklassen van L-stallen.

Niet alle bedrijven met een bedrijfseconomische boekhouding nemen deel aan een financieringsboekhouding. Daar alle beschikbare boekhoudingen zijn verwerkt betreffen de gemiddelde bedrijfseconomische resultaten grotere groepen bedrijven dan de gemiddelde uitkomsten ten aanzien van de financiële positie. Dit had tevens tot gevolg dat de gemiddelde bedrijfseconomische resultaten van de groepen financieringsbedrijven niet precies gelijk zijn aan die van de overeenkomstige (grotere) groepen met een bedrijfseconomische boekhouding.

Tabel 1 Weidebedrijven

Boekjaar Staltype	1973/74		1974/75		1975/76	
	G	L	G	L	G	L
Aantal bedrijven groter dan	150 sbe	113 sbe	150 sbe	118 sbe	150 sbe	118 sbe
a. met een bedr.econ. boekh.	102	84	102	120	96	147
b. met een financ. boekh.	79	57	76	92	67	102
Aantal grotere bedr. totaal	7500	5500	7100	8800	7000	8700
Aantal kleine bedr. totaal	33400	400	30300	500	25000	800
Aantal bedrijven totaal	40900	5900	37400	9300	32000	9500
% grotere bedr. van totaal	18	94	19	95	22	92
Netto-overschot (pb)						
a. met een bedr.econ. boekh.	- 5710	- 1570	-19650	-18050	-20400	-12200
b. met een financ. boekh.	- 5600	3500	-19800	-18400	-20200	-11700
Verschil	- 110	- 5070	+ 150	+ 350	- 200	- 500
Sbe per bedrijf						
a. met een bedr.econ. boekh.	204	210	206	219	194	237
b. met een financ. boekh.	192	208	198	211	194	224
Oppervlakte cultuurgrond						
a. met een bedr.econ. boekh.	30,9	27,9	30,9	26,7	28,2	29,1
b. met een financ. boekh.	29,2	29,2	29,7	26,3	27,9	28,3
Aantal melkkoeien						
a. met een bedr.econ. boekh.	51	54	52	56	49	62
b. met een financ. boekh.	50	56	50	56	49	61

Uit tabel 1 blijkt dat deze verschillen in netto-overschot (pb), met uitzondering van de L-bedrijven in 1973/74, echter zo klein zijn, dat zij niet storend werken bij de hiernavolgende poging om de financiële positie in verband te brengen met de bedrijfseconomische resultaten. Ook blijkt dat bedrijven met een bedrijfseconomische boekhouding (a) en die met tevens een financieringsboekhouding (b) behalve t.a.v. het netto-overschot, ook weinig verschillen in bedrijfsomvang (in sbe, ha grond en melkkoeien).

Op grond van bovengenoemde overwegingen worden de geselecteerde groepen grotere weidebedrijven geschikt geacht om nader inzicht te geven in de oorzaken van eventuele verschillen in bedrijfsresultaat en financiële positie als gevolg van het staltype.

Aangezien het gemiddelde aantal melkkoeien per bedrijf op G- en L-bedrijven in 1975/76 meer verschilt dan in de beide voorgaande jaren zullen eerst de uitkomsten in het boekjaar 1974/75 worden besproken. Daarna zal worden nagegaan of de op grond van deze uitkomsten getrokken conclusies ook gelden voor de boekjaren 1973/74 en 1975/76.

2. Bedrijfseconomische resultaten in 1974/75

De bedrijfseconomische resultaten in 1974/75 zijn afgebeeld in een kostprijsdiagram (figuur 1, blz.78). Uit de kengetallen onder de figuur blijkt allereerst dat de L- in vergelijking met de G-bedrijven een iets kleinere oppervlakte en arbeidsbezetting hebben maar een wat grotere melkveestapel, hetgeen uiteraard een groter aantal koeien per ha en per man op de L-bedrijven tot gevolg heeft. Daar bovendien op de L-bedrijven de melkproduktie per koe hoger is, is het verschil in kg melk per ha en per man relatief nog groter. Opmerkelijk is dat deze hogere arbeidsproductiviteit op de L-bedrijven bereikt is met een geringer aantal handenarbeidsuren van de ondernemer en per v.a.k.

De groter melkproduktie per ha op de L-bedrijven gaat gepaard met een zwaardere stikstofbemesting en hogere bijkomende voerkosten per koe. Ondanks het hoger percentage gemaaide oppervlakte is de oppervlakte gemaaid per gve op de L-bedrijven lager. Opvallend is dat op de L-bedrijven naar verhouding minder hooi en meer kuilgras en vers gras wordt gewonnen. Het aantal kalveren en overig jongvee per melkkoe is op de L-bedrijven iets lager.

De hogere melkgift per koe op de L-bedrijven komt tot uitdrukking in een hogere bruto-opbrengst per koe, maar na aftrek van de eveneens hogere bijkomende voerkosten is het saldo per koe exact gelijk aan dat op de G-bedrijven. Dank zij de zwaardere veebezetting op de L-bedrijven is echter per ha zowel de bruto-opbrengst als ook het saldo na aftrek van de toegerekende kosten (inclusief o.a. de kosten van meststoffen) aanmerkelijk hoger dan op de G-bedrijven.

In aanmerking genomen dat op de L-bedrijven in vergelijking met de G-bedrijven, de produktiviteit van de arbeid, de grond en het melkvee beduidend groter is, kan men zich verbazen dat het verschil in netto-overschot ten gunste van de L-bedrijven zo gering is (f 1600,-). Een verklaring van dit verschijnsel verschaft ons een analyse van de structuur van opbrengsten en kosten aan de hand van de kostprijsdiagrammen.

Op de horizontale (x) as is de produktieomvang aangegeven in kg geproduceerde melk per bedrijf. Deze was op de L-bedrijven 14% hoger dan op de G-bedrijven ondanks de geringere oppervlakte grond en de lagere arbeidsbezetting.

Op de rechter verticale (y) as is de bruto-opbrengst per kg melk aangegeven, opgebouwd uit (van beneden naar boven) achter-eenvolgens de melkprijs, de omzet en aanwas rundvee en de overige opbrengsten, waarvan de varkensopbrengst afzonderlijk tussen haakjes is vermeld.

In het diagram zelf is met getallen en arceringen de opbouw van de bruto-kosten per kg melk aangegeven. De totale bruto-kosten zijn bij de linker bovenhoek vermeld. Het netto-overschot per kg melk (marge tussen bruto-opbrengst en bruto-kosten) is boven in het diagram aangegeven. Voor beide groepen was de marge negatief. De iets minder ongunstige marge op de L-bedrijven ging gepaard met een grotere omzet (kg melk per bedrijf) en resulteerde daardoor in een vrijwel gelijk netto-overschot (omzet x marge) als op de G-bedrijven.

Terwijl de totale bruto-opbrengst en bruto-kosten per kg melk tussen beide groepen bedrijven opvallend weinig verschilden, waren er opmerkelijke verschillen in de opbouw van met name de bruto-kosten.

De iets lagere melkprijs op de L-bedrijven, ondanks een hoger percentage wintermelk, werd (mede) veroorzaakt door een lager vetgehalte. De vrijwel gelijke omzet en aanwas rundvee per kg melk ging gepaard met een op de L-bedrijven relatief lichtere jongveebezetting per melkkoe en een hogere melkproduktie per koe. Dit is alleen te verklaren wanneer de betere kwaliteit van de koeien in een hogere prijs tot uitdrukking komt.

De overige opbrengsten per kg melk waren op de L-bedrijven 3,1 cent hoger, hetgeen geheel kan worden verklaard uit de grotere varkensstapel. De opbrengst varkens per kg melk verschilde 3,6 cent ten gunste van de L-bedrijven.

Door niet alleen de opbrengst maar ook de voederkosten van de varkenshouderij uit het kostprijsdiagram te elimineren wordt een zuiverder beeld van de rundveehouderij gekregen (tabel 2, blz. 64). Na deze zuivering blijken zowel de bruto-opbrengst als de bruto-kosten per kg melk op de L-bedrijven lager in plaats van hoger te zijn dan op de G-bedrijven en de marge wordt op beide groepen sterker negatief terwijl het verschil in marge ten gunste van de L-bedrijven kleiner wordt (resp. 1,5 en 0,8 cent). Hierdoor wordt het netto-overschot op de L-bedrijven ongunstiger in

plaats van gunstiger ten opzichte van de G-bedrijven maar het verschil blijft klein (f -1400,- i.p.v. f +1600,-).

Tabel 2 Bedrijfsresultaten exclusief opbrengst en voerkosten varkens 1974/75

	Grupstal	Ligboxenstal
Melkprijs	49,7	49,1
Omzet en aanwas rundvee	12,5	12,6
Overige opbrengsten (exclusief varkens)	2,3	1,8
Bruto-opbrengst	64,5	63,5
Veevoer rundvee	17,8	19,6
Overige kosten (exclusief veevoer varkens)	55,0	51,4
Bruto-kosten	72,8	71,0
Marge	- 8,3	- 7,5
Netto-overschot	-19450	-20850

Belangrijker dan het verschil in opbrengsten is het verschil in kosten van 1,8 cent per kg ten gunste van de L-stallen (zie tabel 2). De verklaring hiervan blijkt vooral gezocht te moeten worden bij de bewerkingskosten. Dank zij de hogere arbeidsproductiviteit op de L-bedrijven zijn hier de arbeidskosten per kg melk 6,2 cent lager. Aangezien hierin ook de aan een relatief grotere varkensstapel (gemiddeld respectievelijk 11 en 36 mestvarkens) bestede arbeid begrepen is, is het verschil in arbeidsproductiviteit tussen L- en G-bedrijven nog groter dan de besproken kengedaten melkkoeien en kg melk per v.a.k. tot uitdrukking brengen.

Deze lagere arbeidskosten per kg melk worden niet gecompenseerd door hogere kosten voor arbeidsbesparende werktuigen en machines en/of werk door derden. Eerstgenoemde kosten zijn op de L-bedrijven zelfs nog een 0,5 cent per kg lager bij gelijke kosten voor loonwerk. Totaal zijn de bewerkingskosten per kg melk op de L-bedrijven dus 6,7 cent per kg melk lager.

Hiertegenover staan veel hogere kosten voor grond en gebouwen op de L-bedrijven. Op pachtbasis waren deze kosten per ha op de L-bedrijven precies het dubbele van die op de G-bedrijven (resp. f 926,- en f 463,-). De verklaring berust hierop dat waarschijnlijk alle ligboxenstallen op pachtbedrijven door de pachters zijn gebouwd en gefinancierd als pachtersinvesteringen. De kosten van deze nieuwe moderne stalgebouwen worden door het LEI ook bij de berekening van de kosten "op pachtbasis" in rekening gebracht op basis van afschrijving, rente en onderhoud, waarbij voor de berekening van de rentekosten niet wordt uitgegaan van de marktprijs

maar van de waarde op grond van de nieuwbouwkosten verminderd met een afschrijvingspercentage voor de reeds afgesloten gebruiksduur. Ten aanzien van de ligboxenstallen bestaat er dus geen verschil tussen de berekening op basis van eigendom en van pacht, beide zijn op eigendomsbasis.

Dit verklaart ook het verschijnsel dat het verschil in kosten van grond en gebouwen per ha op basis van de werkelijke situatie ten aanzien van eigendom en pacht en op pachtbasis bij G- en L-bedrijven vrijwel gelijk is (respectievelijk f 280,- en f 309,-). Het verschil van f 309,- per ha bij L-bedrijven komt geheel voor rekening van de grond waarvan op de L-bedrijven 52% in eigendom is. Aangezien op de G-bedrijven slechts 39% van de grond in eigendom is, is bovengenoemd verschil per ha - voor zover het betrekking heeft op grond - kleiner dan op de L-bedrijven. Op G-bedrijven zijn slechts een gedeelte van de bedrijfsgebouwen eigendom van de exploitant en alleen voor deze gebouwen worden op basis van de werkelijke situatie t.a.v. eigendom en pacht hogere kosten in rekening gebracht dan op pachtbasis. Het op de G-bedrijven ten opzichte van de L-bedrijven geringere verschil met betrekking tot de kosten van de grond en het grotere verschil met betrekking tot de kosten van gebouwen heeft dus tot gevolg dat gemiddeld het verschil tussen kosten van grond en gebouwen per ha op basis van de werkelijke situatie en op pachtbasis voor beide groepen bedrijven vrijwel gelijk is.

Terwijl de kosten van grond en gebouwen per ha op pachtbasis op L-bedrijven dus het dubbele van die op de G-bedrijven bedroegen, is het verschil in deze kosten per kg melk kleiner (respectievelijk 8,9 en 5,9 cent) door de veel grotere melkproduktie per ha op de L-bedrijven. Mede hierdoor treedt het opmerkelijke verschijnsel op dat het verschil tussen de kosten van grond en gebouwen per kg melk op eigenaars- en op pachtbasis op de G-bedrijven groter is dan op de L-bedrijven (resp. 3,5 en 3,0 cent) en het verschil in deze zelfde kosten per kg melk tussen L- en G-bedrijven op eigenaarsbasis kleiner is dan op pachtbasis (respectievelijk 2,5 en 3,0 cent).

Hoewel er in het algemeen veel klachten worden geuit over het feit dat het LEI de bedrijfseconomische resultaten in eerste instantie op pachtbasis berekent en publiceert, illustreert deze bedrijfsanalyse dat dit bezwaar niet geldt voor de kosten van moderne ligboxenstallen, daar deze ook op pachtbasis een zeer realistisch beeld geven van de kosten op basis van rente, afschrijving en overige eigenaarslasten die ook voor eigenaars gelden.

Zoals eerder is opgemerkt gaat de hogere veedichtheid en grotere melkproduktie per koe op de L-bedrijven gepaard met een zwaardere stikstofbemesting per ha en met hogere bijkomende voederkosten per koe. Ondanks de hogere stikstofbemesting waren de kosten voor meststoffen per kg melk op de L-bedrijven 0,3 cent lager, maar de hogere voedergift per koe kwam tot uitdrukking in 1,8 cent hogere bijkomende voederkosten rundvee per kg melk. Ten-

slotte waren ook de overige kosten per kg melk op de L-bedrijven 0,4 cent hoger.

Samenvattend was op de L-bedrijven, in vergelijking met de G-bedrijven, per kg melk 1) de marge 0,8 cent minder negatief als resultante van 6,7 cent lagere bewerkingskosten, 3,0 cent hogere kosten voor grond en gebouwen op pachtbasis (L-stallen), 1,5 cent hogere kosten voor meststoffen + rundveevoer (zwaardere veebezetting, hogere melkgift) en 0,4 cent hogere overige kosten, terwijl de bruto-opbrengst (o.a. vetgehalte) 1,0 cent lager was.

De relatief hoge arbeidsproductiviteit op de L-bedrijven was dus doorslaggevend voor het verschil in bedrijfsresultaten met de G-bedrijven. Deze werd bereikt dank zij efficiëntere gebouwen en een intensievere bedrijfsvoering. Het gevolg waren 6,7 cent lagere bewerkingskosten per kg melk - gedeeltelijk teniet gedaan door 3,0 cent hogere grond- en gebouwenkosten - en 1,5 cent hogere kosten voor meststoffen en rundveevoer.

Het hierdoor te verklaren geringe verschil in marge van 0,8 cent per kg melk heeft, in samenhang met de grotere melkproductie per bedrijf, tot gevolg dat de beide groepen bedrijven een vrijwel gelijk (negatief) netto-overschot hadden.

Tenslotte is belangrijk dat de hogere arbeidsproductiviteit op de L-bedrijven niet verkregen werd ten koste van langere arbeidstijden. Integendeel, ondanks het grotere aantal melkkoeien en mestvarkens per v.a.k. op de L-bedrijven was de arbeidstijd per v.a.k. 80 uren en van de ondernemer zelfs 270 uren per jaar korter dan op de G-bedrijven.

3. De vermogenspositie per 1 mei 1975

Het percentage grond in eigendom was op de L-bedrijven groter dan op de G-bedrijven (resp. 52 en 39%). Ondanks de gemiddeld kleinere bedrijfsoppervlakte was hierdoor de investering in grond op de L-bedrijven hoger (figuur 2). Gemiddeld is de grond in eigendom op f 13.500,- gewaardeerd.

Dat het in gebouwen geïnvesteerde bedrag op de L-bedrijven het dubbele bedroeg van dat op de G-bedrijven, wordt mede verklaard doordat waarschijnlijk alle ligboxenstallen - ook op bedrijven met geheel of gedeeltelijk gepachte grond - eigendom zijn van de ondernemer, terwijl vele bedrijfsgebouwen op G-bedrijven zijn gepacht.

De grotere rundvee- en varkensstapel op de L-bedrijven droeg er tenslotte toe bij dat het totale door de ondernemer geïnvesteerde vermogen in kapitaalgoederen op de L-bedrijven f 136.000,- groter was dan op de G-bedrijven (resp. f 563.000,- en f 427.000,-). Tegenover dit verschil van f 136.000,- geïnvesteerde kapitaalgoe-

1) Exclusief opbrengst- en voederkosten varkens (zie tabel 2).

deren stond een verschil van f 83.000,- vreemd vermogen. Het vreemd vermogen op de L-bedrijven bedroeg 28% van het balanstotaal; dat op de G-bedrijven 19%.

Van het vreemd vermogen op lange termijn had op G-bedrijven ruim de helft en op de L-bedrijven ruim twee derde betrekking op leningen van de bank. Van de overige financiers waren de familieleden de belangrijkste.

4. De inkomensvorming in 1974/75

Uitgaande van de bedrijfseconomische boekhouding van een landbouwbedrijf omvat het inkomen van de ondernemer en zijn gezin de volgende bestanddelen:

1. Het netto-overschot op pachtbasis

Uit figuur 3 blijkt, evenals uit tabel 1, dat het gemiddelde netto-overschot van de groepen L- en G-bedrijven met een financieringsboekhouding zeer weinig verschilde met het gemiddelde bedrijfsresultaat van de in paragraaf 3 besproken grotere groepen bedrijven met een bedrijfseconomische boekhouding.

2. Het berekend arbeidsloon van de ondernemer

In overeenstemming met het geringer aantal arbeidsuren van de ondernemer op L-bedrijven, was ook het berekend arbeidsloon van de ondernemer (à f 11,87 per uur) op L-bedrijven lager dan op G-bedrijven. Het verschil bedroeg bijna f 2.000,-, d.w.z. bijna 170 uren.

Wanneer wij zoals gebruikelijk, maar overigens zuiver arbitrair, het (positieve of negatieve) netto-overschot van het bedrijf toerekenen aan de arbeid van de ondernemer dan blijkt de arbeidsopbrengst van de ondernemer op de L-bedrijven wegens de kortere arbeidstijd f 500,- lager te zijn geweest dan op de G-bedrijven ondanks het minder sterk negatieve netto-overschot. Deze cijfers illustreren hoe de beoordeling van de bedrijfseconomische uitkomsten op basis van het netto-overschot en de arbeidsopbrengst ondernemer tot een verschillend resultaat kan leiden.

3. Indicentele bedrijfsopbrengsten

Deze worden in verband met hun incidentele karakter bij de "genormaliseerde" berekening van de bedrijfseconomische resultaten buiten beschouwing gelaten maar wel als bestanddeel van het inkomen in rekening gebracht.

4. Niet uitbetaalde vergoeding voor bedrijfsvermogen (saldo rente en netto-pacht)

Voor zover de ondernemer eigenaar is van de grond en de gebouwen is hiervoor bij de berekening van de bedrijfseconomische

resultaten op pachtbasis een berekende pacht als kosten in rekening gebracht. Evenzo zijn voor de steeds in eigendom zijnde dode en levende inventaris als bedrijfseconomische kosten rentekosten opgevoerd, die berekend zijn op basis van een voor alle bedrijven gelijke rentevoet.

Uit de balans (figuur 2) blijkt dat op de G- en L-bedrijven door de ondernemers resp. f 241.000,- en f 348.000,- werd geïnvesteerd in grond en gebouwen. Hiervoor is blijkens figuur 3 resp. f 6200,- en f 17.500,- berekende pacht in rekening gebracht, dit wil zeggen dat de berekende pacht per f 1.000,- geïnvesteerd vermogen respectievelijk f 26,- en f 50,- bedraagt. Evenals de berekende pacht per ha (figuur 1) is dus ook de berekende pacht per f 1.000,- geïnvesteerd vermogen in grond en gebouwen op de L-bedrijven gemiddeld het dubbele van die op de G-bedrijven.

Het verschil in berekende rente voor de dode en levende inventaris tussen G- en L-stallen (resp. f 14.600,- en f 17.000,-, zie figuur 3) vloeide voort uit de grotere veestapel en werktuigeninventaris op de L-bedrijven.

Totaal zijn dus bij de berekening van het bedrijfseconomisch resultaat op pachtbasis van G- en L-bedrijven respectievelijk f 20.800,- en f 34.500,- aan kosten voor pacht en rente in rekening gebracht m.b.t. respectievelijk grond en gebouwen en inventaris in eigendom.

Terwijl de berekende kosten voor de arbeid van de ondernemer volledig als inkomen kunnen worden beschouwd, staan tegenover de in de bedrijfseconomische boekhouding berekende kosten voor de in eigendom zijnde grond, gebouwen en inventaris, uitgaven die in mindering gebracht moeten worden om het inkomensbestanddeel van deze niet uitbetaalde vergoeding voor het door de ondernemer geïnvesteerde bedrijfsvermogen te kunnen berekenen.

Deze uitgaven bestaan uit betaalde eigenaarslasten en betaalde rente op vreemd vermogen. Daarnaast moet nog de afschrijving op bedrijfsgebouwen in mindering worden gebracht daar deze berekende kosten gereserveerd dienen te worden voor vervanging en dus niet als inkomen van de ondernemer en het gezin mogen worden beschouwd.

Uit figuur 3 blijkt nu dat gemiddeld op de G- en L-bedrijven van de bedrijfseconomisch in rekening gebrachte kosten van het door de ondernemer geïnvesteerde bedrijfsvermogen ten bedrage van respectievelijk f 20.800,- en f 34.500,- na aftrek van eigenaarslasten en betaalde rente een saldo aan inkomsten resteerde van respectievelijk f 10.600,- en f 12.100,-.

Dit betekent dat bij een totale investering in kapitaalgoederen op G- en L-bedrijven van resp. f 427.000,- en f 563.000,- (figuur 2), d.w.z. een verschil van f 136.000,-, de ontvangen vergoeding voor deze investeringen op de L-bedrijven slechts f 1.500,- hoger was. Dit kan worden verklaard uit, in vergelijking met de G-bedrijven, hogere afschrijvingsbedragen op de L-gebouwen (resp.

f 2.200,- en f 7.700,-) en uit het veel hogere bedrag aan betaalde rente (resp. f 6.600,- en f 13.200,-). En dit hogere rentebedrag vloeide voort uit het zowel absoluut als relatief hogere bedrag aan vreemd vermogen op de L-bedrijven (resp. f 94.000,- en f 177.000,- en resp. 19% en 28%).

Hier is dus van invloed dat op de G-bedrijven het eigen vermogen weliswaar absoluut kleiner is dan op de L-bedrijven (resp. f 397.000,- en f 457.000,-), maar relatief hoger (resp. 81 en 72%) (zie figuur 2).

Het totaal van de vier besproken inkomensbestanddelen: netto-overschot (pb), berekend arbeidsloon ondernemer, incidentele opbrengsten en saldo rente en nettopacht vormt het ondernemersinkomen. Deze bedroegen op de G- en L-bedrijven resp. f 30.500,- en f 32.900,-, d.w.z. een verschil van f 2.400,- ten gunste van de L-bedrijven. Deze bedragen vormden de beloning uit het bedrijf voor de arbeid van de ondernemer en voor het door hem in het bedrijf geïnvesteerde vermogen. Wanneer wij (arbitrair) aannemen dat allereerst de factor arbeid een volledige vergoeding op basis van de CAO-regelingen moet ontvangen, zodat het resterende ondernemersinkomen als beloning voor de factor kapitaal dient, dan blijkt uit figuur 3 dat in 1974/75 zowel op de G- als L-bedrijven de beloning van het door de ondernemer in zijn bedrijf geïnvesteerde vermogen negatief was. De beloningsaanspraken voor zijn arbeid bedroegen nl. respectievelijk f 38.500,- en f 36.600,-, d.w.z. respectievelijk f 8.000,- en f 3.700,- meer dan zijn ondernemersinkomen.

Het inkomen van de ondernemer en zijn gezin omvat behalve het ondernemersinkomen nog de volgende bestanddelen:

5. Het berekende arbeidsloon van boerin en overige gezinsleden

Op de G- en L-bedrijven bedroeg het berekende arbeidsoon van boerin en overige gezinsleden resp. f 18.900,- en f 17.900,-. Naar verhouding werkte op de L-bedrijven de boerin gemiddeld minder en werkten de overige gezinsleden meer mee dan op de G-bedrijven. Het gezinsinkomen uit het bedrijf bedroeg derhalve op G- en L-bedrijven respectievelijk f 49.400,- en f 50.800,-.

6. Inkomen buiten het bedrijf

Als laatste bestanddeel van het totale gezinsinkomen resteert het inkomen buiten het bedrijf, dat op G- en L-bedrijven resp. f 4.800 en f 5.900,- bedroeg. Het totale gezinsinkomen kwam daarmee op respectievelijk f 54.200,- en f 56.700,-.

Vatten wij de inkomensvorming op G- en L-bedrijven in 1974/75 samen dan zijn er twee opmerkelijke verschijnselen te signaleren.

In de eerste plaats dat het verschil in inkomen tussen G- en L-bedrijven zeer gering was. Constateerden wij reeds het opmerkelijke feit dat het verschil in netto-overschot gering was tegen de

achtergrond van de relatief grote verschillen in produktiviteit van grond, arbeid en kapitaal (veestapel en machines), thans kan hieraan worden toegevoegd dat het verschil in inkomen gering was tegen de achtergrond van het verschil in geïnvesteerd bedrijfsvermogen, zowel totaal als eigen vermogen, ook al was de inzet van eigen arbeid op de L-bedrijven iets geringer.

Het tweede opmerkelijke feit is dat bij een negatief bedrijfs-economisch resultaat van maar liefst bijna f 20.000,- toch nog een totaal gezinsinkomen uit het bedrijf werd verkregen van ongeveer f 50.000,-. De verklaring hiervan is gelegen in het hoge aandeel van eigen arbeid en vermogen. Ondanks het feit dat dit gezinsinkomen van ongeveer f 50.000,- reeds onvoldoende was om alleen de aanspraken op een arbeidsbeloning van het gehele gezin op basis van CAO-uurloon te kunnen honoreren (deze aanspraken bedroegen op G- en L-bedrijven nl. respectievelijk f 57.500,- en f 54.500,-) en er - na honorering van de factor arbeid - dus in het geheel geen beloning resteerde voor een geïnvesteerd eigen vermogen van ongeveer resp. f 400.000,- en f 450.000,-, "melkt de melkveehouder voort", zowel op G- als op L-bedrijven, dank zij de omstandigheid dat dit gezinsinkomen door hem aanvaardbaar wordt geacht.

5. De inkomensbesteding in 1974/75

Figuur 3 laat allereerst het opmerkelijke verschijnsel zien dat op L- en G-bedrijven het verschil tussen het besteedbaar inkomen voor gezin en bedrijf ruim f 5.000,- groter is dan dat tussen het totale gezinsinkomen (resp. f 7.600,- en f 2.500,-). De oorzaak hiervan is dat op de L-bedrijven, ondanks het wat hoger totale gezinsinkomen, f 3.600,- minder belasting 1), f 200,- minder premies volksverzekering en f 1.300,- minder loon aan gezinsleden werd betaald.

De lagere belastingen worden, behalve door het reeds besproken verschil van f 6.600,- betaalde rente (fiscale aftrek), verklaard door de nog te bespreken hogere bedragen aan investeringen op de L-bedrijven waarbij geprofiteerd kan worden van fiscale faciliteiten als investeringsaftrek en vervroegde afschrijvingen.

Het tweede opmerkelijke verschijnsel is dat op de L-bedrijven, ondanks een f 7.600,- groter besteedbaar inkomen voor gezin en bedrijf, de gezinsbestedingen f 1.400,- lager waren waardoor op de L-bedrijven tweemaal zoveel werd bespaard als op de G-bedrijven (respectievelijk f 18.000,- en f 9.000,-).

1) De betaalde belastingen hebben zowel betrekking op voorlopige aanslagen van de desbetreffende jaren als op de definitieve aanslagen van voorgaande jaren. Alleen wat aan belasting en premies is betaald is in figuur 3 opgenomen.

6. De beschikbaarheid en aanwending van financieringsmiddelen in 1974/75

In figuur 4 is allereerst aangegeven hoeveel en welke financieringsmiddelen op de G- en L-bedrijven beschikbaar waren. In tegenstelling tot het bedrijfseconomisch resultaat en het gezinsinkomen treden hier voor het eerst spectaculaire verschillen op tussen beide groepen bedrijven. Op de L-bedrijven waren de totale financieringsmiddelen meer dan het dubbele van de G-bedrijven (resp. f 59.200,- en f 24.900,-). Dit verschil van ongeveer f 35.000,- is voor het grootste deel te verklaren uit het verschil in toeneming van het vreemd vermogen op lange termijn (bijna f 19.000,-), maar het resterende verschil van ongeveer f 16.000,- komt voor rekening van een verschil in totaal eigen middelen ten gunste van de L-bedrijven. Dit verschil berust voor ruim de helft op het reeds geconstateerde verschil in besparingen (f 9.000,-) en voor de rest op een verschil in afschrijvingen op gebouwen en inventaris.

Op beide groepen bedrijven werden vrijwel alle beschikbare financieringsmiddelen in het bedrijf aangewend, op de G-bedrijven zelfs ten koste van het liquiditeitssaldo, dat op de L-bedrijven nog iets toenam. Naar verhouding werd op de G-bedrijven meer geïnvesteerd in grond en dode inventaris en op de L-bedrijven meer in gebouwen (resp. 27 en 49% van de totale financieringsmiddelen).

De L-bedrijven vertoonden dus een veel dynamischer investeringsbeleid dan de G-bedrijven, mogelijk gemaakt enerzijds door bijna het dubbele bedrag aan eigen financieringsmiddelen dank zij meer afschrijvingen en besparingen en anderzijds door een toeneming van vreemd vermogen die het bedrag aan eigen middelen nog eens met ruim 50% verhoogde.

7. De bedrijfseconomische resultaten en de financiële positie van L- en G-bedrijven in 1973/74 en 1975/76

De verschillen tussen de G- en L-bedrijven in deze beide boekjaren (figuur 5) komen in grote lijnen overeen met die in 1974/75.

In 1975/76 was het verschil in netto-overschot (pb) tussen beide groepen echter veel groter dan in de voorgaande jaren (zie figuren 1 en 5). De verklaring berust voornamelijk hierop dat in 1975/76 de oppervlakte van de L-bedrijven niet kleiner (3 à 4 ha) zoals voorheen, maar groter (1 ha) was dan die van de G-bedrijven. Dit resulteerde, bij een vrijwel gelijk verschil in aantal melkkoeien per ha en melkproduktie per koe, in een aanmerkelijk groter verschil in melkkoeien per bedrijf (13 i.p.v. 3 à 4) en in geproduceerde kg melk per bedrijf (omzet) (ruim 80.000 kg i.p.v. 30.000 kg en relatief 35 i.p.v. 14%). De verschillen in uitkomsten

tussen G- en L-bedrijven in 1975/76 werden dan ook niet alleen veroorzaakt door factoren die direct samenhangen met het staltype, maar meer door economische voordelen van schaalvergroting op de L-bedrijven.

Exclusief de opbrengst en voerkosten varkens (tabel 3) was ook in 1973/74 en 1975/76 het verschil in bedrijfsresultaten tussen L- en G-bedrijven geringer wegens de grotere omvang van de varkenshouderij op L-bedrijven en het positieve saldo opbrengst minus voer van deze neventak.

Tabel 3 Bedrijfsresultaten exclusief opbrengst en voerkosten varkens 1973/74 en 1975/76

	1973/74		1975/76	
	G	L	G	L
Melkprijs	47,4	46,7	54,1	53,8
Omzet en aanwas rundvee	14,4	13,1	14,1	12,4
Overige opbrengsten (excl. varkens)	<u>2,7</u>	<u>2,2</u>	<u>3,6</u>	<u>2,3</u>
Bruto-opbrengst	64,5	62,0	71,8	68,5
Veevoer rundvee	17,2	18,5	18,7	20,0
Overige kosten (excl. voer varkens)	<u>51,0</u>	<u>45,8</u>	<u>63,0</u>	<u>54,1</u>
Bruto-kosten	68,2	64,3	81,7	74,1
Marge	-3,7	-2,3	-9,9	-5,6
Netto-overschot	-8620	-6070	-23360	-15570

Ondanks het verschil in productieomvang en bedrijfsresultaat tussen G- en L-bedrijven in 1975/76 t.o.v. beide voorgaande jaren was, evenals in 1974/75, ook in 1973/74 én in 1975/76 de marge op de L-bedrijven minder negatief (resp. 1,4 en 4,3 cent, tabel 3) dan op de G-bedrijven, dank zij lagere bewerkingskosten per kg melk (resp. 7,1 en 11,3 cent, figuur 5) en, alleen in 1975/76, tevens dank zij lagere overige kosten per kg melk (0,4 cent). Hiertegenover stonden, evenals in 1974/75, een lagere bruto-opbrengst per kg melk (resp. 2,5 en 3,1 cent, tabel 3), hogere kosten voor grond en gebouwen (pb) (resp. 1,9 en 3,2 cent), hogere kosten van meststoffen en rundveevoer (resp. 1,2 en 0,7 cent) en, alleen in 1973/74, hogere overige kosten per kg melk (0,1 cent).

Ook in 1973/74 en 1975/76 was de relatief hoge arbeidsproductiviteit op de L-bedrijven doorslaggevend voor het verschil in bedrijfsresultaten t.o.v. de G-bedrijven en werd deze niet verkregen door langere arbeidstijden. In 1975/76 was het verschil in arbeidstijden tussen G- en L-bedrijven zelfs nog groter dan in 1974/75 nl.

per v.a.k. 165 in plaats van 80 uren en van de ondernemers 350 uren in plaats van 270 uren.

Het balanstotaal per 1 mei 1976 (figuur 6) was in vergelijking met dat per 1 mei 1975 (figuur 2) hoger, maar de structurele verschillen tussen G- en L-bedrijven waren relatief vrijwel gelijk.

Ook de inkomensvorming en -besteding in 1973/74 (figuur 7) en 1975/76 (figuur 8) vertoonden grote overeenkomst met die in 1974/75 (figuur 3), zij het dat de verschillen tussen de G- en L-bedrijven in 1975/76 groter waren dan in beide voorgaande jaren.

Opmerkelijk is wederom dat de ondernemers op L-bedrijven in vergelijking met die op de G-bedrijven een weinig hoger inkomen uit het door hen in het bedrijf geïnvesteerd vermogen ontvingen in verhouding tot de veel grotere omvang van dit geïnvesteerde vermogen. In 1973/74 en 1975/76 was dit inkomen (= saldo rente en netto-pacht) op de L-bedrijven resp. f 500,- en f 2300,- hoger dan op de G-bedrijven (figuur 5). Het verschil in omvang van het geïnvesteerd vermogen komt, behalve in de balans, tot uitdrukking in de bedrijfseconomisch in rekening gebrachte kosten aan berekende pacht, grond en gebouwen in eigendom en berekende rente inventaris. Deze berekende vermogenkosten waren in 1973/74 en 1975/76 op de L-bedrijven resp. f 8.200,- en f 18.800,- hoger dan op G-bedrijven (figuur 5). De verklaring hiervan is dat, evenals in 1973/74, de afschrijvingsbedragen op L-stallen veel hoger waren dan op G-stallen en dat de investeringen op de L-bedrijven absoluut en relatief met veel meer vreemd vermogen werden gefinancierd.

Evenals in 1974/75 was in 1973/74 op de L- en G-bedrijven het verschil tussen het besteedbaar inkomen voor gezin en bedrijf groter dan dat tussen het totale gezinsinkomen, voornamelijk doordat op de L-bedrijven minder inkomsten- en vermogensbelasting werd betaald. In 1975/76 werd daarentegen op L-bedrijven meer belasting betaald dan op G-bedrijven, maar het verschil was gering in vergelijking met het in dat jaar relatief hogere inkomen op de L-bedrijven.

In 1973/74 en 1975/76 waren op de L-bedrijven zowel de gezinsbestedingen als de besparingen hoger dan op de G-bedrijven.

Met betrekking tot de beschikbaarheid en aanwending van financieringsmiddelen waren, evenals in 1974/75 (figuur 4) ook in 1973/74 (figuur 9) en 1975/76 (figuur 10) de verschillen tussen L- en G-bedrijven relatief groot in vergelijking met de verschillen in bedrijfsresultaat en inkomensvorming; dit was wederom het gevolg van grotere besparingen en hogere afschrijvingen op de L-bedrijven.

In 1973/74 was de toeneming van het vreemde vermogen (lange termijn) op G-bedrijven iets hoger dan op L-bedrijven, maar in 1975/76 nam, evenals in 1974/75, op G-bedrijven het vreemde vermogen vrijwel niet meer toe, terwijl op L-bedrijven de toeneming van het vreemd vermogen meer dan de helft bedroeg van de reeds totaal beschikbare eigen middelen.

Terwijl in 1973/74 en 1974/75 op G-bedrijven, in vergelijking

met L-bedrijven, relatief geringere bedrijfsinvesteringen gepaard gingen met een afnemende van het liquiditeitssaldo, nam in 1975/76 het liquiditeitssaldo op G-bedrijven zelfs nog sterker toe dan op L-bedrijven.

8. Samenvatting

Over een periode van drie boekjaren (1973/74 t/m 1975/76) werden grotere weidebedrijven met een grupstal (G) vergeleken met die met een loopstal (L). Door naast alle beschikbare grotere 1) L-bedrijven uit het LEI-boekhoudnet alleen die G-bedrijven in de vergelijking te betrekken welke groter waren dan 150 sbe, konden voor 1973/74 en 1974/75 twee groepen worden gevormd met gemiddeld een ongeveer gelijk aantal melkkoeien per bedrijf (ruim 50). In 1975/76 bedroeg het aantal melkkoeien op de G-bedrijven van 150 sbe en meer echter 49 en op de L-bedrijven van 118 sbe en meer 62, zodat in dat jaar de uitkomsten van de vergelijking behalve door het staltype, ook duidelijk werden beïnvloed door de economische voordelen van schaalvergroting op de L-bedrijven.

Hoewel de uitkomsten van het boekjaar 1975/76 dus minder geschikt zijn om de invloed van de twee staltypen te bestuderen zijn deze toch vermeld, in de eerste plaats omdat zij de ontwikkeling illustreren die in werkelijkheid plaatsvindt, nl. het relatief sneller in produktieomvang toenemen van L-bedrijven in vergelijking met G-bedrijven. Vervolgens blijken de uitkomsten in 1975/76 de conclusies uit de gegevens van de twee voorgaande boekjaren niet aan te tasten wanneer rekening wordt gehouden met het verschil in produktieomvang. En tenslotte geeft 1975/76 informatie over de meest recente gegevens die bij het schrijven van dit artikel beschikbaar waren.

In verband met het voorgaande beperkt de samenvatting zich tot de boekjaren 1973/74 en 1974/75, waarin de invloed van het staltype het meest zuiver in de uitkomsten tot uitdrukking komt. Voor de aanvullende informatie over 1975/76 wordt naar het artikel verwezen.

Technisch onderscheiden de L-bedrijven zich van de G-bedrijven door een grotere produktiviteit van arbeid, grond en kapitaal (melkvee, machines en werktuigen).

Opmerkelijk is allereerst dat deze zeer duidelijke produktiviteitsverschillen niet of zeer onvolledig in de bedrijfseconomische resultaten (netto-overschot en arbeidsopbrengst ondernemer op pachtbasis) en in het ondernemersinkomen (op basis van de werkelijke situatie t.a.v. eigendom en pacht) tot uitdrukking komen.

1) In 1973/74: 113 sbe en meer en in 1974/75 en 1975/76: 118 sbe en meer.

Het tweede opmerkelijke feit is dat de L-bedrijven zich sterk onderscheidden van de G-bedrijven in hun financiële positie en hun investeringsbeleid, ondanks het feit dat hun bedrijfsresultaten en hun ondernemersinkomen zo weinig verschilden.

De verklaring van deze twee opmerkelijke verschijnselen is dat op de L-bedrijven, dank zij een dynamischer bedrijfsontwikkelingsbeleid, een relatief groter aandeel van de bedrijfseconomisch in rekening gebrachte kosten tevens inkomensbestanddelen vormden, met name de berekende rente en afschrijvingen op de nieuwe L-stallen en de berekende rente op de grotere veestapel en het uitgebreidere machinepark. Deze hogere berekende kosten voor rente en en afschrijving nivelleerden m.b.t. het bedrijfseconomisch resultaat op pachtbasis, de gunstige invloed van met name de hogere produktiviteit in de bewerkingssector op L-bedrijven.

Wat is dan de verklaring dat er geen sterkere denivellering optreedt bij de berekening van het ondernemersinkomen op basis van de werkelijke situatie t.o.v. eigendom en pacht?

Dit verschijnsel berust hierop dat de bedrijfseconomisch ingecalculerde hogere berekende rente op de dynamischer L-bedrijven relatief meer uit betaalde rente aan de verschaffers van vreemd vermogen dan uit berekende rente van eigen geïnvesteerd vermogen bestaat en dat de bedrijfseconomisch ingecalculerde hogere afschrijvingen geen inkomen voor de ondernemer vormen daar zij bestemd zijn voor vervangingsinvesteringen in het bedrijf.

Deze nivellerende werking van de berekende rente en afschrijving op het netto-overschot en van de betaalde rente en afschrijving op het ondernemersinkomen wordt nu doorbroken bij het beschikbaarkomen van de financieringsmiddelen.

Dit is direct duidelijk m.b.t. de afschrijvingen maar gecompliceerder m.b.t. de rente daar een gedeelte van de betaalde rente op vreemd vermogen indirect via de fiscus in de vorm van negatieve belasting als inkomen voor de ondernemer terugkeert. Daarnaast maken de L-bedrijven meer gebruik van fiscale faciliteiten als vervroegde afschrijving en investeringsaftrek.

Dat er op de bedrijven bij een ongeveer gelijk totaal gezinsinkomen een groter bedrag aan besteedbaar inkomen voor gezin en bedrijf resteert is, behalve aan bovengenoemde fiscale regelingen, mede hieraan te danken dat op L-bedrijven zowel absoluut als relatief minder loon wordt uitbetaald aan medewerkende gezinsleden.

Vervolgens blijken de gezinnen op L-bedrijven zowel in een relatief gunstig jaar (1973/74) als in een ongunstig jaar (1974/75) niet alleen absoluut maar ook relatief van het grotere besteedbaar inkomen voor gezin en bedrijf meer te besparen ten behoeve van het bedrijf dan die op de G-bedrijven (spaarquote 1)

1) Besparingen in procent van besteedbaar inkomen voor gezin en bedrijf.

in 1973/74 resp. 48 en 45% en in 1974/75 resp. 40 en 24%!).

Grotere uit afschrijvingen ter beschikking komende bedragen, grotere besparingen en (althans in 1974/75) een sterkere toename van vreemd vermogen droegen er gezamenlijk toe bij dat de L-bedrijven zich sterk onderscheidden van de G-bedrijven m.b.t. de totaal beschikbare financieringsmiddelen die vrijwel geheel in het bedrijf werden geïnvesteerd.

Opmerkelijk is tenslotte dat de L-bedrijven, ondanks een zowel absoluut als relatief groter vreemd vermogen, ook in een ongunstig jaar als 1974/75 zich t.a.v. de liquiditeit gunstig onderscheidden van de G-bedrijven. In beide jaren nam het liquiditeits-saldo op de L-bedrijven toe en op de G-bedrijven af.

Deze vergelijkende bedrijfsstudie illustreert dat een volledig en gedetailleerd inzicht in zowel de bedrijfseconomische resultaten van de bedrijven als in de financiële situatie van de ondernemers noodzakelijk is voor een juist oordeel over de economische toestand van de landbouw.

Toch wordt deze economische toestand nog dikwijls uitsluitend gebaseerd op de arbeidsopbrengst van de ondernemer. De zeer betrekkelijke betekenis en soms zelfs misleidende werking van dit kengetal wordt nog eens in deze studie geïllustreerd door het feit dat de L-bedrijven zich wat de arbeidsopbrengst van de ondernemer betreft, in 1974/75 ongunstig van de G-bedrijven onderscheidden en wel mede doordat de ondernemers op de L-bedrijven in een kortere werktijd een veel grotere prestatie leverden!

Nabeschouwing

Bij de beoordeling van de uitkomsten van dit onderzoek moet men in de beschouwing betrekken dat de vergelijking van G-bedrijven en L-bedrijven is gebaseerd op momentopnamen uit een, met name op de L-bedrijven, dynamisch ontwikkelingsproces. Het onderzoek geeft geen inzicht in de uitgangssituaties waarin beide groepen zich 5 à 10 jaren geleden bevonden en geeft derhalve evenmin een verklaring waarom op de L-bedrijven tot een sterke modernisering, gepaard gaande met omvangrijke investeringen in gebouwen en uitrusting, is overgegaan en dit op de G-bedrijven achterwege is gebleven. Gezien de sterke uitbreiding van de veestapel en in vele gevallen ook van de oppervlakte die in het algemeen met de overschakeling op een ligboxenstal gepaard is gegaan, mag men aannemen dat de L-bedrijven in de uitgangssituatie kleiner waren dan de G-bedrijven, waarmede ze nu zijn vergeleken.

Verder is in dit onderzoek de analyse gericht op vergelijking van de bedrijfsuitkomsten, inkomensvorming en ontwikkeling van financiële positie binnen afzonderlijke jaren. Daaruit blijkt dat de L-bedrijven zich vooral onderscheidden door een hoger besteedbaar inkomen als gevolg van de geringere last van premies en belastingen. In deze op het prijsniveau van het desbetreffende jaar

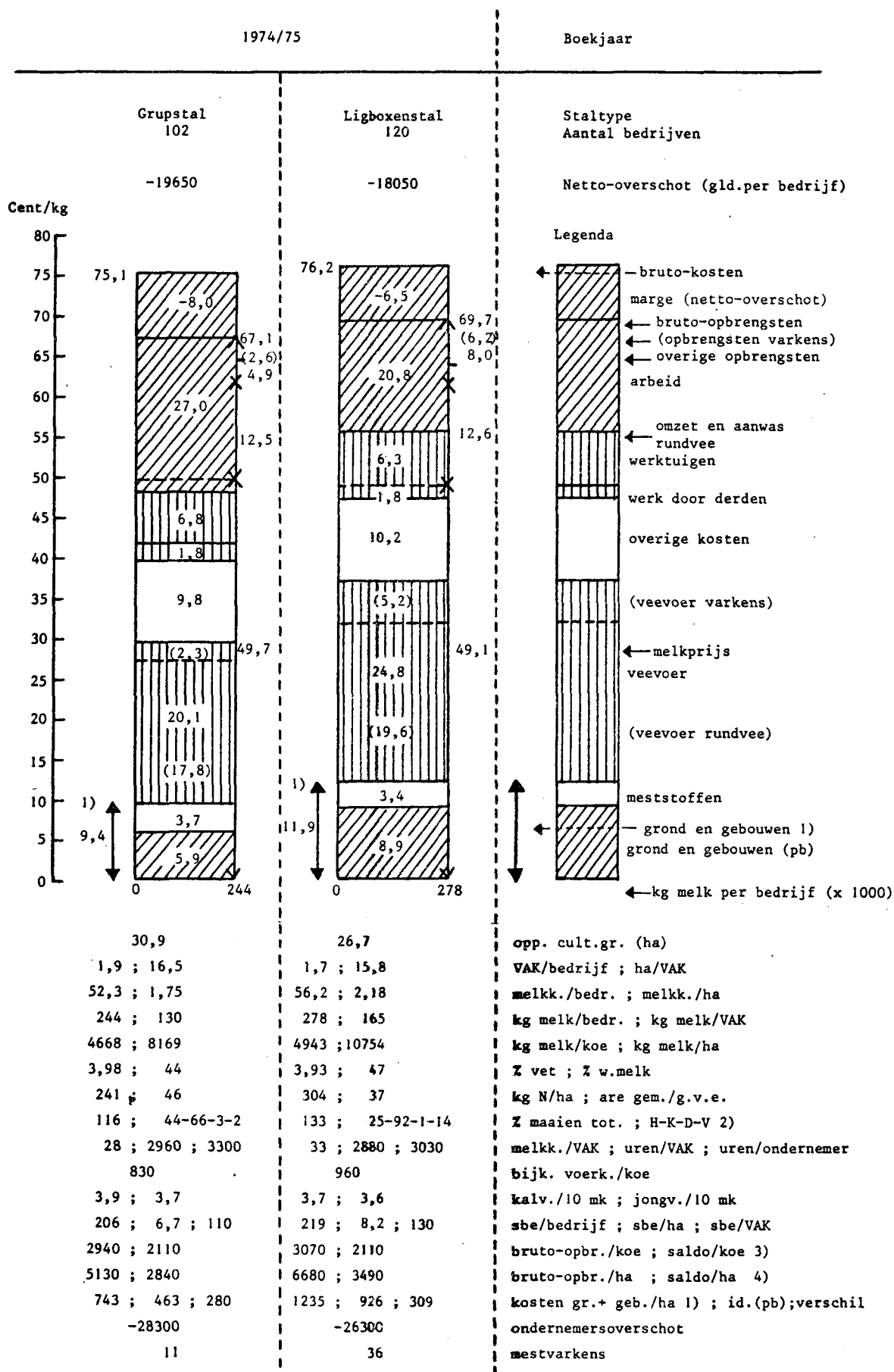
gebaseerde becijfering komt echter niet het effect van de toename van de waarde van de bezittingen als gevolg van prijsstijging naar voren. Dat heeft vooral een gunstige invloed gehad op de financiële positie van de L-bedrijven die in het algemeen voor de modernisering en uitbreiding van hun bedrijf een hoge schuldenlast op zich hebben genomen. Door de waardevermindering van de investeringen als gevolg van de inflatie is het aandeel van het vreemde vermogen sterk teruggelopen en bovendien zijn de financiële verplichtingen van rente en aflossing in verhouding tot de berekende afschrijvingen en rente, sterk verminderd doordat deze via de herwaardering van de investeringen voortdurend aan de prijsstijging werden aangepast. Deze voorgeschiedenis is niet uit de in deze op momentopnamen gebaseerde studie af te lezen, maar vormt wel een noodzakelijke achtergrond wanneer men een verklaring zoekt voor de relatief gunstige positie die de L-bedrijven hebben bereikt ondanks, in verhouding tot de G-bedrijven van gelijke omvang, nauwelijks betere bedrijfsuitkomsten.

Literatuur

Cleveringa, C.J. Bedrijfsomvang en bedrijfsresultaten (1969/70 - 1974/75).

Bedrijfsontwikkeling 8 (1977) 10 (okt) 899

Figuur 1. Bedrijfsresultaten grotere weidebedrijven met een grup- en een loopstal

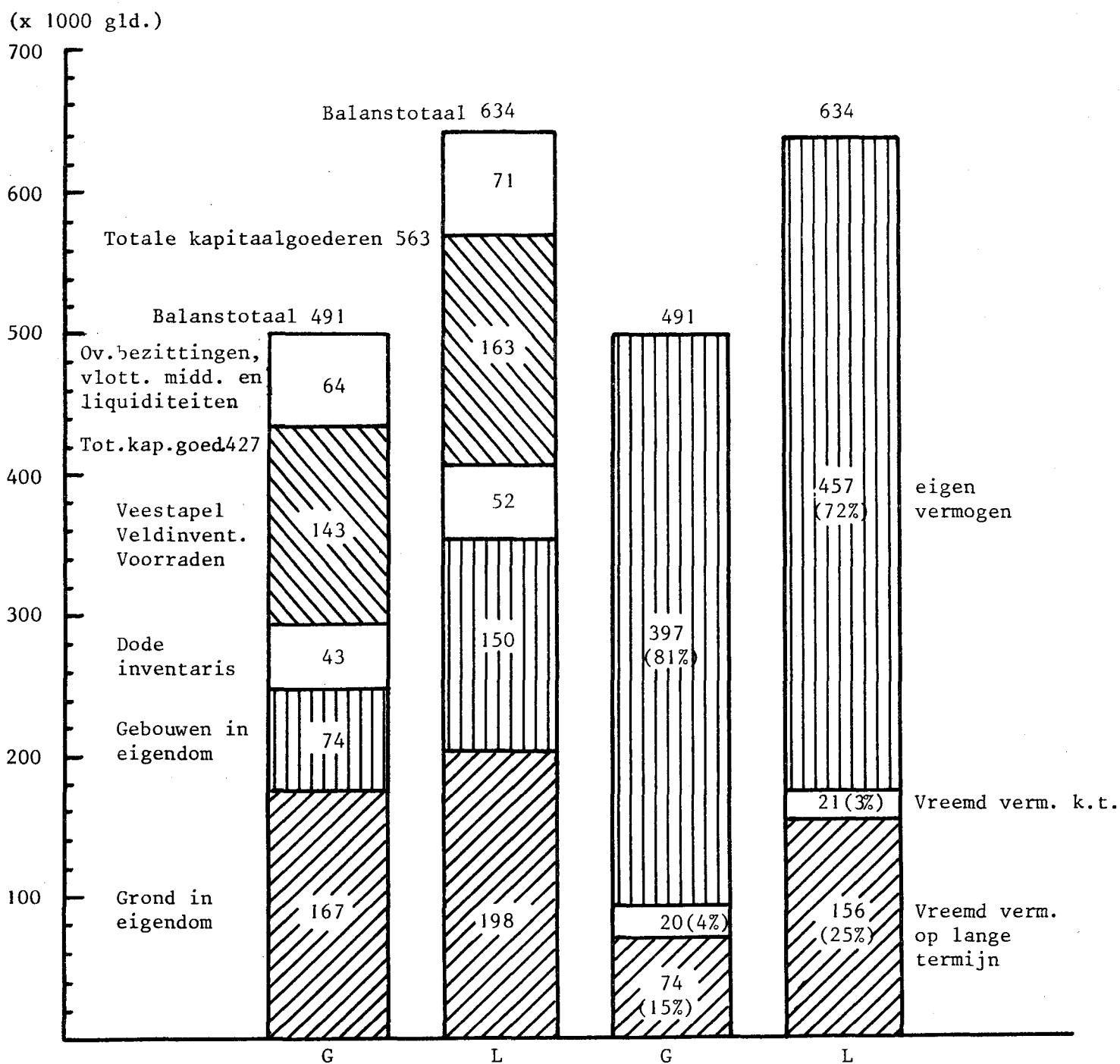
1) Kosten van grond en gebouwen op basis van werkelijke situatie van eigendom en pacht.

2) Hooien-kuilen-drogen-vers.

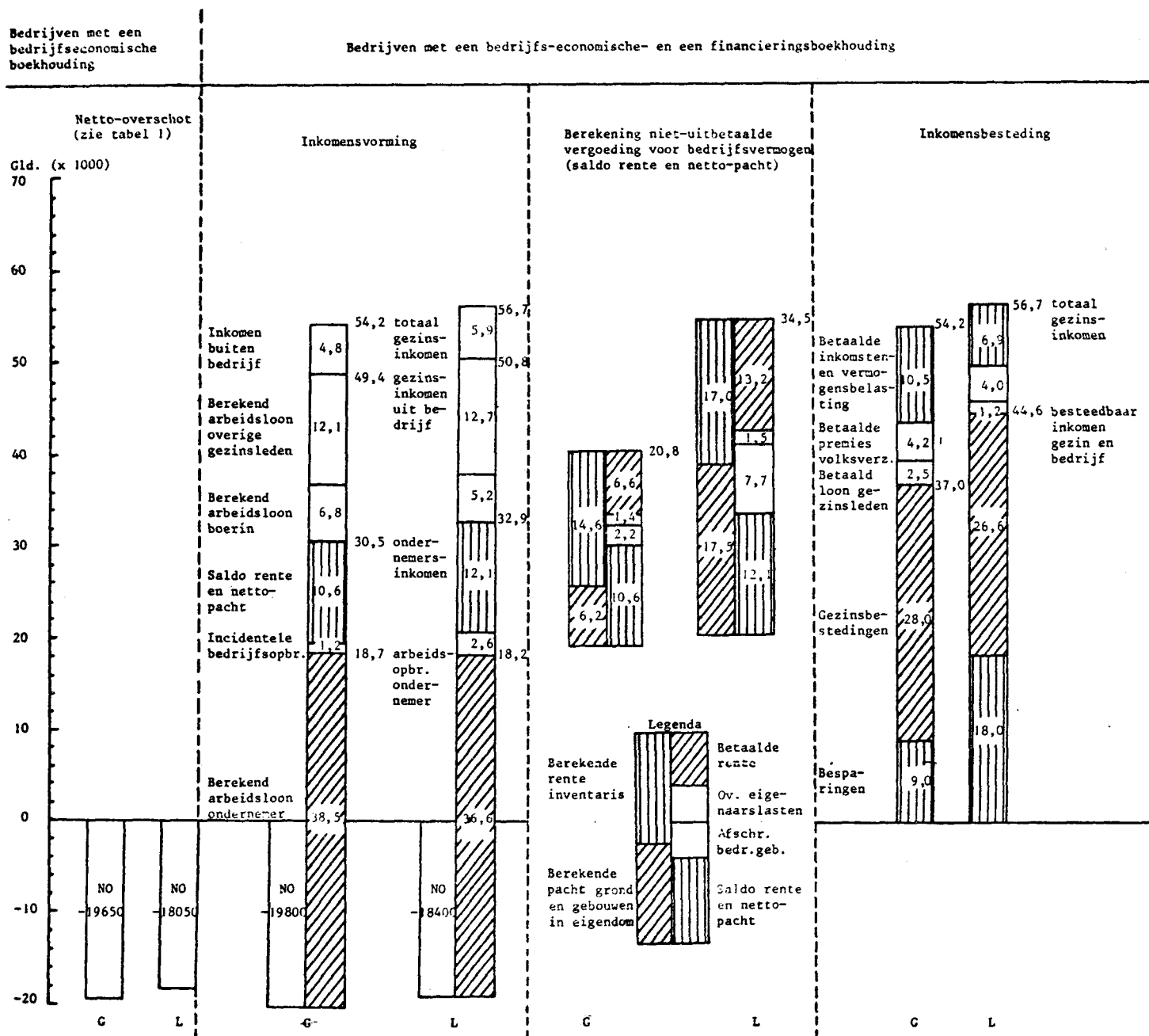
3) Opbrengst minus bijkomende voerkosten.

4) Opbrengst minus toegerekende kosten.

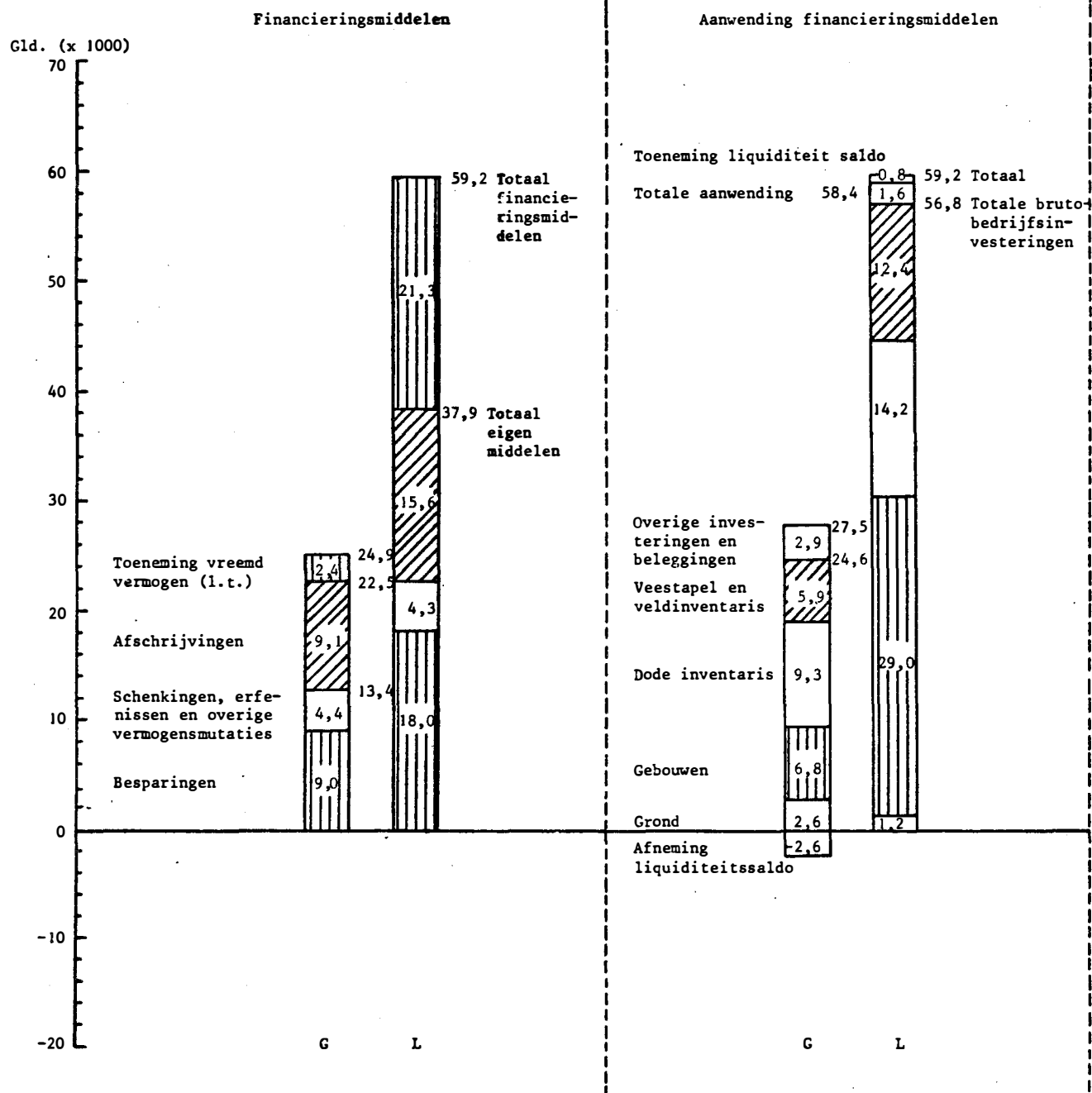
Figuur 2 Balans per 1 mei 1975 van grotere weidebedrijven met een grup- en een loopstal

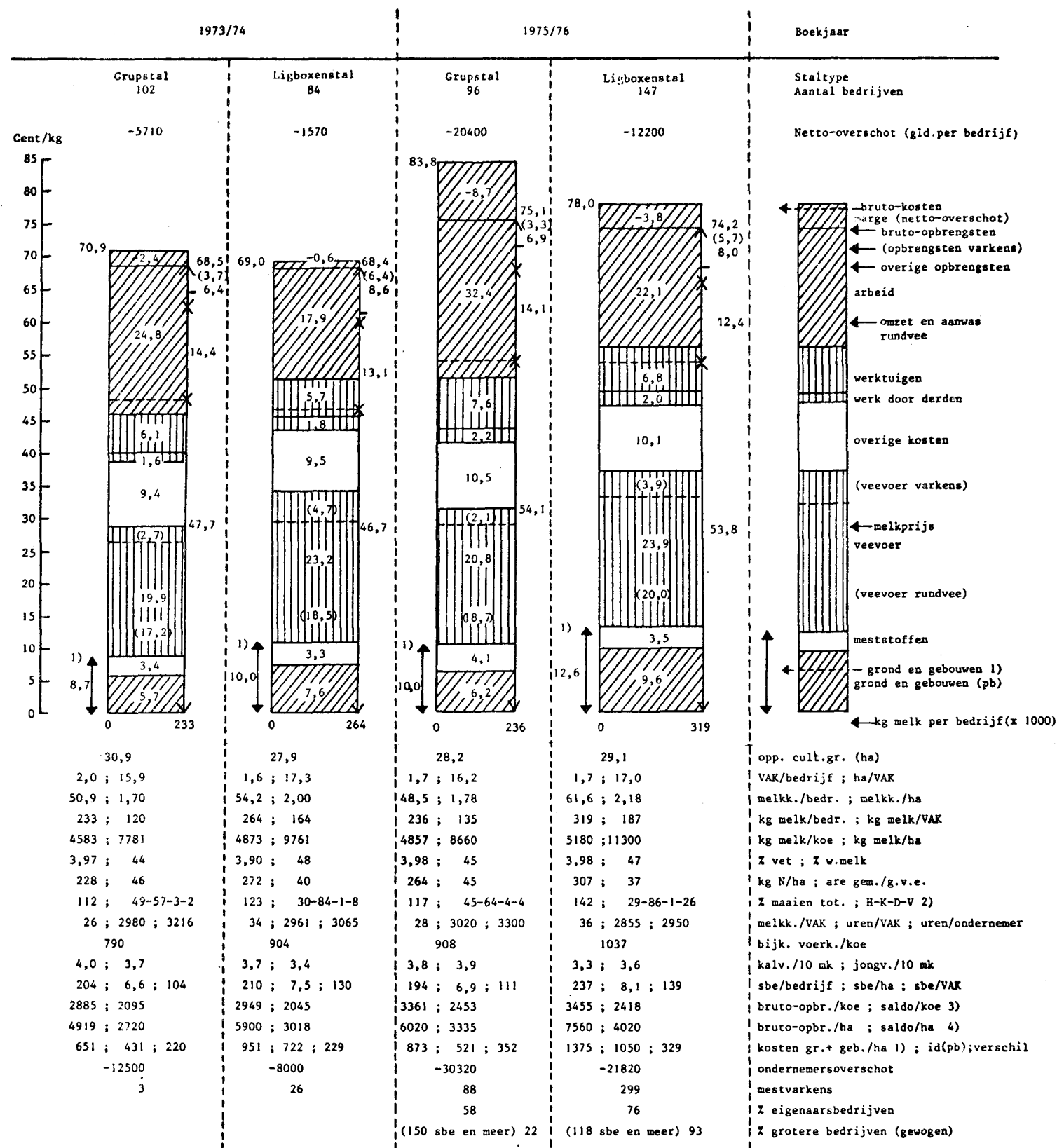
Figuur 3 Grotere weidebedrijven met een grup- en loopstal. Boekjaar 1974/75

Figuur 4 Grotere weidebedrijven met een grup- en loopstal. Boekjaar 1974/75

Figuur 5: Bedrijfsresultaten grotere weidebedrijven met een grup- en een loopstal

1) Kosten van grond en gebouwen op basis van werkelijke situatie van eigendom en pacht.

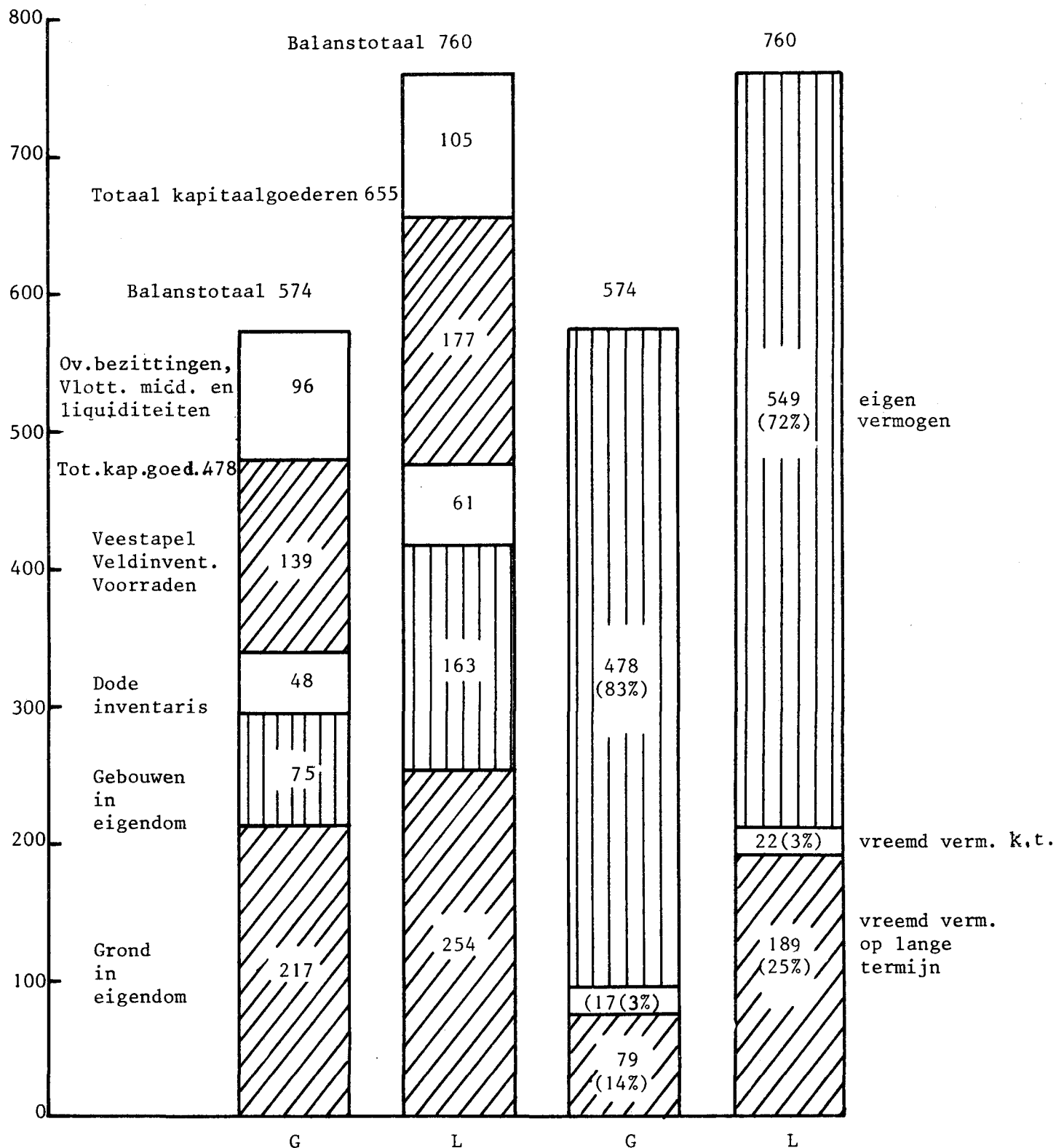
2) Hooien-kuilen-drogen-vers.

3) Opbrengst minus bijkomende voerkosten.

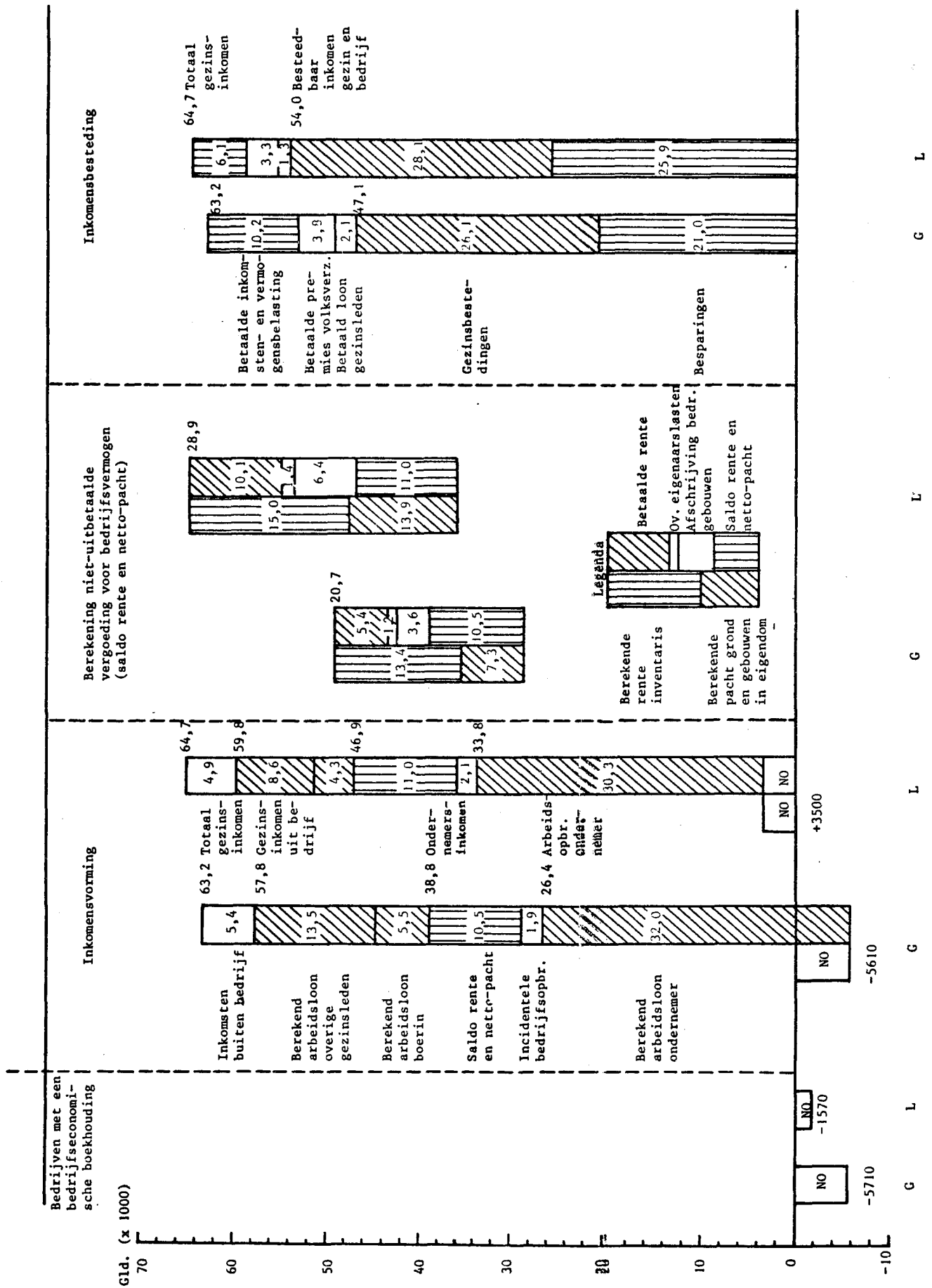
4) Opbrengst minus toegerekende kosten.

Figuur 6 Balans per 1 mei 1976 van grotere weidebedrijven met een grup- en een loopstal

(x 1000 gld.)

Figuur 7 Grotere veidebedrijven met een grup- en loopstal. Boekjaar 1973/74

Bedrijven met een bedrijfseconomische en financieringsboekhouding

Gld. (x 1000)

Netto-overschot

Inkomensvorming

Inkomen buiten bedrijf

Berekend arbeidsloon overige gezinsleden

Berekend arbeidsloon boerin

Saldo rente en netto-pacht

Incidentele bedrijfsopbr.

Berekend arbeidsloon ondernemer

68.8 totaal gezinsinkomen

62.3 gezinsinkomen uit bedrijf

37.3 ondernemersinkomen

26.2 arbeidsopbr. ondernemer

75.4

69.6

5.8

13.8

6.9

48.9

2.1

4.6

32.2

43.9

46.4

2040

1220

20235

1700

Berekening niet-uitbetaalde vergoeding voor bedrijfsvermogen (saldo rente en netto-pacht)

20.8

13.9

6.5

1.7

2.8

9.8

6.9

39.6

17.5

16.0

1.9

9.6

22.1

12.1

Inkomensbesteding

Betaalde inkomsten- en vermogensbelasting

Betaalde premies volksverz.

Gezinsbestedingen

Besparingen

75.4 totaal gezinsinkomen

62.9 besteedbaar inkomen gezin en bedrijf

68.8

7.2

4.8

56.8

34.0

35.2

22.8

27.7

8.1

4.4

Legend

Betaalde rente

Ov. eigenaarslasten

Afschr. bedr.geb.

Saldo rente en netto-pacht

Figuur 9 Grotere weidebedrijven met een grup- en loopstal
Boekjaar 1973/74

